DET NATIONALE FORSKNINGS-
OG ANALYSECENTER FOR VELFÆRD

Rapport

Lovende integrationsindsatser på børn og unge-området

En systematisk forskningskortlægning

Rikke Fuglsang Olsen, Kira Solveig Larsen, Asger Graa Andreasen, Henrik Lindegaard Andersen, Anika Liversage & Bjørn Christian Viinholt Nielsen

Lovende integrationsindsatser på børn og unge-området – En systematisk forskningskortlægning

© VIVE og forfatterne, 2018

e-ISBN: 978-87-7119-542-2
Forsidefoto: Cathrine Ertmann
Projekt: 211556

VIVE – Viden til Velfærd
Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd
Herluf Trolles Gade 11, 1052 København K
www.vive.dk

VIVE blev etableret den 1. juli 2017 efter en fusion mellem KORA og SFI. Centeret er en uafhængig statslig institution, som skal levere viden, der bidrager til at udvikle velfærdssamfundet og den offentlige sektor. VIVE beskæftiger sig med de samme emneområder og typer af opgaver som de to hidtidige organisationer.

VIVEs publikationer kan frit citeres med tydelig kildeangivelse.

Forord

I denne rapport præsenterer vi resultaterne af VIVEs forskningskortlægning af integrationsindsatser rettet mod etniske minoritetsbørn og -unge. Vi gennemgår i rapporten studier af integrationsindsatser, der er blevet kortlagt via vores litteratursøgestrategi, og som lever op til en række kvalitetskriterier. Studierne er blevet vurderet i forhold til sikkerheden af resultaterne, hvorvidt indsatsen er relevant for danske integrationsproblematikker og etniske minoritetsgrupper, og i forhold til, om indsatsen synes mulig at implementere i en dansk kontekst. På baggrund af kvalitetsvurderingen fremhæver vi udvalgte indsatser, som kan anvendes som inspiration af både policy-udviklere og praktikere på integrationsområdet for børn og unge i Danmark.

I forbindelse med arbejdet med rapporten har Styrelsen for International Rekruttering og Integration og Udlændinge- og Integrationsministeriet givet værdifulde kommentarer til VIVEs arbejde. Herudover har lektor Morten Jakobsen fra Institut for Statskundskab på Aarhus Universitet bidraget med kvalificeret og grundig kritik af denne rapport som ekstern referee, mens seniorforsker Vibeke Jakobsen har givet kvalificeret og grundig kritik i egenskab af intern VIVE-referee.

Projektet er igangsat og finansieret af Udlændinge- og Integrationsministeriet.

Kræn Blume Jensen
Forsknings- og analysechef for VIVE Social
2018

Indhold

Sammenfatning 5

1 Formål og baggrund 12
1.1 Om etniske minoritetsbørn og -unge – og integration 12

2 Analysestrategi 17
2.1 Søgestrategi 17
2.2 Systematisk databasesøgning 17
2.3 Resultat af den systematiske søgning 18
2.4 Udvælgelsesproces og screening af studierne 19
2.5 Kvalitetsvurdering 22

3 Uddannelsesfremmende indsatser 25
3.1 Indsatser rettet mod herboende etniske minoritetsbørn og -unge 28
3.2 Indsatser rettet mod flygtninge eller nyligt indvandrede 44

4 Et kuffertforsøg 46
4.1 To evalueringer af sprogkufferter 47

5 Familiepraksis 49
5.1 Studier af familieindsatser 51

6 Psykisk helbred og trivsel 60
6.1 Studier af psykisk trivselsindsatser – herboende etniske minoritetsbørn og -unge 62
6.2 Studier af psykisk trivselsindsatser – flygtninge og nytilkomne indvandrerbørn og -unge 69

7 Sundhed 75
7.1 Studier om sundhedsindsatser 76

8 Kulturel tilpasning og etnisk identitet 81
8.1 Studier af indsatser rettet mod kulturel tilpasning og etnisk identitet 82

Litteratur 87

Sammenfatning

Denne forskningskortlægning gennemgår 81 studier af indsatser rettet mod etniske minoritetsbørn og -unge. Studierne er blevet udvalgt på baggrund af en litteratursøgning ud fra relevante søgeord, der skulle identificere integrationsindsatser netop for etniske minoritetsbørn og -unge. Litteratursøgningen resulterede i 2.676 studier, som blev reduceret til 1.831 studier efter dublettjek. Studierne blev herefter gennemgået og kategoriseret med henblik på udvælgelse til en mere grundig gennemgang ud fra en række relevanskriterier. Dette resulterede i sidste ende i de 81 studier af integrationsindsatser rettet mod børn og unge, som beskrives i denne rapport. Ud over denne rapport har VIVE udarbejdet et inspirationskatalog med mere detaljerede beskrivelser af de 15 mest anbefalelsesværdige indsatser. Inspirationskataloget findes på vive.dk og på SIRIs vidensportal integrationsviden.dk.

De 81 undersøgelser, VIVE har gennemgået, anvender forskellige evalueringstilgange, hvilket indebærer, at nogle af evalueringerne resulterer i meget sikre resultater i forhold til indsatsens virkning, mens resultater fra andre evalueringer er mindre sikre. VIVE har kvalitetsvurderet alle studierne netop i forhold til ***resultaternes sikkerhed*** – hvor sikker kan vi fx være på, at det er indsatsen, der forårsager en positiv forbedring i børnenes og de unges integration, og ikke alle mulige andre forhold. VIVE vurderer den metodiske standard som *høj*, når studiet er baseret på et veludført lodtrækningsforsøg; VIVE vurderer den metodiske standard som m*edium*, når studiet enten er baseret på et lodtrækningsforsøg, hvor der er mindre alvorlige, men dog væsentlige problematikker vedrørende udførslen af undersøgelsen, eller at studiet er baseret på en før- og eftermåling *med* en kontrolgruppe. Den metodiske standard vurderes som *lav*, når studiet er baseret på et lodtrækningsforsøg med mere alvorlige mangler eller ved før- og eftermålinger *uden* en kontrolgruppe. Dernæst har vi forholdt os til, om indsatsen er ***relevant*** i en dansk sammenhæng, da 79 af 81 evalueringer er udført i andre lande, og derfor er ikke alle studierne nødvendigvis relevante i en dansk kontekst. Med relevans forholder vi os både til, om den pågældende etniske minoritetsgruppe, der undersøges, også er til stede i Danmark, og/eller om den integrationsproblematik, som indsatsen sigter mod at imødegå, findes i Danmark (evt. for andre etniske minoritetsgrupper). Endelig har VIVE i sin kvalitetsvurdering forholdt sig til, om indsatserne også forventes at være ***overførbare*** til en dansk sammenhæng. Kan en skoleindsats fra USA fx implementeres i det danske skolesystem, og hvilken tilpasning forventer vi, der evt. skal til.

De 81 studier omhandlede indsatser rettet mod uddannelse (herunder sproglig udvikling), familiepraksis, psykisk trivsel, sundhed (somatisk), kulturel tilpasning og etnisk identitet. Inden for hvert tema – med undtagelse af sundhed – har vi fundet en række indsatser, som vi på baggrund af vores kvalitetsvurderinger vil fremhæve og evt. anbefale, at man overvejer i policy-udviklingen af integrationsindsatser i Danmark og/eller til kommunerne i forhold til implementering af hele eller dele af indsatserne. En oversigt over alle indsatser og VIVEs vurderinger fremgår af tabel 0.1. De 15 indsatser, der beskrives mere detaljeret i inspirationskataloget, er markeret med en stjerne.

Tabel 0.1 Oversigt over studier i forskningskortlægningen

Tema	Forfatter	Indsats	Årstal	Land	Metodisk standard	Relevans	Overførbarhed	Inspirationskatalog	Sidetal
Uddannelse	Allen, Sethi & Astuto	Hjemmebesøg til børn i vuggestuealderen	2007	USA	Lav	Høj	Medium		42
Uddannelse	Bloom & Weiland	Virkningerne af Head Start-indsats blandt forskellige børnegrupper	2014	USA	Medium	Lav	Lav		29
Uddannelse	Boyce m.fl.	Historiefortælling	2010	USA	Høj	Høj	Høj	*	39
Uddannelse	Callahan m.fl.	Særlige gymnasieklasser til unge med engelsk som andetsprog	2009	USA	Medium	Medium	Medium		32
Uddannelse	Cavazos-Rehg & DeLucia-Waack	Tosprogsundervisning til unge	2009	USA	Lav	Medium	Medium		33
Uddannelse	Clair & Jackson	Forældreinvolverings-indsats til forældre af indskolingselever	2006	USA	Medium	Høj	Medium		41
Uddannelse	Dearing m.fl.	Individuelle støtteplaner til børn og deres familier	2016	USA	Medium	Høj	Høj		41
Uddannelse	Ijalba	Familieindsats ved at styrke børnenes modersmål	2015	USA	Medium	Medium	Medium		40
Uddannelse	Kim, Chang & Kim	Lærerkursus og videregående læreruddannelse	2011	USA	Lav	Medium	Medium		30
Uddannelse	Le m.fl.	After-school indsats til at forebygge ungdomskriminalitet	2011	USA	Medium	Lav	Lav		37
Uddannelse	Leacox & Jackson	Digital sommerskoleindsats for børn i børnehavealderen	2014	USA	Medium	Høj	Høj	*	37
Uddannelse	Lindholm-Leary	Indsats til at fremme sprogbeherskelse og ordforråd blandt børn i børnehavealderen	2013	USA	Lav	Medium	Medium		34
Uddannelse	Lomeli m.fl.	Fremme af lærerstuderendes kompetencer i forhold til at støtte udsatte migrantelever	2006	USA	Lav	Medium	Lav		35
Uddannelse	Lugo-Neris, Jackson & Goldstein	Sommerskoleindsats med højtlæsning og sprogundervisning for børnehavebørn	2010	USA	Lav	Medium	Medium		39
Uddannelse	Marcella, Howes & Fuligni	Tidlig indskrivning i børnehaven	2014	USA	Lav	Lav	Lav		42
Uddannelse	McElvain	After-school indsats med fokus på forældreinvolvering	2015	USA	Lav	Medium	Medium		38
Uddannelse	Mughal m.fl.	Skoleindsats til bl.a. børn fra flygtningefamilier	2016	Canada	Lav	Medium	Medium		44
Uddannelse	Nuñez	Indsats til at fremme unges adgang og parathed til universitetsuddannelser	2009	USA	Medium	Lav	Medium		32

Tema	Forfatter	Indsats	Årstal	Land	Metodisk standard	Relevans	Overførbarhed	Inspirationskatalog	Sidetal
Uddannelse	Park m.fl.	After-school indsats blandt latinamerikanske børn	2015	USA	Lav	Medium	Høj		38
Uddannelse	Patscheke, Degé & Schwartzer	Musikindsats til børnehavebørn	2016	Tyskland	Medium	Høj	Høj	*	28
Uddannelse	Reynolds m.fl.	Børnehaveindsats med ekstra undervisning, familiestøtte og sundhedsydelser	2016	USA	Medium	Medium	Medium		29
Uddannelse	Riggs & Medina	Forældres involvering i after-schools	2005	USA	Lav	Medium	Lav		38
Uddannelse	Rivera	Teknologiindsats til forældre med børn i skolealderen	2014	USA	Lav	Medium	Medium		43
Uddannelse	Roach, Vargas & David	Dobbeltindskrivning på et gymnasium og et universitet	2015	USA	Lav	Lav	Lav		34
Uddannelse	Rousseau m.fl.	Dramaterapi for unge nytilkomne og flygtninge	2007	Canada	Høj	Høj	Høj	*	44
Uddannelse	Rydland, Grøver & Lawrence	Lærerledet samtale i børnehaver	2014	Norge	Lav	Høj	Høj		31
Uddannelse	Teellen, Kim & Pesce	Skolebaserede kriminalitetsindsatser til børn og unge i forskellige aldre	2009	USA	Lav	Lav	Medium		35
Uddannelse	Troia	Computerbaseret høre- og taleindsats til børn i skolealderen	2004	USA	Medium	Medium	Medium		31
Uddannelse	Van Tuijl, Leseman & Rispens	Forældreindsats til børnehavebørn	2001	Holland	Medium	Høj	Høj		41
Uddannelse	Yeh m.fl.	Mentorprogram til unge flygtninge	2007	USA	Lav	Medium	Medium		45
Kuffertforsøg	Jakobsen	Sprogkufferter til 3-4-årige	2013	DK	Høj	Høj	Høj	*	47
Kuffertforsøg	Jakobsen & Andersen	Sprogkufferter til 5-årige	2013	DK	Høj	Høj	Høj	*	48
Familieindsatser	Ayón & Lee	Family Maintenance (FM) og Family Preservation (FPwii)	2005	USA	Lav	Høj	Høj		58
Familieindsatser	Bjørknes & Manger	Parent Management Training – Oregon til somaliske og pakistanske mødre	2013	Norge	Medium	Høj	Høj	*	55
Familieindsatser	Brotman m.fl.	Børnehaveindsats med forældreinddragelse	2011	USA	Høj	Medium	Høj	*	52

Tema	Forfatter	Indsats	Årstal	Land	Metodisk standard	Relevans	Overførbarhed	Inspirationskatalog	Sidetal
Familieindsatser	Chang m.fl.	Head Start forældreindsatser	2009	USA	Lav	Medium	Medium		59
Familieindsatser	Darnell & Schuler	Funktionel Familieterapi (FFT) og Funktionel Familie prøveløsladelse (FFP)	2015	USA	Medium	Medium	Medium		54
Familieindsatser	Lau m.fl.	De Utrolige År tilpasset etniske minoritetsfamilier	2011	USA	Høj	Høj	Høj	*	52
Familieindsatser	McNaughton, Cowell & Fogg	Mor-barn-kommunikationsprogram til mødre	2015	USA	Medium	Medium	Medium		56
Familieindsatser	Pantin m.fl.	Familias Unidas – et forebyggelsesprogram i forhold til antisocial adfærd og stofmisbrug	2003	USA	Medium	Lav	Lav		55
Familieindsatser	Rienks m.fl.	Fædreprogram	2011	USA	Høj	Medium	Medium		51
Familieindsatser	Scott m.fl.	Primary Age Learning Skills	2010	UK	Høj	Lav	Medium		53
Familieindsatser	Weine m.fl.	Tea and Family Education and Support (TAFES)	2003	USA	Lav	Høj	Medium		58
Familieindsatser	Williamson m.fl.	Mor-til-mor-indsats med inddragelse af børnene	2014	USA	Høj	Høj	Høj	*	51
Familieindsatser	Yuan & Freeman	Social støtte i forbindelse med en tand- og mundsundhedsindsats	2011	UK	Lav	Høj	Medium		57
Psykisk trivsel	Barrett, Sonderegger & Xenos	FRIENDS – forebyggende indsats målrettet angst og emotionel modstandskraft	2003	Australien	Medium	Medium	Medium		70
Psykisk trivsel	Beehler, Birman & Campbell	Cultural Adjustment and Trauma Services (CATS)	2012	USA	Lav	Medium	Medium		67
Psykisk trivsel	Birman m.fl.	Lokalsamfundsbaseret mentalt helbredsprogram for flygtningebørn	2008	USA	Lav	Medium	Lav		74
Psykisk trivsel	Cesario m.fl.	Krisecentre og tilhold for voldsramte kvinder og deres børn	2014	USA	Lav	Høj	Høj		67
Psykisk trivsel	Ehntholt, Smith & Yule	Gruppebaseret kognitiv adfærdsterapi for flygtningebørn med traumer	2005	UK	Lav	Høj	Medium		71
Psykisk trivsel	Ellis m.fl.	SHIFA (Supporting the Health of Immigrant Families and Adolescents)	2013	USA	Lav	Høj	Lav		72
Psykisk trivsel	Kataoka m.fl.	Kognitiv gruppeterapi for traumatiserede indvandrerbørn	2003	USA	Høj	Høj	Høj	*	69

Tema	Forfatter	Indsats	Årstal	Land	Metodisk standard	Relevans	Overførbarhed	Inspirationskatalog	Side tal
Psykisk trivsel	Klebanov & Brooks-Gunn	Tidlig uddannelsesindsats for familier til for tidlig fødte børn	2008	USA	Lav	Lav	Høj		65
Psykisk trivsel	Knox m.fl.	Familys and Schools Together (FAST)	2011	USA	Medium	Medium	Høj		64
Psykisk trivsel	Moilanen m.fl.	Familieterapi (Family check-up)	2010	USA	Høj	Høj	Høj		65
Psykisk trivsel	Möhlen m.fl.	Psykosocial behandlingsindsats for krigstraumatiserede flygtningebørn og unge	2005	Tyskland	Lav	Høj	Medium		72
Psykisk trivsel	Orren & Werner	Friluftsindsats	2007	USA	Lav	Høj	Medium		68
Psykisk trivsel	Pina m.fl.	Angstdæmpende indsats for mor og barn	2013	USA	Høj	Høj	høj	*	63
Psykisk trivsel	Quinlan m.fl.	Kunst- og musikterapeutisk indsats – Home of Expressive Arts and Learning (HEAL)	2016	Australien	Lav	Høj	Lav		70
Psykisk trivsel	Raver m.fl.	Skolebaseret indsats for reduktion af adfærdsproblemer og forbedring af skoleparathed	2008	USA	Høj	Høj	Høj	*	62
Psykisk trivsel	Rousseau m.fl.	Kreativ indsats målrettet forebyggelse af følelsesmæssige problemer, adfærdsproblemer og forbedring af selvværd	2005	Canada	Medium	Høj	Høj		73
Psykisk trivsel	Rousseau m.fl.	Sandplay – en kreativ indsats for børnehavebørn	2009	Canada	Høj	Medium	Høj	*	69
Psykisk trivsel	Rowe m.fl.	The Burma Art Therapy Program (BATP)	2017	USA	Lav	Medium	Høj		73
Psykisk trivsel	Santiago m.fl.	Kognitiv adfærdsterapi med og uden familiebehandling	2014	USA	Medium	Høj	Medium		66
Psykisk trivsel	Sclare m.fl.	Kognitivt adfærdsterapiprogram for 16-18-årige	2015	USA	Lav	Lav	Lav		68
Psykisk trivsel	Small m.fl.	Familieindsats (the 4Rs 2Ss Family Strengthening Program)	2015	USA	Høj	Medium	Medium		63
Sundhed	Anderson m.fl.	Undervisning i ernæring og fysisk aktivitet	2015	USA	Lav	Medium	Medium		77
Sundhed	Bruening m.fl.	Madkuponer	2017	USA	Lav	Lav	Lav		78
Sundhed	Elder m.fl.	Forebyggende tobak- og alkoholindsats	2002	USA	Høj	Lav	Lav		80
Sundhed	Guzman m.fl.	Teaterforestilling om seksuel debut	2003	USA	Lav	Lav	Lav		79
Sundhed	Keita m.fl.	Ernæringsundervisning i hjemmet	2014	USA	Lav	Medium	Medium		77

Tema	Forfatter	Indsats	Årstal	Land	Metodisk standard	Relevans	Overførbarhed	Inspirationskatalog	Sidetal
Sundhed	Lee & Won	Ernæringsmæssig undervisning i skolemåltider til børn af sæsonarbejdere	2015	USA	Lav	Lav	Lav		78
Sundhed	Nelson m.fl.	Seksualundervisning	2016	USA	Medium	Lav	Lav		79
Sundhed	Parsons, Garcia & Hoffman	Politikændring af ernæringsmæssige retningslinjer	2014	USA	Lav	Medium	Medium		76
Kulturel tilpasning og etnisk identitet	Belgrave m.fl.	Kulturel indsats til afroamerikanske piger	2004	USA	Medium	Lav	Medium		84
Kulturel tilpasning og etnisk identitet	Cameron, Rutland & Brown	Etniske majoritetsbørns holdninger til etniske minoritetsbørn	2007	UK	Høj	Høj	Høj	*	86
Kulturel tilpasning og etnisk identitet	Castro-Olivo & Merrell	Socio-emotionel læringsindsats til nytilkomne unge	2012	USA	Lav	Høj	Medium		85
Kulturel tilpasning og etnisk identitet	Frankenberg m.fl.	Musikprogram til etniske minoritetsbørn	2016	Tyskland	Medium	Høj	Medium	*	82
Kulturel tilpasning og etnisk identitet	Lewis m.fl.	Etnisk identitetsindsats til afroamerikanske teenagere	2012	USA	Medium	Lav	Lav		84
Kulturel tilpasning og etnisk identitet	Thomas, Davidson & McAdoo	Psykologisk, adfærdsmæssig og social indsats til afroamerikanske piger	2008	USA	Medium	Lav	Lav		83
Kulturel tilpasning og etnisk identitet	Turner & Brown	Etniske majoritetsbørns holdninger til flygtningebørn	2008	UK	Medium	Høj	Høj		86

Som det fremgår af tabel 0.1, er der kun to danske studier med i forskningskortlægningen, hvilket vi vil fremhæve som et resultat i sig selv forstået på den måde, at dette tyder på, at de evalueringer, der laves af integrationsindsatser for børn og unge i Danmark, er af en sådan karakter, at de ikke kan publiceres i videnskabelige tidsskrifter. Der kan naturligvis være evalueringer, hvor man ikke prioriterer at få resultaterne udgivet i et videnskabeligt tidsskrift. Man skal blot holde sig for øje, at den kvalitetssikringsproces, der er i forbindelse med udgivelse i videnskabelige tidsskrifter, netop sikrer, at den viden, som en evaluering frembringer, er pålidelig, og at der er transparens i forhold til evalueringens begrænsninger – både ud fra et videnskabeligt perspektiv, men ofte også i forhold til policy-implikationer og praksis.

Det er således værd at tage med fra denne rapport, at man fremadrettet bør stræbe efter stærkere evalueringsdesign, hvis vi i dansk sammenhæng med større sikkerhed vil vide, om de integrationsprojekter, der igangsættes, har de ønskede virkninger. Som oftest indebærer et mere gennemarbejdet evalueringsdesign et behov for flere ressourcer og en længere tidshorisont end mindre stærke evalueringer som fx en eftermåling eller undersøgelser uden kontrolgruppe eller lodtrækning.

På trods af at der kun er få danske indsatser i forskningskortlægningen, har vi derimod fundet en lang række internationale studier af indsatser, hvoraf en stor del af dem også er relevante i dansk sammenhæng. Der er to overordnede linjer i vores gennemgang af studierne – som også kendetegner de studier, vi fremhæver som anbefalelsesværdige. For det første peger vores analyser overordnet på, at for integrationsindsatser rettet mod børn og unge er forældreinvolvering, forældredeltagelse og forældreunderstøttelse vigtig i forhold til børnenes og de unges udfaldsmål. Nogle af studierne sammenligner decideret en indsats med og uden forældredeltagelse, og her kan vi se, at når forældrene inddrages, bliver resultaterne for børnene bedre end uden forældreinddragelse. For det andet er det også kendetegnende for mange af studierne, at de er målrettet førskolebørn, og at mange af disse studier frembringer lovende resultater. Vi kan dog ikke ud fra vores analyser slutte, at indsatser tidligere i barndommen er mere virkningsfulde end senere, da ingen af studierne sammenligner den samme indsats over tid. For nyankommne indvandrere eller flygtninge er en tidlig indsats (aldersmæssigt) i øvrigt ofte heller ikke en mulighed. Men VIVE vurderer, at betragtningen om tidlig indsats både i forhold til børn og deres forældre – som mange af disse studier hviler på – også er afgørende i dansk sammenhæng, så de livschanceuligheder, der er mellem minoritetsbørn og majoritetsbørn tidligt i livet, ikke får lov til at udvikle sig og bide sig fast i forhold til livschancer senere i livet.

1 Formål og baggrund

Denne undersøgelse har til formål at kortlægge den bedste foreliggende viden om lovende integrationsindsatser målrettet børn og unge med minoritetsbaggrund. På baggrund af en litteratursøgning i 4 relevante databaser og en systematisk gennemgang, bedømmelse og sortering af 1.833 studier, analyserer og vurderer vi i denne forskningskortlægning 81 studier, der omhandler forskellige integrationsindsatser. Studierne er blevet vurderet såvel ud fra deres videnskabelige kvalitet, som i forhold til deres relevans og overførbarhed i en dansk sammenhæng.

Undersøgelsen skal dels frembringe viden, som kan bruges både i Udlændinge- og Integrationsministeriets policy-udvikling og give kommuner og praktikere et overblik over den bedste foreliggende viden på området, dels skal den præsentere anvendelsesorienteret viden og handlingsanvisninger til brug for prioritering, tilrettelæggelse og praktisering af integrationsindsatser til børn og unge med etnisk minoritetsbaggrund. I tillæg til rapporten udgives et inspirationskatalog, som fremhæver de bedste og i dansk kontekst mest relevante indsatser. I inspirationskataloget beskriver vi de pågældende indsatser mere detaljeret. I denne rapport er de 15 indsatser, der er inkluderet i inspirationskataloget, markeret med stjerner efter indsatsens titel.

I dette kapitel 1 beskriver vi formålet og baggrunden for rapporten og herunder målgruppen for de indsatser, vi har kortlagt, hvordan vi anvender integrationsbegrebet og ikke mindst de integrationsudfordringer, der er i forhold til etniske minoritetsbørn og -unge i Danmark. I kapitel 2 gennemgår vi vores analysestrategi for forskningskortlægningen i forhold til litteratursøgningen, kriterierne for udvælgelse af studierne og kriterierne for vores vurdering af de studier, som vi har valgt skulle indgå i forskningskortlægningen. I kapitel 3-8 beskriver og vurderer vi de udvalgte studier inden for temaerne uddannelse (herunder et selvstændigt kapitel om en dansk sprogkuffertindsats), familie, psykisk trivsel, sundhed, kulturel tilpasning og etnisk identitet.

1.1 Om etniske minoritetsbørn og -unge – og integration

1.1.1 Kort om målgruppen

I danske undersøgelser af personer med etnisk minoritetsbaggrund anvendes ofte Danmarks Statistiks definition og opdeling af befolkningen som enten indvandrere, efterkommere eller personer med dansk oprindelse:

Indvandrere er defineret som personer, der er født i udlandet af forældre, som begge (eller den ene, hvis der ikke findes oplysninger om den anden) er udenlandske statsborgere eller født i udlandet. Hvis der ikke findes oplysninger om nogen af forældrene, og personen er født i udlandet, opfattes personen også som indvandrer.

Efterkommere er defineret som personer, der er født i Danmark af forældre, hvoraf begge er udenlandske statsborgere eller født i udlandet (hvis kun en forælder er oplyst, gælder den). Hvis der ikke findes oplysninger om nogen af forældrene, og personen er udenlandsk statsborger, opfattes personen også som efterkommer.

Herudover er der endelig personer med *dansk oprindelse*, som er defineret ved, at mindst én af forældrene er dansk statsborger og født i Danmark, uanset personens eget fødeland og statsborgerskab.

Når en eller begge forældre, der er født i Danmark, opnår dansk statsborgerskab, vil deres børn ikke blive klassificeret som efterkommere. Fastholder danskfødte forældre imidlertid begge et udenlandsk statsborgerskab, vil deres børn også blive klassificeret som efterkommere. For denne sidstnævnte gruppe af efterkommerbørn, kan man yderligere kategorisere alt efter, om der er tale om 2. eller 3. generation.

I forhold til Danmarks Statistiks definitioner er målgruppen for denne forskningskortlægning primært afgrænset til børn og unge, som er indvandrere (herunder flygtninge) og efterkommere (herunder 2. og 3. generation).[1] Der vil givetvis også være tilfælde, hvor børn med én dansk og én indvandrer- eller efterkommerforælder kan være berørt af integrationsudfordringer, men vi forventer, at det trods alt vil være en begrænset undergruppe. Når vi i denne undersøgelse omtaler børn- og ungemålgruppen for integrationsindsatserne, er der således tale om en stor og forskelligartet gruppe, hvor vi bruger samlebetegnelsen "etniske minoritetsbørn og -unge". Dermed inkluderer forskningskortlægningens målgruppe fx både en pige med svenske eller franske forældre, der er født i Danmark og har boet her hele livet, og en dreng, der flygter alene fra Irak til Danmark som 16-årig. Sådanne forskellige unge vil naturligvis have meget forskellige behov. I forhold til de konkrete integrationsindsatser, vi gennemgår i rapporten, vil de være målrettet forskellige mere specifikke målgrupper, og her vil vi naturligvis skelne og fremhæve, hvilke grupper af etniske minoritetsbørn og -unge i dansk sammenhæng, som indsatserne kan være relevante for.

1.1.2 Kort om integrationsbegrebet

I Integrationsloven, som er rettet mod forholdsvis nytilkomne udlændige, er integrationsbegrebet relativt bredt defineret og retter sig mod flere forskellige dimensioner. Integrationsindsatsen skal således bl.a. "*bidrage til, at nyankomne udlændinge sikres mulighed for deltagelse på lige fod med andre borgere i samfundets politiske, økonomiske, arbejdsmæssige, sociale, religiøse og kulturelle liv"*; til, at "*nyankomne udlændinge hurtigst muligt bliver selvforsørgende gennem beskæftigelse*", og give "*den enkelte udlænding en forståelse for det danske samfunds grundlæggende værdier og normer*" (§ 1) (Udlændinge- og Integrationsministeriet, 2017). Integrationsindsatser vil dermed kunne rettes mod et bredt udsnit af samfundsområder fra dagtilbud, uddannelse og beskæftigelse til religiøse, kulturelle og sociale aktiviteter og foreningsliv, samt indsatser, der retter sig imod at påvirke udvalgte normer og værdier blandt grupper af etniske minoriteter.[2] I forhold til det daglige arbejde på området er det i Danmark en kommunal opgave at integrere børn og unge med flygtninge- eller indvandrerbaggrund.

I forhold til integrationsindsatser er ordet "integration" imidlertid et flertydigt og omdiskuteret begreb, der anvendes såvel i forskning som i den offentlige debat (Garcés-Mascareñas & Penninx, 2016; Rytter, 2018). De konceptuelle forskelle og ligheder imellem begreber som integration, assimilation, inklusion og kulturel tilpasning er omdiskuterede, bl.a. med hensyn til, i hvor høj grad den beskrevne proces ses som envejs (hvor de etniske minoriteter har det fulde ansvar for at tilpasse sig det modtagende samfund) eller tovejs (hvor det modtagende samfund også forandrer sig i processen). Hvordan begrebet "integration" bruges, afhænger også af den politiske kontekst (Jørgensen & Thomsen, 2012). I denne rapport anvendes begrebet i gængs forstand som at blive en "integreret" del af det samfund, man er bosat i – altså blive en del af helheden.

Integration kan foregå i forskellige samfundsmæssige dimensioner. I en dansk kontekst er der normalt størst opmærksomhed på den strukturelle integration, der omhandler deltagelse i uddannelse

[1] Ifølge Danmarks Statistik var der pr. 1. januar 2018 53.884 indvandrere og 116.939 efterkommere mellem 0 og 19 år i Danmark.

[2] Der er også andre regelsæt, der har betydning for etniske minoritetsbørn og -unges integration. Lov om etnisk ligebehandling (Udenrigsministeriet, 2012) skal fx forhindre forskelsbehandling og fremme ligebehandling af alle uanset race eller etnisk oprindelse. Derudover fastsætter sundhedsloven (Sundheds- og Ældreministeriet, 2018), at alle skal sikres let og lige adgang til sundhedsvæsenet.

og på arbejdsmarkedet (Bonke & Schultz-Nielsen, 2013). Andre dimensioner vedrører fx social, kulturel eller politisk integration (Charsley m.fl., 2016; Garcés-Mascareñas & Penninx, 2016), og der kan i varierende grad være sammenfald imellem forandringer på de forskellige dimensioner.

Forskning har vist, at der generelt er en sammenhæng imellem opholdstid og integration – at nyankomne over tid tilnærmer sig et opholdslands oprindelige borgere. Samtidig er integration ofte også en langsommelig proces, der kan udspiller sig over flere generationer (Green, 2006; King m.fl., 2006). Her ses det også, at de spor, som forskellige etniske minoritetsgrupper følger over tid, ikke nødvendigvis fører hen imod at blive en del af det bredere majoritetssamfund (Portes, Fermández-Kelly, & Haller, 2005). Disse observationer understreger vigtigheden af at sætte ind med virkningsfulde indsatser rettet mod etniske minoritetsbørn og -unge.

1.1.3 Forskellige former for integrationsudfordringer

Der er en række væsentlige samfundsområder, hvor vi ved, at etniske minoritetsbørn og -unges integration kan være udfordret. Forskningskortlægningen har netop til formål at afdække, om der er lovende indsatser, som kan forbedre integrationen på disse områder.

I forhold til *uddannelse* viser fx PISA undersøgelserne således, at etniske minoritetsbørn og -unge halter efter børn og unge fra majoriteten (Egelund, 2009; Egelund, Nielsen, & Rangvid, 2011; Lindenskov, Sørensen, & Egelund, 2017), ligesom de ikke uddanner sig til samme niveauer som unge fra majoriteten. Her er der forskelle imellem forskellige grupper, afhængig af fx opholdstid i Danmark, køn, og hvilket land man har oprindelse i (Gorinas & Jakobsen, 2015; Jakobsen, 2015). Der er forskellige forklaringer på etniske minoriteters generelt svagere skolepræstationer. Nogle studier ser på betydningen af forældrenes generelt lavere uddannelsesniveau (Heath & Brinbaum, 2007; Støren & Helland, 2010), der bl.a. gør det sværere for forældrene at hjælpe deres børn med lektierne (Thomson & Crul, 2007)). En anden forklaring kan være, at etniske minoritetsforældre kan have sværere ved at støtte deres børn, ikke kun på grund af uddannelsesniveau, men fordi de mangler danskkundskaber og viden om det danske skole- og uddannelsessystem og dansk samfund og kultur i det hele taget, herunder viden om, hvad der forventes af forældre til børnehave- og skolebørn. Andre forskere peger på selve skolesystemets indretning. Her viser studier fra USA fx, at undervisning af etniske minoritetselever på deres modersmål – med undervisning i amerikansk som andetsprog – ser ud til at kunne hæve elevernes skolepræstationer op på niveau med unge fra majoritetsbefolkningen (Collier & Thomas, 2017). Også samspillet mellem lærere og elever kan have betydning. Studier viser, at der ofte er lave og negative forventninger til drenge med ikke-vestlig baggrund, hvilket kan være med til at forklare sådanne drenges dårligere skolepræstationer (Gilliam, 2006; Tenenbaum & Ruck, 2007).

I forhold til *familiepraksisser og forældre-barn relationer* har forholdet til forældrene og livet i hjemmet stor betydning for de fleste børn og unge. Blandt etniske minoriteter kan hjemmelivet variere meget, afhængig af fx familiens opholdstid i Danmark, deres socioøkonomiske status, helbredssituation og familiens størrelse. Hvilket sprog der tales i hjemme varierer også – fx taler en del børn to sprog i hjemme: De taler dansk med deres søskende og et andet sprog med forældrene (Liversage & Christensen, 2017), bl.a. fordi en del forældre lægger stor vægt på, at børnene skal tilegne sig forældrenes modersmål og lære oprindelseslandets kultur og værdier at kende (Chowbey, Salway, & Clarke, 2013; Strier & Roer-Strier, 2010). I hvor høj grad etniske minoritetsfamilier er præget af normer og praksisser fra oprindelses- og modtagerlandet varierer (Dekovic, Pels, & Model, 2006; Reynolds & Zontini, 2014). Ud over de to forskellige nationale kontekster kan familielivet også præges af de udfordringer, der ofte følger med at immigrere og skulle skabe sig et nyt liv – det kan fx være stress knyttet til fattigdom, arbejdsløshed, og til tab af sprogkundskaber og netværk (Chuang

& Tamis-LeMonda, 2009; Lewig, Arney, & Salveron, 2010). Migrationens udfordringer og forandringer kan også medføre, at forældrenes roller i familien ændrer sig markant, fx ved, at fædrene får en svagere position (Dekovic, Pels & Model, 2006; Kleist, 2010). I forhold til børneopdragelse lægger man i mange af de ikke-vestlige minoriteters oprindelseslande større vægt på lydighed og mindre vægt på selvstændighed, end man gør i majoritetsdanske familier (Halman m.fl., 2008; World Values Survey, 2015). Når børn – bl.a. via deres skolegang – påvirkes mere af danske normer og praksisser end deres forældre, kan det føre til familiekonflikter, især når børnene når teenagealderen. I sådanne konflikter er omfanget af børns og unges selvstændighed ofte et centralt stridspunkt (Renzaho, McCabe, & Sainsbury, 2011; Suárez-Orozco, Onaga, & Lardemelle, 2010). Sammenlignet med børn fra majoriteten bliver etniske minoritetsbørn også hyppigere afstraffet fysisk af deres forældre (Korzen, Fisker, & Oldrup, 2010; Oldrup m.fl., 2016). Ifølge besvarelser fra de unge selv er fx 5-6 pct. majoritetsdanske unge blevet fysisk afstraffet af deres forældre, mens det gælder 8-9 pct. af de etniske minoritetsunge (Liversage & Christensen, 2017).

I forlængelse heraf er *psykisk trivsel* også et vigtigt fokusområde (Curtis, Thompson & Fairbrother, 2018). Ud over at etniske minoritetsbørn hyppigere udsattes for fysisk afstraffelse, udgør kvinder med etnisk minoritetsbaggrund op imod halvdelen af alle beboerne på de danske kvindekrisecentre, ligesom de dobbelt så hyppigt som kvinder med majoritetsbaggrund politianmelder partnervold (Danmarks Statistik, 2018; Helweg-Larsen, 2012). Børn, der overværer vold mellem forældre og evt. selv bliver udsat for vold og omsorgssvigt, har en oversandsynlighed for at få psykiske problemer som posttraumatisk stress, angst og depression (Cesario m.fl., 2014; Turner, Finkelhor & Ormrod, 2006). Sådan alvorlig psykisk mistrivsel rækker også ind i andre vigtige integrationsdimensioner, da koncentrationsbesvær og/eller skolefravær fx kan påvirke børnenes uddannelsesforløb og -resultater. Det kan også nævnes, at antallet af etniske minoritetsbørn, hvis forældre bliver skilt, er stigende, samtidig med at sådanne skilsmisser ser ud til hyppigt at have et ganske højt konfliktniveau (Charsley, 2013; Ottosen & Liversage, 2016). Efter en skilsmisse har etniske minoritetsbørn endvidere mindre kontakt med deres fædre og lever langt hyppigere i fattigdom end skilsmissebørn med majoritetsdansk baggrund. Det er også begge faktorer, der kan påvirke deres trivsel i negativ retning (Liversage & Ottosen, 2017; Ottosen, Liversage, & Olsen, 2014).

Endvidere er grupper som uledsagede flygtningebørn og børn, der befinder sig på asylcentre i længere tid, særligt udsatte (Bronstein, Montgomery, & Ott, 2013; Groark, Sclare, & Raval, 2011; Vitus & Nielsen, 2017). Ud over nogle gruppers større udsathed for mistrivsel viser internationale undersøgelser også, at psykiske problemer i mindre grad bliver identificeret hos etniske minoritetsbørn og -unge – en underdiagnosticering, der også er indikationer på forekommer i Danmark (Liversage & Christensen, 2017; Zwirs m.fl., 2006). Således viser et registerstudie fra Danmark, at flygtningebørn er under halvt så ofte i kontakt med det psykiatriske system end børn med majoritetsbaggrund (Barghadouch m.fl., 2016), uanset at sådanne børn ofte er mere sårbare (Fazel m.fl., 2012; Montgomery, 2011; Nielsen m.fl., 2008).[3]

I forhold til *fysisk sundhed* har nogle børn og unge sundhedsudfordringer, der knytter sig til de etniske minoritetsfamiliers svagere socioøkonomiske situation og deres lavere uddannelsesniveau. Denne situation kan både gøre det svært at få formidlet gældende viden om sundhedsadfærd til familierne og udfordre familiernes muligheder til at spise sundt og varieret. I nogle familier kan der også være kulturelle opfattelser af sundhed, der afviger fra Sundhedsstyrelsens anbefalinger i Danmark (Egelund, Nielsen & Rangvid, 2011; Nielsen m.fl., 2015). Nogle grupper – fx børn i asylsø-

[3] På nogle områder ser etniske minoritetsbørn dog ud til at trives bedre end børn fra majoriteten. En spørgeskemaundersøgelse blandt 18-årige i Danmark viser således, at etniske minoritetspiger i mindre omfang end majoritetsdanske piger har overvejet eller udført bevidst selvskade, ligesom de også i mindre grad lider af spiseforstyrrelser. Omvendt har piger med etnisk minoritetsbaggrund hyppigere forsøgt at begå selvmord (Liversage & Christensen, 2017a).

gende familier – kan endvidere møde strukturelle begrænsninger i forhold til den sundhedsbehandling, de kan modtage (Sandahl m.fl, 2013). I forhold til fysisk sundhed skal man dog også være opmærksom på, at etniske minoritetsunge – sammenlignet med majoritetsdanske unge – drikker klart mindre alkohol, ryger færre cigaretter og har i mindre omfang erfaringer med ulovlige rusmidler som fx hash. Disse forskelle er særligt markante for pigerne (Liversage & Christensen, 2017).

Endelig kan *kulturel tilpasning* og *etnisk identitet* også være en væsentlig udfordring, idet det for mange børn og unge kan det være svært på den ene side at have en minoritetsbaggrund – og på den anden side føle sig dansk eller et eller andet midt imellem. Etniske minoritetsunge oplever også i højere grad diskrimination end etnisk danske unge, og det kræver for mange af de etniske minoritetsbørn og -unge en aktiv indsats at blive integreret i en ny kultur og et nyt samfund. Begrebet *kulturel tilpasning* er et bredt begreb, der omfatter både adfærd, holdninger og værdier, som ændrer sig i mødet to kulturer imellem. I forhold til den kulturelle tilpasning taler man ofte om to dimensioner – den etniske identitet og den nationale identitet. *Etnisk identitet* er det aspekt af kulturel tilpasning, som fokuserer på individets følelse af tilhør til en gruppe eller kultur (Phinney & Ong, 2007). *National identitet* handler om ens tilhørsforhold og holdning til vigtigheden af at være en del af det omgivende samfund, som man bor i. I forhold til begge dimensioner kan man have en stærk og sikker eller svag og usikker identitet, og dimensionerne er således ikke nødvendigvis gensidigt udelukkende. Har man fx både en stærk etnisk og national identitet, har man ifølge denne teoretiske kategorisering en integreret (eller bikulturel) identitet (Berry, 1997; Phinney & Ong, 2007) Denne tilgang peger på, at integration – at man på samme tid bevarer sin etniske identitet, men også tilpasser sig det nye samfund – er det mest gunstige i forhold til en række væsentlige udfaldsmål. Der er også noget forskning, der understøtter dette. En *integreret identitet* er positivt knyttet til både mentale og sociale udfaldsmål, herunder fx i forhold til skoleresultater, generel trivsel, selvværd og prosociale holdninger adfærd (Arbona m.fl., 1999; Belgrave m.fl., 2004; Phinney & Ong, 2007; Smith m.fl., 1999)

Ifølge denne logik afhænger en succesfuld integration af etniske minoritetsbørn og -unges evne til både at identificere sig med værtslandets kultur og normer, mens de samtidig kan bibeholde en selvforståelse, som knytter an til kulturen i oprindelseslandet (fx Berry, 1997).

Forskningskortlægningens litteratursøgningsstrategi tager ligesom lovgivningen udgangspunkt i et bredt integrationsbegreb. På den ene side ønsker vi at inkludere studier af indsatser rettet mod at beskytte etniske minoritetsbørn og -unge mod risikofaktorer som fx diskrimination, vold og psykisk mistrivsel. På den anden side ønsker vi også at inkludere indsatser rettet mod at styrke børnene og de unges mulighed for at deltage i og få fuldt udbytte af dagtilbud og skole. Hertil kommer indsatser, der fremmer børnenes og de unges muligheder for at deltage i kulturelle, religiøse og sociale fællesskaber, fritidsaktiviteter og foreningsliv samt deres lige adgang til sundhed.

Integrationsindsatserne kan således være forankret både i special- og i normalområdet. De kan være generelle tilbud eller behovsbetingede indsatser. Indsatsens forandringsteori kan fx sigte mod at opnå en ændring i barnet eller i dets omgivelser, herunder forældrenes forældreevne, daginstitutionens eller skolens sprogstimulering og meget andet.

2 Analysestrategi

2.1 Søgestrategi

Forskningskortlægningens søgestrategi er designet til at omfatte et bredt spektrum af integrationsindsatser målrettet etniske minoritetsbørn og -unge. I dette afsnit beskrives baggrunden for søgestrategiens udformning.

Litteratursøgningen til dette projekt er speciel ved at skulle omfatte det brede integrationsfelt. Søgeteknisk er udfordringen, at integration ikke udgør en entydig og afgrænsende faglig term. I stedet for at benytte "integration" som isoleret søgeterm, er integration betydningsmæssigt sidestillet med sociale indsatser, indsatser, socialt arbejde mv. For stadig at sikre en præcis søgning er målgruppen blevet specificeret gennem anvendelse af søgetermer for nationalitetsstatus såsom flygtninge, migranter, indvandrere, udlændinge, etniske minoriteter og asylansøgere. Søgestrategien er designet således, at en publikation vil blive inddraget i den første liste af studier, som potentielt er relevant for undersøgelsen, hvis den indeholder søgetermer fra alle tre nedenstående temaer.

- Indsats & metode: integrationsindsatser, indsatsstudier, sociale indsatser og arbejde, programmer og evalueringer
- Målgruppe: børn og unge
- Nationalitetsstatus: immigranter, flygtninge, migranter, familiesammenførte, asylansøgere.

2.2 Systematisk databasesøgning

Der er blevet foretaget systematiske søgninger efter peer-reviewede forskningspublikationer publiceret mellem 2001-2017 i følgende bibliografiske databaser:

- SocIndex (den største ressource inden for international sociologisk tidsskriftslitteratur)
- PsycInfo (den største ressource inden for international psykologi- og adfærdsforskning)
- Academic Search Premier (en multidisciplinær ressource, der indeholder flere faggrupper, herunder psykologi og religionsstudier)
- ERIC (den største ressource inden for uddannelsesvidenskab i bredt perspektiv).

Udvalget af databaser er baseret på emnefeltets områder, hvor vi har valgt de mest relevante databaser, der var tilgængelige for VIVE. De pågældende databaser retter sig primært mod studier inden for sociologien, psykologien og uddannelsesfeltet. Det vil sige, at studier om integrationsindsatser publiceret i fx økonomiske og policy tidsskrifter ikke vil blive opfanget af vores søgestrategi, hvilket er vigtigt at have in mente ved læsningen af denne rapport. Mange studier publiceret i økonomiske tidsskifter vil dog også ofte evaluere policy-reformer – det vil sige, hvorvidt en lovændring får en effekt på integrationen. Dette fokus ligger uden for denne forskningskortlægnings afgrænsning, da den fokuserer på enkeltstående indsatser, som kan igangsættes og implementeres bl.a. af kommunerne. Men man kunne med fordel lave en lignende kortlægning, der fx havde til formål at kortlægge studier af lovændringer, der implementeres nationalt. Ud over tilgængelighed for VIVE har afgrænsningen af databasesøgninger endvidere været et spørgsmål om ressourcer, idet søgning i yderligere databaser i sagens natur vil afføde et mere omfattende og tidskrævende arbejde. Yderligere blev søgningerne kun foretaget i databasernes emneord, da søgevolumen var for omfattende med søg-

ninger i studiernes titler og abstracts. Selvom vores databasevalg og søgestrategi dækker emnefeltet bredt, er det således vigtigt at pointere, at den ikke er udtømmende, og at der således kan være enkelte relevante studier, som søgestrategien ikke identificerer.

Nedenfor er angivet et eksempel på en søgning fra SocIndex.

SocIndex. Limiters – Scholarly (Peer Reviewed) Journals; Date of Publication: 20010101-; Publication Type: Periodical; Language: English

Tabel 2.1 Eksempel på søgning

Search	Search Terms	Results
S4	S1 AND S2 AND S3	485
S3	SU (immigrant* OR refugee* OR migrant* OR fugitive* OR emigrant* OR ethnic* OR "family reunification" OR "newly arrived" OR asylum seeker*)	58.333
S2	SU ("infants" OR "children" OR "child" OR youth* OR young people* OR teenager* OR adolescent* OR juvenile*)	195.050
S1	SU (intervent* OR evaluation* OR evaluate* OR program* OR initiative* OR social work OR social services OR mediation* OR reconciliation* OR social integration* OR social inclusion OR assimilat* OR "case management" OR dialogue* OR "community" OR "round tables" OR training*)	184.082

2.3 Resultat af den systematiske søgning

Litteraturindsamlingen til forskningsoversigten blev gennemført via en traditionel litteratursøgning i databaserne PsycINFO, SocIndex, Academic Search og ERIC blev søgt gennem EBSCO-host i december 2017.

Første søgning i databaserne resulterede i 2.676 studier, som blev importeret til programmet Refworks. Efter dublettjek i Refworks blev antallet af studierne reduceret til 1.833 studier, som kunne indgå i den første indledende screening. Se fordeling af studier på databaser i figur 2.1.

Figur 2.1 Resultat af den systematiske søgning.

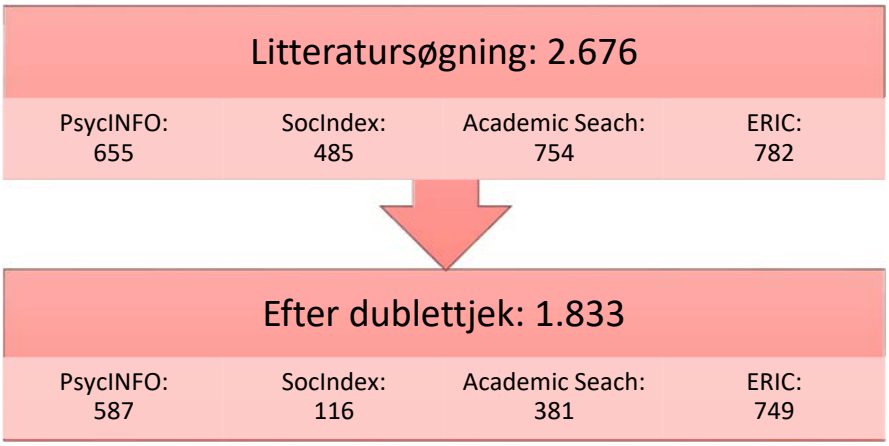

2.4 Udvælgelsesproces og screening af studierne

Den første screening blev foretaget i programmet Refworks ved at læse titler og abstracts og evt. yderligere afsnit, for så vidt tidsskriftadgang var umiddelbar tilgængelig. Formålet med første screening var at sortere de 1.833 studier i forhold til, om de enten skulle ekskluderes eller markeres som måske egnede og dermed inkluderede i forhold til anden screening.

Følgende inklusionskriterier anvendtes i forhold til den første sorteringsproces:

- Studier publiceret på engelsk eller et skandinavisk sprog
- Studier, hvor indsatsen er gennemført i Danmark, Sverige, Norge, Finland, Island, Storbritannien, USA, Canada, Australien, New Zealand, Tyskland, Østrig, Holland eller Frankrig
- Studier, der er publiceret fra 2001-2017
- Primærstudier (dvs. ikke andre forskningsoversigter og reviews)
- Publicering i anerkendte peer-reviewede tidsskrifter eller fra anerkendte working-paper serier
- Offentliggørelse fra skandinaviske forskningsinstitutioner.

Da formålet med den systematiske forskningskortlægning er at etablere robust viden om virkningsfulde indsatser i forhold til integration af børn og unge, anvendtes endvidere som kriterie, at studierne skulle omhandle en indsats rettet mod etniske minoritetsbørn og/eller -unge. Studier om indsatser rettet mod etniske minoritetsforældre blev også medtaget, hvis indsatsen indirekte også var til gavn for børnene, og hvor dette konkret måles (fx forbedret forældreevne). I vores definition af indsatser mener vi som tidligere nævnt ikke policy-ændringer – det vil sige, at vi medtager ikke studier, der evaluerer virkningen af en lovændring. Kortlægningen retter sig derimod mod de lokale og specifikke indsatser, som i Danmark bliver/kan blive igangsat fx af kommuner og styrelser (Socialstyrelsen).

Ud over en vurdering og sortering af studierne ud fra de ovennævnte kriterier var formålet med den første screening også at fastlægge, hvilke metodekriterier studierne skulle vurderes ud fra. Som udgangspunkt ville vi ikke lægge os fast på alt for høje metodekrav (fx kun inklusion af virkningsstudier), da det eventuelt kunne resultere i, at forskningskortlægningen kun ville afdække et mindre antal studier. I den indledende fase af første screening beholdt vi således alle studier – uanset om de var kvalitative eller kvantitative – så længe studierne evaluerede en indsats rettet mod målgruppen. Efter at have gennemgået en tredjedel af de 1.833 studier, tegnede der sig imidlertid et billede af, at der var langt flere studier af god metodemæssig kvalitet end forventet – både kvantitative og kvalitative. Det blev derfor besluttet, at vi allerede på det tidspunkt skulle afgrænse screeningen yderligere ved nu kun at medtage kvantitative studier. Begrundelsen for denne yderligere afgrænsning var, at man med kvantitative studier, som fx lodtrækningsforsøg, kan sige noget mere sikkert om årsagsvirkningssammenhænge, når man evaluerer givne sociale indsatser, hvilket kvalitative studier i mindre grad er egnet til. Da forskningskortlægningen netop har til formål at kortlægge virkningsfulde indsatser, egner kvantitative studier sig bedre til dette – og når der nu var relativt mange kvantitative evalueringsstudier, var det oplagt, at vi begrænsede vores videre arbejde til disse. De allerede gennemgåede måske egnede studier blev således screenet igen med dette yderligere kriterie, og det samme gjaldt den resterende andel af studierne.

I forbindelse med første screening fandt vi manuelt 27 yderligere dubletter, som Refworks ikke havde fanget med eksakt dublettjek, og som vi således ekskluderede fra vores videre arbejde. Af de 1.806 resterende studier, endte vi med at vurdere 401 studier som måske egnede til inklusion. De 401 studier blev herefter yderligere vurderet via fuldtekstlæsning. Vi valgte at kalde de studier, som gik videre til anden screening, for måske egnede, da kategorien både omfattede:

- Studier, hvor der ikke var et abstract, og hvor der ikke umiddelbart via Refworks var link til fuldtekstadgang
- Studier, hvor det ikke umiddelbart ud fra titel eller abstract var muligt at afgøre, om studiet levede op til kriterierne, og hvor der ikke umiddelbart via Refworks var link til fuldtekstadgang
- Studier, som på baggrund af abstract og titel og evt. yderligere læsning af afsnit med medium sandsynlighed levede op til alle kriterier, men hvor en mere grundig læsning var påkrævet for en endelig vurdering
- Studier, som på baggrund af abstract og titel og evt. yderligere læsning af afsnit med meget stor sandsynlighed levede op til alle kriterier, men hvor en mere grundig læsning var påkrævet for en endelig vurdering.

Det var muligt for projektteamet at indhente fuldtekst dokumenter via vores tidsskriftadgang på VIVE for 325 af de 401 studier. De resterende 76 studier blev bestilt hjem via VIVEs bibliotek, og blev herefter screenet, i takt med at vi modtog dem.

2.4.1 Anden screening og endeligt inkluderede studier

Fremgangsmåden ved anden screening indebar, at hvert studie først af en projektmedarbejder blev læst og kodet efter en række kriterier, som land, tidsskrift, integrationsindsats, målgruppe, metode/design, udfaldsmål (fx ordforråd eller psykisk helbred), tema (fx sprog eller sundhed) m.fl. Kodningen blev foretaget i Excel og havde til hensigt at give et systematisk overblik over karakteristika ved de inkluderede studier. Herefter blev studier, som efter første gennemlæsning blev vurderet som inklusionsegnet, eller hvor der var usikkerhed om egnetheden, læst af endnu en projektmedarbejder, hvorefter eventuelle uoverensstemmelser blev diskuteret. Dette resulterede i 81 inkluderede studier.

Vores søgestrategi resulterede ikke i identifikation af danske studier af virkningsfulde indsatser rettede mod etniske minoritetsbørn og -unge, hvilket VIVE vurderer også er en pointe i sig selv, da det netop peger på, at de foreliggende danske evalueringer af integrationsindsatser metodisk ikke er stærke nok til at kunne give os en sikker viden om indsatsernes virkninger. Det er således værd at tage med fra denne rapport, at man fremadrettet bør stræbe efter stærkere evalueringsdesign, hvis vi i dansk sammenhæng med større sikkerhed vil vide, om de integrationsprojekter, der igangsættes, har de ønskede virkninger.

Imidlertid er det også værd at bemærke, at ved enhver søgestrategi i udvalgte databaser – frem for en meget ressourcekrævende søgestrategi, der omfatter alle databaser – er der en risiko for, at man overser enkelte studier. I projektteamet var vi netop bekendt med en meget relevant undersøgelse af sprogkufferter til børnehavebørn og deres forældre i Aarhus Kommune, som Morten Jakobsen evaluerede i en videnskabelig artikel fra 2013:

Jakobsen, M. (2013): "Can Government Initiatives Increase Citizen Coproduction? Results of a Randomized Field Experiment". *Journal of Public Administration Research and Theory*, 23(1), s. 27-54.

En tilgang til at afsøge, om der var yderligere tilsvarende relevante studier, som vores søgestrategi ikke havde fanget, var at gennemgå alle referencer i Jakobsens studie samt 99 citationer af studiet. Ud over en yderligere artikel, som også beskriver den samme indsats, men undersøger et andet outcome, fandt vi dog ikke yderligere relevante studier ad denne vej. Den anden artikel var:

Jakobsen, M. & S.C. Andersen (2013): "Coproduction and Equity in Public Service Delivery". *Public Administration Review*, 73(5), s. 704-713.

Som det fremgår af begge titler på disse to studier, er der ikke noget, der umiddelbart giver information om, at disse to studier rent faktisk evaluerer en integrationsindsats, men 'immigrant children' indgår dog som ord i abstractet til Jakobsen (2013). Begge studier har dog til formål at undersøge såkaldt samproduktion (coproduction), som er et forskningsfelt inden for offentlig forvaltning, og sprogkuffertforsøget fungerer derfor i begge artikler som en case for samproduktion af en velfærdsydelse. Begge artikler er udgivet i tidsskrifter om forvaltning og administration, som ikke indgår i de 4 databaser, vores søgestrategi anvender, hvilket således illustrerer, at man stort set altid med afgrænset søgestrategi ikke opfanger *alle* relevante studier. Vi har valgt, at disse 2 studier også bliver behandlet i forskningsoversigten, da de er meget væsentlige og ud over, at vores søgestrategi ikke identificerede dem, lever de op til alle de opstillede kriterier, og ikke mindst bidrager de i høj grad til at realisere rapportens formål.

Dermed endte vi med i alt at inkludere 81 studier, som skulle indgå i analyserne i forskningsoversigten.

Oversigt over screeningsprocessen og antal af inkluderede studier illustreres i figur 2.2.

Figur 2.2 Oversigt over screeningsresultater.

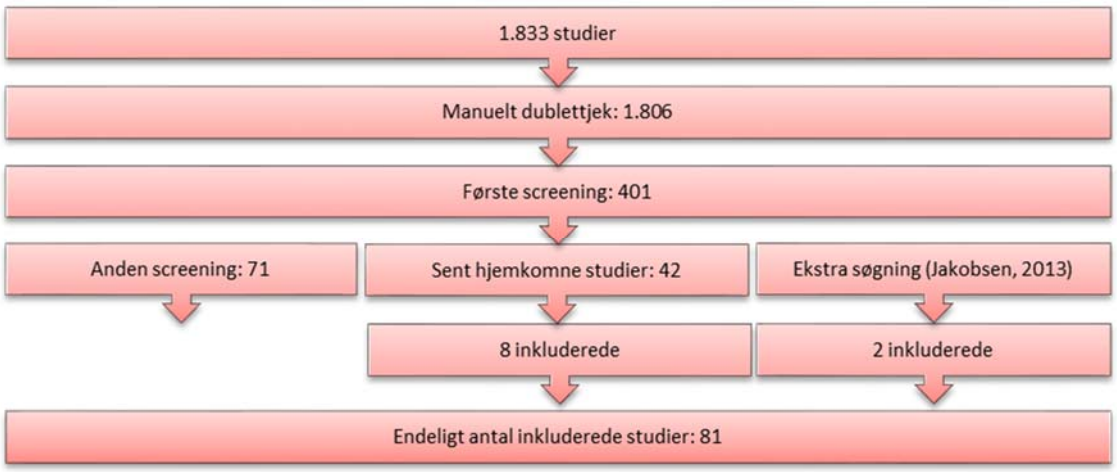

De 81 inkluderede studier fordeler sig på følgende lande:

- Australien (2)
- Canada (4)
- Danmark (2)
- Holland (1)
- Norge (2)
- Storbritannien (6)
- Tyskland (3)
- USA (61).

Og på følgende temaer:

- Uddannelse (32)[4]
- Familiepraksis (13)

[4] De 32 studier er inklusive de to undersøgelser om sprogkufferten.

- Psykisk trivsel (21)
- Sundhed (8)
- Kulturel tilpasning og etnisk identitet (7).

2.5 Kvalitetsvurdering

Det er sigtet med forskningsoversigterne at identificere indsatser, der forventes at have en virkning eller kan give anledning til inspiration i forhold til integrationen af etniske minoritetsbørn og -unge i Danmark. Derfor har vi kun medtaget indsatser, som er evalueret ved et kvantitativt forskningsdesign, som giver mulighed for at vurdere, om der enten er en virkning af indsatsen over tid eller mellem en indsats- og kontrolgruppe. Uanset om studierne resulterer i positive, negative eller ingen virkninger af indsatserne, medtages de i vores gennemgang. I afsnittet 2.5.1 om design og virkninger redegør vi kort for typerne af forskningsdesign og for, hvor sikker den viden, de forskellige forskningsdesign resulterer i, er. Her fremgår det bl.a., at før- og eftermålinger uden kontrolgruppe er mindre sikre end lodtrækningsforsøg og indsatser med kontrolgrupper.

Når vi har vurderet inkluderede studiers designmæssige styrke, og hvorvidt der er tale om sikker eller mindre sikker viden, er næste skridt i kvalitetsvurderingen at undersøge, om indsatsen betragtes som relevant i dansk sammenhæng. Når vi i rapporten taler om relevans, forholder vi os både til, om den pågældende etniske minoritetsgruppe, der undersøges, er til stede i Danmark, og/eller om den integrationsproblematik, som indsatsen sigter mod at imødegå, findes i Danmark (evt. for andre end etniske minoritetsbørn og -unge).

Endelig forholder vi os i kvalitetsvurderingen også til, om det kan forventes, at indsatsen kan overføres til en dansk sammenhæng. Kan en skoleindsats fra USA fx implementeres i det danske skolesystem, og hvilken tilpasning forventer vi, der evt. skal til.

2.5.1 Design

I det følgende gennemgår vi kort de forskellige forskningsdesigntyper, som de inkluderede studier i forskningsoversigten anvender.

2.5.1.1 Lodtrækningsforsøg

RCT-design (randomized controlled trial) kaldes i en dansk sammenhæng ofte for ”lodtrækningsforsøg”, fordi tildelingen af en indsats sker ved en lodtrækning (randomisering), hvilket betyder, at det er tilfældigt, om en given person ender i indsats- eller kontrolgruppen. Om indsatsen har en virkning, undersøges ved at sammenligne indsats- og kontrolgruppe. Styrken ved lodtrækningsforsøgene er, at lodtrækningen af deltagerne til en indsats- og en kontrolgruppe medfører, at de to grupper ligner hinanden mest muligt, både hvad angår målbare og ikke-målbare faktorer. Såfremt lodtrækningsforsøget er udført korrekt, kan man således tilskrive eventuelle virkninger indsatsen og tale om, at indsatsen er årsagen til den ændring i fx adfærd, som kan observeres.

2.5.1.2 Kontrolgruppedesign

Med et kontrolgruppedesign er indsatserne, som ved et lodtrækningsforsøg, målt på baggrund af en indsats- og en kontrolgruppe. Indsatsen er dog ikke tildelt tilfældigt. Derimod er kontrolgruppen sammensat, så den ligner indsatsgruppen på en række variable, der formodes at være centrale for, om indsatsen har en virkning. Et kontrolgruppedesign kan både være med og uden en før- og eftermåling. Ved måling af indsatsens virkning betragtes kontrolgruppedesign som værende mindre sikker

end lodtrækningsforsøget. Det skyldes, at der kan være en vis (selv-)selektion i indsatsgruppen, således at de personer, der får indsatsen, ikke er helt sammenlignelige med de personer, der indgår i kontrolgruppen, på en række faktorer, som ikke (kan) måles i det pågældende studie.

2.5.1.3 Før- og eftermåling uden kontrolgruppe

Ved en ren før- og eftermåling er der ingen kontrolgruppe. Der foretages udelukkende en måling af indsatsgruppen, før indsatsen igangsættes og ved indsatsens afslutning. Formålet er at vurdere, om der er sket forandringer på de faktorer, som indsatsen sigter mod at forandre. Udfordringen i dette design er, at der ikke tages højde for, hvordan gruppen ville have udviklet sig, hvis ikke den havde modtaget en indsats. Den principielle svaghed ved dette design er, at der, selvom det viser sig, at der er sket forandringer, ikke er nogen sikkerhed for, at det er indsatsen, der er årsagen.

2.5.1.4 Regressionsanalyser – statistisk kontrol

Ud over de ovenævnte design anvender enkelte studier også regressionsanalyser med interaktioner for etnicitet. Nogle af disse ser også på udfaldsmål over tid, men de fleste anvender tværsnitsdata – det vil sige data på et givet tidspunkt. Analyser af udfaldsmål over tid er som udgangspunkt mere sikkert, end når der kun er målt på et enkelt tidspunkt. Men under alle omstændigheder afføder disse tilgange generelt mindre sikker viden end lodtrækningsforsøget og oftest også end studier med kontrolgrupper.

2.5.1.5 Statistiske metoder

I de forskellige evalueringer anvendes også forskellige statistiske metoder til at analysere data. Der anvendes bl.a. t-test, variansanalyse, kovariansanalyse, latent growth models. I vores beskrivelser nævner vi ikke de konkrete metoder, men forholder os i vores vurderinger overordnet til både design og dataanalysernes styrke. Er man interesseret i, hvilke konkrete statistiske metoder der anvendes, henviser vi således læseren til primærstudierne.

2.5.1.6 Effektstørrelser

For de studier, som opgiver effektstørrelsesmål – det vil sige en standardiseret enhed, hvor man i princippet kan sammenligne effekter eller virkninger på tværs af studier – vil vi kommentere på effektstørrelserne som enten store, moderate eller små. Der kan anvendes forskellige effektstørrelsesmål, fx Cohen's d, men i indeværende sammenhæng vil vi ikke yderligere kommentere på typen af effektmål, blot i en fodnote skrive, hvilket effektstørrelsesmål, der er tale om.

2.5.2 Relevans i dansk kontekst

De 81 inkluderede studier fordeler sig, jf. afsnit 2.3.1, på en række forskellige vestlige lande, hvor langt størstedelen af studierne (61) undersøger indsatser i USA. Der er store forskelle mellem Danmark og USA, både med hensyn til velfærdsstatstyper og dermed fx graden af deprivering blandt de mest udsatte samfundsgrupper og med hensyn til de etniske minoriteters oprindelseslande og deres relative andele i forhold til majoritetsbefolkningen. Derfor er det afgørende i forbindelse med vores kvalitetsvurderinger at forholde sig til, hvorvidt de pågældende etniske minoritetsgrupper er sammenlignelige i nogle eller flere henseender med etniske minoritetsgrupper i Danmark.

I USA har man af indvandrerhistoriske årsager en gruppeinddeling, som ikke afspejler situationen i Danmark/Vesteuropa. Først og fremmest ift. de afroamerikanere, som har en helt unik plads i USA's historie og derfor i meget ringe grad er sammenlignelig med etniske minoritetsgrupper i Danmark.

En vigtig forskel er også, at afroamerikanere jo fx heller ikke er to-sprogede, men deler modersmål med majoritetsbefolkningen.

Derimod argumenterer vi i rapporten for, at latinamerikanere i USA og i det hele taget de fleste andre indvandrings- og flygtningeminoriteter i større eller mindre grad har udfordringer, som mange af de danske etniske minoritetsgrupper står over for. Derfor mener vi, at mange af de indsatser, som er rettet mod andre minoritetsgrupper end afroamerikanere i USA, ofte kan være mere relevante – eller delementer kan være relevante i dansk sammenhæng. Dermed ikke sagt, at alle disse indsatser er relevante i danske sammenhæng, så det gør vi os overvejelser om for hvert enkelt studie.

2.5.3 Overførbarhed

Endelig har VIVE i sin kvalitetsvurdering forholdt sig til, om indsatserne også er overførbare til en dansk sammenhæng. Med overførbarhed mener vi, om indsatsen (evt. med tilpasning) forventes at være mulig at implementere i Danmark, og hvilken tilpasning vi antager, der evt. skal til.

3 Uddannelsesfremmende indsatser

Eftersom USA har en længere historisk erfaring med omfattende indvandring end de skandinaviske lande, er der i den internationale litteratur på området ikke overraskende en overvægt af studier af indsatser, der har været implementeret i USA. Den danske indvandringssituation adskiller sig fra situationen i USA bl.a. med en større overvægt af indvandrere og efterkommere fra fx Tyrkiet, Mellemøsten, Østeuropa – og for nyligt flygtninge fra især Syrien (Danmarks Statistik, 2017: s. 13). Selvom indvandringsmønstrene er forskellige, eksisterer der på uddannelsesområdet en række fælles behov og udfordringer for indvandrerfamilier, der gør det muligt at overføre resultater fra USA til en dansk kontekst. Først og fremmest har mange etniske minoritetsbørn i begge lande behov for ekstra faglig støtte for at kunne klare skolegangen på lige fod med majoriteten. En del af forklaringen på behovet skal findes i socioøkonomiske forskelle: Etniske minoritetsunge har fx langt hyppigere forældre uden uddannelse og/eller forældre, der står uden for arbejdsmarkedet (Jakobsen & Liversage, 2010: s. 13). Desuden har børn af indvandrerfamilier, der kun har opholdt sig i et land i få år – uanset om det er et land som Danmark eller USA – behov for indsatser, der giver særlig støtte til at mestre majoritetens sprog.

Formålet med dette kapitel er at kortlægge den bedste foreliggende viden om indsatser rettet mod integration af etnisk minoritetsbørn og -unge inden for skole- og uddannelsesområdet.

Da uddannelse er det udfaldsmål, hvor vi har identificeret flest indsatser, har vi for læsevenlighedens skyld valgt at underopdele dette kapitel i 2 overordnede afsnit:

1. Indsatser rettet mod allerede herboende minoriteter, hvor vi yderligere opdeler i:
   - Indsatser inden skolestart (typisk børnehaveindsatser)
   - Indsatser, der forløber i den almindelige skoletid
   - Skoleindsatser efter den almindelige skoletid (after-school eller sommerskole)
   - Indsatser i hjemmet og lokalområdet.
2. Indsatser rettet mod nyligt indvandrede og flygtninges særlige, ofte traumatiserede indvandringshistorie.

Tabel 3.1 er en oversigt over de 30 uddannelsesfremmende indsatser, hvor studiets forfatter, indsatstype, årstal for publicering og land samt VIVEs vurdering af den metodiske standard, relevans og overførbarhed inkluderes.

Tabel 3.1 Opsamling på uddannelsesfremmende indsatser

Forfatter	Indsats	Årstal	Land	Metodisk standard	Relevans	Overførbarhed	Inspirationskatalog
Allen, Sethi & Astuto	Hjemmebesøg til børn i vuggestuealderen	2007	USA	Lav	Høj	Medium	
Bloom & Weiland	Virkningerne af Head Start-indsats blandt forskellige børnegrupper	2014	USA	Medium	Lav	Lav	
Boyce m.fl.	Historiefortælling i USA	2010	USA	Høj	Høj	Høj	*
Callahan m.fl.	Særlige gymnasieklasser til unge med engelsk som andetsprog	2009	USA	Medium	Medium	Medium	
Cavazos-Rehg & DeLucia-Waack	Tosprogsundervisning til unge	2009	USA	Lav	Medium	Medium	

Forfatter	Indsats	Årstal	Land	Metodisk standard	Relevans	Overførbarhed	Inspirationskatalog
Clair & Jackson	Forældreinvolveringsindsats til forældre af indskolingselever	2006	USA	Medium	Høj	Medium	
Dearing m.fl.	Individuelle støtteplaner til børn og deres familier	2016	USA	Medium	Høj	Høj	
Ijalba	Familieindsats ved at styrke børnenes modersmål	2015	USA	Medium	Medium	Medium	
Kim, Chang & Kim	Lærerkursus og videregående læreruddannelse	2011	USA	Lav	Medium	Medium	
Le m.fl.	After-school indsats til at forebygge ungdomskriminalitet	2011	USA	Medium	Lav	Lav	
Leacox & Jackson	Digital sommerskoleindsats for børn i børnehavealderen	2014	USA	Medium	Høj	Høj	*
Lindholm-Leary	Indsats til at fremme sprogbeherskelse og ordforråd blandt børn i børnehavealderen	2013	USA	Lav	Medium	Medium	
Lomeli m.fl.	Fremme af lærerstuderendes kompetencer i forhold til at støtte udsatte migrantelever	2006	USA	Lav	Medium	Lav	
Lugo-Neris, Jackson & Goldstein	Sommerskoleindsats med højtlæsning og sprogundervisning for børnehavebørn	2010	USA	Lav	Medium	Medium	
Marcella, Howes & Fuligni	Tidlig indskrivning i børnehaven	2014	USA	Lav	Lav	Lav	
McElvain	After-school indsats med fokus på forældreinvolvering	2015	USA	Lav	Medium	Medium	
Mughal m.fl.	Skoleindsats til bl.a. børn fra flygtningefamilier	2016	Canada	Lav	Medium	Medium	
Nuñez	Indsats til at fremme unges adgang og parathed til universitetsuddannelser	2009	USA	Medium	Lav	Medium	
Park m.fl.	After-school indsats blandt latinamerikanske børn	2015	USA	Lav	Medium	Høj	
Patscheke, Degé & Schwartzer	Musikindsats til børnehavebørn	2016	Tyskland	Medium	Høj	Høj	*
Reynolds m.fl.	Børnehaveindsats med ekstra undervisning, familiestøtte og sundhedsydelser	2016	USA	Medium	Medium	Medium	
Riggs & Medina	Forældres involvering i afterschools	2005	USA	Lav	Medium	Lav	
Rivera	Teknologiindsats til forældre med børn i skolealderen	2014	USA	Lav	Medium	Medium	
Roach, Vargas & David	Dobbeltindskrivning på et gymnasium og et universitet	2015	USA	Lav	Lav	Lav	
Rousseau m.fl.	Dramaterapi for unge nytilkomne og flygtninge	2007	Canada	Høj	Høj	Høj	*
Rydland, Grøver & Lawrence	Lærerledet samtale i børnehaver	2014	Norge	Lav	Høj	Høj	
Telleen, Kim & Pesce	Skolebaserede kriminalitetsindsatser til børn og unge i forskellige aldre	2009	USA	Lav	Lav	Medium	
Troia	Computerbaseret høre- og taleindsats til børn i skolealderen	2004	USA	Medium	Medium	Medium	

Forfatter	Indsats	Årstal	Land	Metodisk standard	Relevans	Overførbarhed	Inspirationskatalog
van Tuijl, Leseman & Rispens	Forældreindsats til børnehavebørn	2001	Holland	Medium	Høj	Høj	
Yeh m.fl.	Mentorprogram til unge flygtninge	2007	USA	Lav	Medium	Medium	

En langt overvejende del af de studier, der gennemgås i dette kapitel, omhandler indsatser i USA (25 af de i alt 30 studier), hvoraf hovedparten er rettet mod at fremme latinamerikanske børn og unges succes i skolen. De studier i USA, der gennemgås i dette kapitel, omfatter stort set alle indsatser, der netop adresserer de tværnationale problemstillinger, der er beskrevet før tabel 3.1. Derfor kan mange af indsatstudierne også i vid udstrækning overføres til en dansk sammenhæng. Imidlertid er det dog fortsat vigtigt at understege, at der eksisterer markante institutionelle forskelle mellem Danmark og USA. Den danske velfærdsstat leverer fx højere sociale ydelser, forsyner børn og unge med fri adgang til uddannelse (inkl. afgiftsfri videregående uddannelse) og et stærkt subsidieret dagtilbudssystem. I USA ser vi derfor også flere eksempler på indsatser, der forsøger at fremme uddannelsessuccesen i særligt udsatte områder præget af meget høj fattigdom og en stor koncentration af marginaliserede familier af anden etnisk herkomst. Når vi beskriver sådanne indsatser, vil vi derfor fremhæve, at Danmark ikke har samme omfang af udfordringer, som det er tilfældet for USA, og derfor vurderer vi også, at man i dansk sammenhæng ofte ikke kan forvente den helt samme størrelsesorden på virkningerne af indsatserne, da udsatte i Danmark alt andet lige allerede kompenseres markant mere end i USA.

Hvad angår virkningerne af indsatserne, rapporterer fem af studierne nuleffekter på alle inkluderede udfaldsmål (Cavazos-Rehg & Delucia-Waack, 2009; Le m.fl., 2011; Marcella, Howes, & Fuligni, 2014; Park m.fl., 2015; Yeh m.fl., 2007). De resterende studier rapporterer positive virkninger (ikke nødvendigvis på alle anvendte udfaldsmål), hvoraf 2 af studierne rapporterer både positive og negative virkninger (Callahan m.fl., 2009; Riggs & Medina, 2005). De fleste studier peger således på, at der er positive virkninger af uddannelsesfremmende indsatser rettet mod etniske minoritetsbørn og -unge. Af kapitlet fremgår det dog, at indsatserne i langt overvejende grad retter sig mod allerede herboende etniske minoriteter; kun 3 studier fokuserer på flygtninge eller nyligt indvandrede.

Selvom langt størstedelen af indsatserne implementeres i USA og særligt er rettet mod latinamerikanske børn og familier, betragter vi langt størstedelen af studierne for relevante i en dansk sammenhæng, fordi latinamerikanske børn og familier ligesom etniske minoriteter i Danmark møder udfordringer, hvad angår tilegnelsen af værtslandets sprog. Derfor adresserer mange af indsatserne netop denne problemstilling. To undtagelser er studierne af Le m.fl. (2011) og Telleen, Kim og Pesce (2009), som begge evaluerer skolebaserede indsatser, der fokuserer på at forebygge ungdomskriminalitet, hvor USA historisk haft en større og særlig udfordring med ungdomskriminalitet sammenlignet med Danmark.

Blandt de 30 studier vil vi fremhæve studierne af Patscheke, Degé & Schwartzer (2016), Boyce m.fl. (2010) og Leacox og Jackson (2014) som særligt lovende indsatser for herboende etniske minoritetsbørn og unge i en dansk kontekst, og Rousseau m.fl. (2007) som en særligt lovende indsats for unge nytilkomne og flygtninge i en dansk kontekst. Boyce m.fl. undersøger en indsats, der viser sig at fremme forældres engagement i deres børns sproglige udvikling gennem historiefortælling. Forskningslitteraturen viser i den forbindelse, at sprogaktiviteter i hjemmet er vigtige for at stimulere barnets sproglige udvikling og parathed til at gå i skole. Boyce m.fl. er ifølge VIVEs betragtninger særligt lovende, fordi metodekvaliteten er høj, og indsatserne er særdeles relevante for Danmark. Studiet af Patscheke, Degé & Schwartzer viser positive virkninger af en musikindsats og en fonologisk indsats på at øge den fonologiske opmærksomhed hos børn. Vi betragter indsatsen som relevant, da

mange etniske minoritetsbørn har brug for understøttelse af deres sprog og behov for yderligere træningsmuligheder, som indsatsen kan give. Vi antager også, at man uden de store vanskeligheder kan implementere indsatsen i danske børnehaver ved at anvende separate, uforstyrrede rum. Leacox og Jackson har udviklet fire e-bøger på baggrund af almene børnebøger ved hjælp af scannede billeder fra bøgerne og optagede lydfiler. Dårlige læsefærdigheder er også en udfordring blandt danske etniske minoritetsbørn, så VIVE betragter indsatsen som relevant i en dansk kontekst. Endvidere forventer VIVE, at indsatsen er knap så ressourcekrævende. Rousseau undersøger en canadisk indsats, der forsøger at bearbejde nytilkomne indvandrere og flygtninges voldsomme oplevelser gennem dramaterapi i skolen. Ifølge VIVEs vurdering er undersøgelsen af høj pålidelighed, og den viser lovende resultater. VIVE betragter indsatsens målgruppe og selve indsatsen som relevant i en dansk sammenhæng. Indsatsen forventes at kunne overføres til fx danske modtageklasser og gymnasier med en høj andel af etniske minoritetsunge.

Hvert af de 30 studier præsenteres enkeltvis. De studier, der præsenteres først inden for hvert delafsnit, er de mest metodestærke.

3.1 Indsatser rettet mod herboende etniske minoritetsbørn og -unge

8 af de 30 uddannelsesfremmende indsatser er indsatser, der foregår *i* skolen. Studierne spænder vidt, hvad angår elevernes alder ved indsatsens påbegyndelse (1. klasseselever til og med gymnasieelever i slutningen af deres gymnasieforløb). Et af studierne anvender lodtrækning som en del af undersøgelsesdesignet, mens de resterende studier anvender andre tilgange til at konstruere kontrolgruppen og til at udtale sig om en virkning af indsatsen.

3.1.1 Indsatser i børnehaven (pre-school, kindergarten)

En stor del af den litteratur, der har som formål at undersøge virkninger af at gå i børnehave på elevpræstationer og skoleparathed, tager udgangspunkt i Head Start-indsatsen – den største offentligt finansierede børnehaveindsats i USA. Indsatsen forsøger at øge skoleparatheden blandt børn, der vokser op i lavindkomstfamilier. Fordi en betydelig del af lavindkomstfamilierne er immigrantfamilier, rapporterer studierne også virkninger særskilt for etnisk herkomst, hvilket gør studierne relevante for forskningskortlægningen. 2 af de 5 studier, vi rapporterer i dette delafsnit, omhandler derfor evalueringer af Head Start-indsatsen på forskellige udfald og for forskellige elevgrupper (Bloom & Weiland, 2014; Kim, Chang, & Kim, 2011), mens et tredje studie af Arthur Reynolds m.fl. (2016) analyserer en indsats, hvor kontrolgruppen indeholder en del Head Start-elever. 2 af de 5 studier anvender lodtrækning som en del af deres design (1 i USA, 1 i Tyskland) og gennemgås derfor først; 1 studie anvender en kontrolgruppe, der matcher indsatsgruppen på observerbare karakteristika, mens de 2 sidste studier ikke anvender nogen kontrolgruppe.

Musikindsats til børnehavebørn (Tyskland)*

Børn af immigrantfamilier møder ofte store udfordringer, når de skal lære et andet sprog. Udfordringerne er ofte bevidstheden om og opmærksomhed på sprogets lydlige opbygning: den fonologiske opmærksomhed. Hvis den fonologiske opmærksomhed ikke mestres i tilstrækkelig grad, kan det føre til sproglige udfordringer, som gør det sværere at klare sig på lige fod med skolekammeraterne. I et tysk studie af Hanne Patscheke, Degé & Schwartzer (2016) foretages således en før- og eftermåling af en musikindsats i Tyskland rettet mod 39 4-6-årige børn af immigranter, der har som mål at øge den fonologiske opmærksomhed. Indsatsen tænkes at øge den fonologiske opmærksomhed gennem en dybere opfattelse af musik og sprog. De 39 børnehavebørn tildeles én af tre mulige indsatser: 1) en musikindsats, 2) en fonologisk kompetenceindsats eller 3) en kontrolindsats, der

består af sportsundervisning. Forfatterne finder, at indsats 1 og 2 øger den fonologiske opmærksomhed signifikant i forhold til en kontrolgruppe, der modtager sportsundervisning. Undersøgelsen bygger på få børn, så selvom lodtrækningsforsøget ifølge VIVEs vurdering er veludført, vurderer VIVE, at det metodiske design har en medium standard. Vi betragter indsatsen som relevant i en dansk sammenhæng, eftersom mange immigrantelever har brug for sprogunderstøttelse og behov for yderligere træningsmuligheder, som indsatsen kan give. Samtidig er indsatsen overførbar, idet man formentligt uden store vanskeligheder kan implementere indsatsen i danske børnehaver ved at anvende separate, uforstyrrede rum.

Børnehaveindsats med ekstra undervisning, familiestøtte og sundhedsydelser (USA)

Reynolds m.fl. (2016) evaluerer en udvidelse af en heldags og deltids-børnehaveindsats i Chicago, USA, rettet mod 3-4-årige udsatte børn. Formålet med indsatsen er at fremme børnenes udvikling og øge deres skoleparathed og skolefremmøde samt forældrenes involvering i skolegangen. 1.724 3-4-årige af fortrinsvis anden etnisk baggrund indskrives på 16 børnehaver (Child-Parent Centers, CPC), der giver omfattende undervisning, familiestøtte og tilbyder sundhedsydelser til børnene. Disse sammenlignes med 906 elever på samme alder, som deltager i almindelige børnehaver eller Head Start-børnehaver, der kun tilbyder deldagsordninger og et ikke ligeså omfattende uddannelsesprogram. For at sikre sammenlignelighed mellem indsats- og kontrolgrupper udvælges kun elever i kontrolgruppen, der ligner elever i indsatsgruppen mest muligt. Børnene tildeles således ikke indsats- eller kontrolgruppe ved lodtrækning, men matches på observerbare karakteristika. Vi pointerer derfor, at der kan være andre ukendte forskelle mellem indsats- og kontrolgruppe, som metodedesignet ikke er i stand til at tage højde for, og vi vurderer det metodiske design til at være af medium standard. I slutningen af året måles elevernes færdigheder på dimensioner såsom sprogfærdigheder, mundtligt sprog, matematik, kognitiv udvikling, socio-emotionelt og fysisk helbred. Resultaterne indikerer, at eleverne i CPC-børnehaverne scorer signifikant højere på alle dimensioner set i forhold til kontrolgruppen. De største virkninger ses på sprogfærdigheder, matematik og socioemotionel udvikling. Studiet finder ingen virkninger af indsatsen på skolefremmøde, men finder, at forældreinvolveringen er signifikant højere hos elever, der går i CPC-børnehaver.

Det danske dagpleje- og børnehavesystem er kendetegnet ved en relativ høj kvalitet i et internationalt perspektiv, og økonomiske tilskud eller friplads til lavindkomst familier giver også mulighed for, at udsatte grupper kan få deres barn i børnehave. CPC-børnehaverne er dog et mere omfattende tilbud, og dette betragter VIVE, som værende relevant også for danske udsatte etniske minoritetsfamilier. I mange danske kommuner er der dog allerede et tæt samarbejde mellem familierådgivning og institutioner i forhold til udsatte familier, men CPC er alligevel et mere omfattende tilbud med et samlet center, der tilbyder undervisning, familiestøtte og tilbyder sundhedsydelser til børnene. VIVE forventer, at man godt ville kunne oprette et lignende tilbud i dansk sammenhæng, evt. med udgangspunkt i eksisterende børnehaver eller familiehuse.

Virkningerne af Head Start-indsats blandt forskellige børnegrupper (USA)

Bloom og Weiland (2014) undersøger, om virkningen af Head Start-indsatsen i USA varierer for bestemte børnegrupper, bl.a. defineret som 1) børn, der scorer blandt de 25 pct. laveste på Woodcock-Johnsons mål for skolefærdigheder; 2) børn, der ikke taler engelsk i hjemmet; 3) børn, der har særlige behov; 4) børn, der er 3 år ved indsatsens start ift. 4 år; 5) drenge eller piger og endelig 6) børn af kaukasisk, afroamerikansk eller latinamerikansk oprindelse. Head Start er den største offentligt finansierede børnehaveindsats i USA. Indsatsen er helhedsorienteret og består af leg og øvelser, der skal fremme barnets adfærdsmæssige, mentale og sproglige udvikling, sundhedshjælp til barnet og støtte til forældrene. 4.440 børn bliver ved lodtrækning enten tildelt Head Start-indsatsen eller ingen indsats. Bloom og Weilands analyse baserer sig på 3.785 af disse elever, hvor der er tilgængeligt data på udfaldsmål i første år efter indsatsens implementering. 30 pct. i stikprøven

er afroamerikanske, 38 pct. er latinamerikanske, 30 pct. taler et andet sprog end engelsk i hjemmet, og 19 pct. har en mor, der for nyligt er immigreret til USA. 86 pct. af de 3.785 børn, der blev tildelt en plads i Head Start, deltager i indsatsen. Kontrolgruppen fik lov til at vælge alle mulige andre børnehaver eller lignende indsatser undtagen de indsatser, som Head Start stillede til rådighed. I praksis består 14 pct. af kontrolgruppen dog af børn, som er indskrevet i Head Start-børnehaver – nogle rent faktisk i de børnehaver, hvor de blev udvalgt til kontrolgruppe, andre i Head Start-børnehaver i andre dele af USA. Udfaldsmålene omfatter standardiserede kognitive og socio-emotionelle tests, som forsøger at indfange børnenes ordforråd, læsning, mundtlig forståelse, matematikfærdigheder, udadreagerende og selvregulerende adfærd. Resultaterne viser, at Head Start-indsatsen har en overordnet virkning på børns ordforråd, læsning, talforståelse og udadreagerende adfærd. Desuden finder studiet særlige virkninger af indsatsen for børn, der lærer to sprog, på udfaldene: ordforråd og talforståelse. På samme to udfaldsmål finder studiet en særlig stor virkning for latinamerikanske børn. De, der har de laveste skolefærdigheder og særlige behov, opnår en særlig gavnlig virkning af indsatsen på udadreagerende adfærd. Der er sandsynlighed for, at det, at en del elever i kontrolgruppen i praksis optages på Head Start-institutioner (14 pct.), påvirker resultaterne. Imidlertid må vi forvente, at en eventuel påvirkning vil resultere i mindre effektstørrelser, end hvis kontrolgruppen var sammensat udelukkende af børn i andre børnehaver. Så vi vurderer, at konsekvensen af "forureningen" af kontrolgruppen medfører, at virkningerne givetvis undervurderes. Den metodiske standard vurderes derfor at være medium. I forhold til Head Starts relevans i Danmark, betragter VIVE selve indsatsen som relevant, eftersom etniske minoritetsbørn i Danmark også har udfordringer med dårlige læsefærdigheder og uadadreagerende adfærd. Til gengæld forventer VIVE, at det er vanskeligt at overføre Head Start, dvs. børnehaver udelukkende til lavindkomstfamilier, til en dansk kontekst, fordi børnehaver netop er alment i Danmark.

Lærerkursus og videregående læreruddannelse (USA)

Sunha Kim, Chang og Kim (2011) undersøger sammenhængen mellem lærerkvalifikationer og matematiske færdigheder hos 3-5-årige førskole-elever. Studiet fokuserer særligt på elever, der taler andre sprog end engelsk i hjemmet: Størstedelen af disse er af latinamerikansk baggrund (95 pct.), resten har asiatisk/kaukasisk (3 pct.) eller anden baggrund (2 pct.). Denne gruppe af elever sammenlignes med elever, der har engelsk som primærsprog. Der anvendes tre forskellige mål for lærerkvalifikationer: 1) læreres uddannelsesniveau; 2) tildeling af lærercertifikater; 3) deltagelse i lærerkurser eller videregående læreruddannelse, som anvendes til at forudsige elevernes matematiske færdigheder målt ved hjælp af Woodcock-Johnson Psycho-Educational Battery. I den statistiske model kontrolleres der for børns vedholdenhed, opmærksomhed, etnicitet, køn, alder, forældres immigrantstatus, familietype, antal børn i husstanden, depression hos mor og forældres uddannelsesniveau. Studiet finder, at forskellene i matematikpræstationer mellem elever, der har engelsk som andetsprog, og elever, der har engelsk som primærsprog, afhænger af læreres uddannelsesniveau. Elever, der har engelsk som andetsprog og har lærere med lavt uddannelsesniveau, præsterer signifikant dårligere end andetsprogselever, der har lærere med højt uddannelsesniveau. Resultaterne indikerer endvidere, at sidstnævnte elevgruppe ikke præsterer signifikant dårligere i matematik end elever, der har engelsk som primærsprog.

Vi bør understrege, at dette studie ikke kan påvise, om lærerkvalifikationer i sig selv har en virkning, eller om resultaterne skyldes, at elever med særlig skolemotivation går på skoler, der har højt kvalificerede lærere, da metodestandarden vurderes som lav. En del forskning peger desuden på, at de kompetencer, som er vigtige i klasselokalet, ikke nødvendigvis stammer fra en formaliseret uddannelse. Det, der har betydning, er lærernes kompetencer, som de opleves af eleverne (Winther & Nielsen, 2013). Derfor betragter vi det som usikkert og kun af medium relevans at indføre initiativer, der øger lærernes formelle kvalifikationer for at hjælpe etniske minoritetsbørn.

Lærerledet samtale i børnehaver (Norge)

Rydland, Grøver og Lawrence (2014) undersøger udviklingen i tyrkiske immigrantbørns ordforråd i Norge fra 5-10-årsalderen med et særligt fokus på, hvilken rolle, lærerledet samtale i børnehaven spiller herfor. Forskellige typer af samtale måles i de 20 forskellige børnehaver, der indgår i analysen, for at lokalisere, om der er særlige samtaletyper, der kan forudsige udviklingen i immigrantbørnenes udvikling i ordforråd over tid. Typerne kan opdeles i lærerledet samtale (varierende i omfang og diversitet) og samtale mellem kammerater (varierende i omfang og diversitet). For de 26 tyrkiske immigrantbørn, der deltager i undersøgelsen, udgør børnehaven en væsentlig kilde til formningen af deres sekundærsprog (norsk), fordi børnene hovedsageligt eksponeres for deres primærsprog (tyrkisk) i hjemmet. Børnenes norske ordforråd måles ved hjælp af Peabody Picture Vocabulary Test. Resultaterne viser, at der er en positiv sammenhæng mellem omfanget af lærerledet samtale i børnehaven og præstationer på testen ved 5-årsalderen. Derimod viser resultaterne, at der ikke er nogen signifikant sammenhæng mellem omfang af lærerledet samtale ved 5-årsalderen og udviklingen i børnenes ordforråd over tid. Fordi allokeringen til de forskellige typer af samtaletyper ikke kan antages at være tilfældig, vurderer VIVE resultaterne som usikre og den metodiske standard som lav. Norges institutionssystem er i høj grad sammenlignelig med det danske system, og derfor forventer VIVE også, at indsatsen formentlig uden de store barrierer kan implementeres i Danmark. Målgruppens udfordringer betragtes også som meget relevante i en dansk sammenhæng. Fordi studiet ikke påviser nogen sammenhæng mellem lærerledet samtale og præstationer i udgangspunktet (dvs. ved 5-årsalderen) og udviklingen i disse præstationer over tid frem mod 10-årsalderen, kan vi dog ikke på baggrund heraf påpege, at denne samtaletype i børnehaven er særlig gavnlig.

3.1.2 Indsatser i skolen

Computerbaseret høre- og taleindsats til børn i skolealderen (USA)

For at fremme engelskevnerne hos elever, der har spansk som modersmål, implementeres der i et landligt område i Washington, USA, en indsats (Fast ForWord Language) på 7 skoler for elever, der går i 1. til 6. klasse (Troia, 2004). Indsatsen er et undervisningsprogram på computer, der giver intensiv træning i høringsopfattelse og talesprogsforståelse, der er vigtige evner at besidde for at kunne kommunikere og opnå succes i skolen. Indsatsen varer mellem 4 og 8 uger: I den første uge bruger eleverne mellem 60 og 80 minutter på øvelser hver dag, og i de resterende uger bruger eleverne 100 minutter om dagen. Øvelserne gennemføres enten i løbet af skoledagen eller før/efter skoletid. 99 elever tildeles indsatsen, og 92 elever indgår i kontrolgruppen uden indsats. Gennemsnitsalderen på alle 191 deltagere i studiet er 9,5 år, og de har i gennemsnit boet i USA i 6 år. Elever på 4 af de 7 skoler tildeles enten indsats eller ingen indsats ved lodtrækning. På de resterende 3 skoler matches elever i indsats- og kontrolgruppe på klassetrin, IQ og engelskkundskaber. Studiet er således ikke et rent lodtrækningsforsøg, men eftersom matchingen foretages på væsentlige karakteristika såsom engelskkundskaber og IQ, vurderer vi, at metodestandarden er medium. Virkningen af indsatsen evalueres på 5 forskellige domæner: a) mundtlige engelskfærdigheder; b) mundtligt sprog; c) fonologisk opmærksomhed; d) grundlæggende læsefærdigheder; og e) adfærd i klassen. En før- og eftermåling viser overordnet meget få signifikante virkninger mellem indsats- og kontrolgruppe. Kun i grundlæggende læsefærdigheder opnår indsatsgruppen signifikant højere post-testscorer i forhold til kontrolgruppen, og effektstørrelsen er ikke ret stor. Når der imidlertid fokuseres på de elever, der har de mest begrænsede engelskfærdigheder i indsats- og kontrolgruppen, oplever indsatsgruppen signifikant mere fremgang end kontrolgruppen i ordgenkendelse, afkodning af pseudoord og mundtligt sprog. Det indikerer, at elever, der i udgangspunktet har store sprogvanskeligheder, får mest ud af indsatsen. Vi understreger, at målgruppen bestående af børn og unge af sæsonarbejdesøgende forældre ikke er særligt udbredt i Danmark. På trods af dette forventer VIVE, at man kan overføre indsatsen til en anden målgruppe af fx nyligt indvandrede i Danmark, der har behov for intensiv træning i høringsopfattelse og talesprogsforståelse for at meste sproget.

Indsats til at fremme unges adgang og parathed til universitetsuddannelser (USA)

I kølvandet på den omstridte affirmative action-lovgivning opstod i år 2000 i Californien, USA, en indsats (Migrant Student Leadership Institute, MSLI), der søger at fremme uddannelsesadgangen og uddannelsesparatheden blandt migrantelever (Nuñez, 2009). Indsatsen består i en 5-ugers intensiv indsats i og uden for skoletiden rettet mod potentielle universitetselever, der demonstrerer lederskabsevner, har begrænsede sprogfærdigheder, og som har Grade Point Average over 3,0. 97 pct. af disse elever har enten mexicansk-amerikansk eller latinamerikansk baggrund. MSLI-undervisningen forsøger at øge elevernes motivation, vedholdenhed, lederskab, sprogfærdigheder og samfundsvidenskabsfærdigheder som et supplement til de begrænsede midler, migrantelevernes gymnasier har til rådighed. Desuden deltager eleverne i workshops, der hjælper med processen omkring ansøgning til universiteterne og giver strategier til at mestre SAT-adgangstesten. De 56 elever, der indgår i kontrolgruppen, er elever, der er blevet godkendt til optagelse i MSLI-indsatsen, men som ikke har haft mulighed for at deltage pga. manglende plads eller andre, ukendte årsager. Derfor er de sammenlignelige med de 237 elever i indsatsgruppen, hvad angår lederskabsevner, sprogfærdigheder og GPA-scorer. Fordi kontrolgruppen består af elever, der også er blevet erklæret egnet til at kunne modtage indsatsen og således ligner indsatsgruppen på væsentlige karakteristika, er den i høj grad anvendelig som sammenligningsgruppe. Det er dog vigtigt at understrege, at karakteristika ud over lederskabsevner, sprogfærdigheder og GPA-scorer kan være forskellige mellem indsats- og kontrolgruppe. Det kan fx være forskelle i motivation eller indkomst (og dermed muligheden for at betale for universitetsuddannelsen), som medvirker til at forklare de resultater, studiet finder. Derfor kan studiet ikke endeligt konkludere, om resultaterne skyldes indsatsen i sig selv eller ukendte forskelle mellem indsats- og kontrolgruppe. Det betyder, at vi vurderer, at resultaterne er mindre sikre (medium) set i forhold til et design, der anvender lodtrækning i tildelingen af enten indsats- eller kontrolgruppe. Nuñez anvender chi^2-test til at undersøge forskelle mellem indsats- og kontrolgruppe i forhold til, hvilke typer universiteter, de ansøger til og bliver indskrevet på. Studiet finder, at MSLI-elever i signifikant højere grad indskrives på de mest selektive universitetsuddannelser (selektiv er udtryk for universitetets popularitet (hvor mange der ansøger) og konkurrence (hvor svært det er at blive optaget: karakterer og ansøgningens kvalitet)). Studiet indikerer således, at indsatsen har en positiv virkning på ansøgning til og optagelse på de mest prestigefyldte uddannelser.

Danmarks universitetssystem er anderledes end USA med et kvote-1-optag, hvor ansøgere optages udelukkende på baggrund af karakterer, og et kvote-2-optag, hvor uddannelsesstederne selv fastlægger de kriterier, ansøgerne vurderes på. For at indsatsen kan forventes at være overførbar til Danmark, skal den således rettes mod kvote-2-ansøgere, der har behov for hjælp til at ansøge til videregående uddannelse. Her betragter vi indsatsen som relevant i forhold til at opmuntre og motivere de elever, der gerne vil opnå en universitetsgrad, men som er i tvivl om, hvorvidt de kan klare det.

Særlige gymnasieklasser til unge med engelsk som andetsprog (USA)

Skoler i USA tilbyder særlige klasser til gymnasieelever, der har engelsk som andetsprog (English as a Second Language, ESL). Klassernes formål er at udvikle elevernes sprog og ordforråd, så de bliver bedre i stand til at løse skoleopgaver. Undervisningen bliver tilrettelagt i forskellige fag (matematik, naturfag osv.) på en sådan måde, at eleverne samtidig får mulighed for at tilegne sig engelskfærdigheder. Rebecca Callahan m.fl. (2009) undersøger, om placeringen i disse klasser har en virkning på skolepræstationer. Studiets tilgang er at forstå placeringen som et signal, skoler sender til elever med særlige læringsbehov. Dette signal vil i praksis bevirke, at elever, der har engelsk som andetsprog, identificerer sig selv som en person, der har brug for særlig hjælp. Fordi skoler har forskellige politikker og traditioner i forhold til anvendelsen af ESL-klasser, vil omfanget af ESL-klasser på skoler samtidig udgøre en indikator for, hvordan skoler håndterer minoriteter, der har engelsk som andetsprog. Indsatsgruppen består af immigrantelever med begrænsede engelskkundskaber, der indplaceres i ESL-klasser, og sammenligningsgruppen udgøres af immigrantelever med

begrænsede engelskkundskaber, der ikke placeres i ESL. Den anvendte metode finder for hver ESL-elev en elev i sammenligningsgruppen, der er sammenlignelig, hvad angår karakteristika såsom etnicitet, køn, generationsstatus (første- eller andengenerationsindvandrer), alder, forældres uddannelse, familietype og vigtigst af alt sprogfærdigheder. Forventningen er således, at den eneste forskel mellem indsats- og sammenligningsgruppe er indplacering i en ESL-klasse eller ej. Vi understreger dog, at metoden kun kan korrigere for observerbare forskelle mellem indsats- og kontrolgruppe. Der er således en risiko for, at de rapporterede virkninger skyldes, at indsats- og kontrolgruppen er forskellig på uobserverbare forhold såsom IQ eller motivation og ikke virkningen af indsatsen i sig selv. På skoler med mange immigrantelever indikerer resultaterne, at ESL-placering har en positiv virkning på skolepræstationer målt ved Grade Point Average, matematik- og naturfagspræstationer og forberedelse til universitetet. Denne virkning anvendes på skoler med en lav andel immigrantelever: Her indikerer resultaterne, at ESL-placering har en negativ virkning på skolepræstationer. Studiet argumenterer for, at den negative virkning på disse skoler kan skyldes, at elever her i højere grad oplever at blive marginaliseret på grund af deres status som outsidere og på grund af læreres lavere forventninger til deres færdigheder. Disse forklaringer kan dog ikke understøttes empirisk. VIVE vurderer, at studiets metodiske kvalitet er medium, og vi kan ikke fastslå et årsagsvirkningsforhold. Indsatsen betragtes som relevant i dansk sammenhæng på gymnasier med en høj andel af elever med dansk som andetsprog, og netop på sådanne gymnasier forventes indsatsen også i princippet at kunne overførbares til, da oprettelse af særligt tilrettelagte fag vil kræve, at der er nok elever, der har dette behov, da det ellers ressourcemæssigt bliver relativt dyrere.

Tosprogsundervisning til unge (USA)

Cavazos-Rehg og DeLucia-Waack (2009) undersøger sammenhængen mellem selvværd, kulturel tilpasning og etnisk identitetsfølelse hos 150 unge af latinamerikansk baggrund, der enten er indskrevet i traditionel uddannelse eller i undervisning, der kombinerer undervisning på engelsk og modersmålet. Fordi det ikke er usædvanligt, at tosprogselever med begrænsede engelskfærdigheder tales ned til eller ignoreres af deres engelsktalende klassekammerater, forventes det, at undervisning på modersmålet sænker nedvurderingen af etniske minoriteters sprog og har en positiv indflydelse på deres selvværd. Fordi undervisning på modersmålet også involverer undervisning i latinamerikansk historie og kultur, er det sandsynligt, at denne indsats hjælper til at opbygge en positiv holdning til de unges etniske baggrund, som på sin side kan øge deres selvopfattelse. Cavazos-Rehg og DeLucia-Waack undersøger derfor, om der er signifikante forskelle i selvværd, etnisk identitetsfølelse og kulturel tilpasning mellem latinamerikanske elever, der er indskrevet i traditionel uddannelse i forhold til tosprogsundervisning. Af de 150 elever er 99 indskrevet i tosprogsundervisning, og de resterende 51 er indskrevet i traditionel uddannelse. Forfatterne anvender regressionsanalyse til at undersøge sammenhængen mellem selvværd (den afhængige variabel) og skolepræstationer (Grade Point Average), køn og antal år boet i USA, etnisk identitetsfølelse og kulturel tilpasning (de uafhængige variable). Fordi studiet med designet ikke har mulighed for at gå særlig langt for at sikre, at indsats- og kontrolgruppen har identiske karakteristika, er den metodiske standard lav, og vi fortolker resultaterne som usikre. Studiet finder ingen signifikante forskelle i etnisk identitetsfølelse eller selvværd mellem de to grupper. Dog finder studiet, at latinamerikanske elever i traditionel uddannelse rapporterer højere niveauer af sproglig kulturel tilpasning end elever i tosprogsundervisning. Dette resultat stemmer overens med forventningen om, at elever, der undervises på modersmålet, har større mulighed for at fastholde deres primærsprog. Vi betragter indsatsen som relevant i dansk sammenhæng, da det er sandsynligt, at manglende danske sproglige færdigheder forårsager forskellige typer af eksklusion i samfundet fx på uddannelsesområdet, arbejdsmarkedet, socialt og i forhold til deltagelse i demokratiske processer. Manglende danske sprogfærdigheder kan også have betydning for, at man ikke helt opfattes som ligeværdig. Tosprogsundervisning er implementeret på forskellig vis i Danmark, så indsatsen forventes at være mulig at overføre til en dansk kontekst. Når

vi tager i betragtning, at resultaterne er usikre på grund af den lave metodiske standard, er det dog ifølge VIVE vanskeligt at vurdere indsatsens overførbarhed til en dansk kontekst.

Dobbeltindskrivning på et gymnasium og et universitet (USA)

At tage fag på universitetet i løbet af gymnasietiden (dobbeltindskrivning) forventes at have en positiv indflydelse på præstationer og vedholdenhed – også for studerende, der har middelgode præstationer i skolen. Imidlertid er dobbeltindskrivning i USA normalt forbeholdt de elever, der har de bedste gymnasiepræstationer. Roach, Vargas og David (2015) beskriver en indsats (EXCELerate), der forsøger at fjerne barriererne for at tage universitetsfag i løbet af gymnasieuddannelsen for etnisk minoritetsunge og unge af lav socioøkonomisk status. Ud over barrierer i form af meget gode præstationer udgør transportmæssige og finansielle udfordringer endnu en hindring for, at denne elevgruppe kan prøve kræfter med universitetsfag i løbet af gymnasieuddannelsen. EXCELerate-indsatsen fjerner alle disse barrierer, og forfatterne undersøger, hvordan EXCELerate-eleverne (indsatsgruppen) klarer sig i forhold til alle andre elever, der er dobbeltindskrevet (sammenligningsgruppen). Vi omtaler kontrolgruppen som sammenligningsgruppe her, fordi den er meget forskellig fra indsatsgruppen: Indsatsgruppen sammenlignes med en gruppe, som i udgangspunktet har bedre præstationer og færre transportmæssige og økonomiske hindringer for at klare overgangen fra gymnasie til universitet. Af den grund bør man være påpasselig i fortolkningen af resultaterne, da den metodiske standard er lav. Udfaldsmålene er sandsynligheden for også at tage universitetsfag næste semester, optagelse på universitetet næste efterår ved afslutningen af gymnasiet samt karakterer. Resultaterne indikerer, at indsats- og sammenligningsgruppen i lige så høj grad tager universitetsfag næste semester (55 pct. vs 54,9 pct.) og i lige så høj grad optages på universitetet næste efterår (30,6 pct. vs 28,7 pct.). Det er et lovende resultat for indsatsen, set i lyset af at sammenligningsgruppen, der består af alle dobbeltindskrevne elever, der har en stærkere socioøkonomisk sammensætning end indsatsgruppen. Studiet finder da også, at indsatsgruppen har en lavere sandsynlighed for at opnå karakteren C eller bedre set i forhold til sammenligningsgruppen (83,3 pct. vs 89,8 pct.). På trods af at indsatsen er lovende, betragter vi den ikke umiddelbart som relevant, da dobbeltindskrivning ikke praktiseres i dansk sammenhæng, og i forlængelse heraf forventer vi, at mulighederne for at overføre indsatsen til en dansk kontekst derfor også er begrænset.

Indsats til at fremme sprogbeherskelse og ordforråd blandt børn i børnehavealderen (USA)

I Californien, USA, eksperimenterer man med at øge spansktalende børns engelskkundskaber i de tidlige skoleår gennem en indsats, der har til hensigt at fremme sprogbeherskelse og ordforråd i både engelsk og spansk (Lindholm-Leary, 2013). Latinamerikanske børn mellem 4 og 7 år med lav socioøkonomisk status deltager i indsatsen Sobrato Early Academic Literacy (SEAL), der er specifikt designet til at hjælpe spansktalende børn, der har begrænsede engelskkundskaber, når de begynder i børnehaveklasse. SEAL indeholder en række delkomponenter, heriblandt sprogundervisning i både engelsk og spansk ved brug af en undervisningsmodel (Guided Language Acquisition Design – GLAD), der fremmer frugtbare interaktioner mellem elever og mellem elev og lærer. En mindre gruppe elever (8 pct.) modtager dog kun undervisning på engelsk. Undersøgelsen forløber over 3 år fra børnehaveklasse til og med 2. klasse. 254 børn, der deltager i skoler med SEAL-indsatsen (indsatsgruppen), sammenlignes med 55 elever, som har gået i en børnehaveklasse på en nærliggende skole, og som kun modtager SEAL i 1. og 2. klasse (sammenligningsgruppen). Resultaterne indikerer, at indsatsgruppen, der modtager undervisning i både engelsk og modersmål, scorer lavere i engelsk sprogtest i børnehaveklassen i forhold til sammenligningsgruppen. I 2. klasse scorer indsatsgruppen højere end sammenligningsgruppen i sprogtesten, men forskellen er ikke statistisk signifikant. Ikke desto mindre indikerer resultatet, at indsatsgruppen udvikler deres sprogfærdigheder mere end sammenligningsgruppen i de første skoleår. Indsatsgruppen scorer signifikant bedre i spansk end sammenligningsgruppen i børnehaveklassen og i første klasse. Lindholm-Leary opde-

ler de 254 elever i indsatsgruppen i elever, der er relativt gode til spansk ift. elever, der har begrænsede spanskkundskaber ved børnehaveklassestart. Sidstnævnte gruppe er den mest udsatte gruppe, idet de starter i børnehaveklasse med begrænsede kundskaber i både engelsk og spansk. Her indikerer resultaterne, at de, der er relativt gode til spansk ved skolestart, opnår større fremgang i engelsk set i forhold til de, der har begrænsede spanskkundskaber, når undervisningssproget er en blanding af engelsk og spansk.

Forfatterne har ikke en førmåling for sammenligningsgruppen, hvilket gør, at de to gruppers udvikling ikke kan sammenlignes over tid. Sammenligningsgruppen har dog samme etniske og socioøkonomiske baggrund som indsatsgruppen. Således vurderer VIVE, at den metodiske standard er lav, og at resultaterne er usikre. Samtidig er det vigtigt at være opmærksom på, at sammenligningsgruppen også får indsatsen noget af tiden, hvilket gør det sværere at tolke resultaterne. Som tidligere nævnt er tosprogsundervisning allerede blevet forsøgt implementeret i Danmark, og indsatsen betragtes således som overførbar. For at indsatsen skal kunne komme i betragtning i en dansk sammenhæng mangler vi dog at se større virkninger af indsatsen og på baggrund af et mere metodisk sikkert grundlag.

Fremme af lærerstuderendes kompetencer i forhold til at støtte udsatte migrantelever (USA)

Jose Lomeli m.fl. (2006) undersøger en indsats rettet mod lærerstuderende (California Mini-Corps Program), der har til formål at forberede et lærerkorps til at kunne give særlig, skolerelateret assistance til udsatte migrantelever. Indsatsen har desuden som formål at øge antallet af professionelle tosprogslærere. Lærerstuderende, der er i forskellige stadier i deres uddannelse, placeres på forskellige skoler 15 timer om ugen med en erfaren lærer, der fungerer som vejleder og mentor. Derudover arrangeres workshops, hvor der opøves læringsmetoder til at tage hånd om særligt migranters læringsudfordringer. Lærerkorpset, der modtager indsatsen, er meget mere erfarne, når de afslutter deres uddannelse set i forhold til andre nyuddannede lærere, fordi de har brugt ekstra meget tid på at undervise (mellem 3.000-4.000 undervisningstimer med erfarne vejledere i forhold til andre uddannelser, der kun kræver omkring 600 undervisningstimer). Fordi studiet ikke anvender nogen kontrolgruppe, bør man være påpasselig med at fortolke virkningerne af indsatsen. Før-tests blev gennemført af de erfarne lærermentorer, der vurderede 570 migrantelevers evner i læsning og matematik. Efter 5 måneder foretog de lærerstuderende en eftermåling, og resultaterne indikerer, at elevernes færdigheder vurderes signifikant højere i både læsning og matematik. 49 pct. af lærermentorerne vurderede desuden, at de lærerstuderende havde en høj indvirkning på forøgelsen i elevernes færdigheder. 34 pct. vurderede, at de lærerstuderende havde en betydelig indflydelse på forøgelsen i elevers færdigheder, mens kun 11 pct. vurderede, at de lærerstuderende havde en svag indvirkning. Indsatsen betragtes som relevant i en dansk sammenhæng, idet det er en nødvendighed, at lærerstuderende uddannes til at kunne varetage undervisning, der også rummer elever med særlige behov og forudsætninger såsom elever med et andet modersmål end dansk. Indsatsen kræver dog, at man omstrukturerer læreruddannelserne eller helt opstarter en ny læreruddannelse, der er særligt tilrettelagt til at tage hånd om tosprogselever. Set i lyset af at studiet anvender et design af lav metodisk standard, og at resultaterne ikke kan fortolkes som reelle effekter, vurderer vi, at man ikke på baggrund af dette studie kan afgøre, hvorvidt det vil være en frugtbar strategi.

Skolebaserede kriminalitetsindsatser til børn og unge i forskellige aldre (USA)

Telleen, Kim og Pesce (2009) evaluerer et samfundsinitiativ i USA, der søger at reducere ungdomsvold, fremme sikre skoler, skoletilhørsforhold og øge den mentale udvikling hos elever. Indsatsen indeholder mange delindsatser på både samfundsniveau, skoleniveau og individniveau og rettes mod en bred gruppe elever fra børnehave til og med gymnasium. I det følgende fokuserer vi kun på skoleindsatserne, idet de implementeres på skoler og gymnasier i Illinois, USA, hvor der er en stor overvægt af elever af anden etnisk herkomst: På et af gymnasierne er der fx 91,5 pct. latinamerikanske elever, hvoraf størstedelen er mexicanere. 24 pct. af disse mexicanere har begrænsede

engelskkundskaber og udgør således en gruppe med særlig risiko for at falde bagud i skolen. Kigger vi først på indsatser i indskolingen, evaluerer forfatterne et spil (PAX Good Behavior Game), der identificerer typer af adfærd, som er produktive i klasselokalet, og typer af adfærd, der er forstyrrende. Eleverne i klassen bliver opdelt i 5 til 7 konkurrerende grupper: Den gruppe, der udviser mest produktiv adfærd, får flest point og en belønning (fx lov til at gå tidligere hjem fra skole end de andre). En før- og eftermåling uden kontrolgruppe indikerer, at antallet af forstyrrelser i de 60 klasselokaler, indsatsen implementeres i, sænkes signifikant. Den første uge efter implementeringen sænkes antallet af forstyrrelser henover en 15-minutters periode fra 40 til 10. Ved 4 og 8 uger efter implementeringen øges antallet af forstyrrelser til 20 – stadig signifikant mindre end førmålingen på 40. På gymnasierne forsøger en indsats (The Attendance Initiative) at øge fremmødet hos eleverne, bl.a. ved at hyre en tosproget latinamerikansk kvinde, der kommunikerer med spansktalende forældre om deres barns progression og fremmøde i skolen. En gruppe af eksperter mødes desuden månedligt for at diskutere og implementere initiativer, der kan øge det daglige fremmøde, opfylde målet om at reducere antallet af fag, eleverne dropper hvert semester på grund af fravær med 10 pct., og reducere det overordnede frafald med 2 pct. henover skoleåret. Hvert af disse mål opfyldes med indsatsen: Det gennemsnitlige daglige fremmøde øges fra 87 pct. til 90 pct., faggennemførslen øges fra 60 til 63 pct., og frafaldet falder fra 10,8 pct. til 5,3 pct. fra år 1998 til 2000. Fordi de to virkninger af ovenstående skoleindsatser er undersøgt uden en kontrolgruppe, vurderer VIVE den metodiske standard som lav, og man skal således være påpasselig med at fortolke udviklingerne som konsekvenser af indsatserne. Elevfravær i Danmark er højere blandt indvandrere og efterkommere end blandt etniske majoritetsunge samt blandt elever med forældre med lav uddannelsesniveau (Undervisningsministeriet, 2017). Statistikken siger dog ikke noget om, hvorvidt det høje fraværd hænger sammen med socialt udsathed eller etnicitet i sig selv. Derfor kan indsatser, der retter sig mod socialt udsatte (herunder socialt udsatte etniske minoritetsbørn og -unge), være mere relevante. Relevansen af indsatsen, der forsøger at begrænse forstyrrende adfærd i klasselokalet, betragtes som begrænset. I Danmark har langt de fleste klasser ikke så stor en andel elever, der udviser forstyrrende adfærd, og kriminalitet er ikke lige så hyppig blandt etniske minoritetsunge i Danmark som i USA. Eftersom forholdene er så anderledes i Danmark, vurderer VIVE, at det er muligt at blive inspireret af indsatsen, men vi forventer, at det er vanskeligt at overføre selve indsatsen til en dansk kontekst.

3.1.3 After-school og sommerskole

Nogle initiativer forsøger at bygge bro mellem barn, skole og familie i erkendelsen af, at den ordinære skoledag ikke alene kan modvirke de negative virkninger, som fattigdom og dårlige socioøkonomiske kår skaber for unge immigranter. Et fremtrædende eksempel er såkaldte after-school- og sommerskoleinitiativer, der især forsyner udsatte børn og unge med en række fysiske, faglige ressourcer såvel som faglig hjælp fra professionelle (Lugo-Neris, Jackson, & Goldstein, 2010; McElvain, 2015; Park m.fl., 2015). Ved after-school og sommerskole forstås institutioner, elever kan deltage i uden for den traditionelle skoledag. Ud over at fremme etniske minoritetsbørns faglige præstationer kan after-school-initiativer også hjælpe til at styrke relationen mellem forældre og skolen, som ofte er mindre tæt set i forhold til majoritetsforældres tilknytning til skolen. Skolefritidsordninger (SFO'er) i Danmark er ligesom after-school initiativer, der tilbydes elever efter skoletiden. Forskellen er imidlertid, at SFO'er i højere grad har fokus på fritidsklubaspektet set i forhold til after-schools, som i højere grad fokuserer på det skolefaglige aspekt. Desuden findes der sommerskoler i Danmark, eksempelvis DrengeAkademiet, der ligesom sommerskoleindsatserne i dette afsnit har fokus på at give ekstra støtte til børn og unge, der er bagud i skolen set i forhold til deres jævnaldrende. Til gengæld er DrengeAkademiet ikke specifikt til etniske minoritetsbørn. 6 studier gennemgås i dette delafsnit: Det metodemæssigt stærkeste anvender et *within-subject design*, hvor alle deltagere modtager både indsats- og kontrolbetingelser. Testscorerne, der opnås i indsats- og kontrolbetingelserne, sammenlignes med hinanden for at afgøre, om indsatsen har en større virkning end indsatsen i kontrolbetingelsen. 2 af de 6 studier

kontrollerer for observerbare forskelle mellem indsats- og kontrolgruppe, mens de resterede 3 studier foretager før- og eftermålinger uden kontrolgruppe.

Digital sommerskoleindsats for børn i børnehavealderen (USA)*

Leacox og Jackson (2014) undersøger en digital sommerskoleindsats med fokus på at fremme ordforrådet blandt 4-6-årige børn af hovedsagligt mexicansk afstamning. Forskerne har udviklet fire e-bøger på baggrund af almene børnebøger ved hjælp af scannede billeder fra bøgerne og optagede lydfiler. I løbet af hver e-bog er fire engelske ord gentaget med tre forskellige semantiske betydninger sammen med spanske forklaringer på ordene. Børnene sidder individuelt eller i par med en bærbar pc med to høretelefoner og hører e-bogen. På hver side kan børnene trykke på et billede af ordet og høre den spanske oversættelse af ordet eller trykke 'næste side' for at høre videre. En talepædagog-studerende sidder sammen med eller bag ved børnene for at hjælpe dem med at bruge e-bogen og sikre, at de lytter til den spanske forklaring. Indsatsen forløber over en uge, hvor børnene på dag 1 bliver præsenteret for fire ord og får normal højtlæsning af en papirsbog, så børnene allerede er præsenteret for historien i e-bogen. På dag 2 og 3 hører børnene e-bøgerne. Testscorerne, der opnås i indsats- og kontrolbetingelser, sammenlignes med hinanden for at afgøre, om indsatsen har en større virkning på sprogfærdigheder end almindelig højtlæsning i kontrolbetingelsen. Børnene tildeles ved lodtrækning enten kontrolbetingelsen (normal højtlæsning) først og derefter den udvidede e-læringsindsats, eller omvendt, for at undgå en situation, hvor den udvikling, der sker i kontrolbetingelsen via højtlæsning fx influerer den udvidede e-læringsindsats, som eleverne modtager senere. En før- og eftermåling viser, at den udvidede indsats øger engelsk ordforråd signifikant i forhold til kontrolbetingelsen, der kun består af højtlæsning. Studiet finder både virkninger i passivt ordforråd og navngivning. Effektstørrelserne er høje for både passivt ordforråd[5] og for engelsk navngivning[6].

Indsatsgruppen og kontrolgruppen er forholdsvis sammenlignelige på udfaldsmålene inden indsatsen, hvilket understøtter resultaternes pålidelighed. Forfatterne sammenligner dog ikke børnene på andre karakteristika, så det er muligt, at grupperne ikke er sammenlignelige på andre karakteristika såsom alder, køn og socioøkonomisk baggrund. På trods af det vurderer VIVE, at den metodiske standard er medium. I Danmark er dårlige læsefærdigheder er også en udfordring blandt etniske minoritetsbørn, så indsatsen betragtes som relevant i en dansk kontekst. Indsatsen kræver, at e-bøgerne udvikles, men når de er udviklet, kan de anvendes i forskellige kontekster fx på en sommerskole (som i undersøgelsen) eller i børnehave, og samlet ser forventer VIVE derfor, at indsatsen ville kunne overføres til dansk kontekst.

After-school indsats til at forebygge ungdomskriminalitet (USA)

Le m.fl. (2011) evaluerer en after-school indsats i USA, der fokuserer på at forebygge ungdomskriminalitet blandt asiatiske, latinamerikanske og afroamerikanske unge. Indsatsen tager et teoretisk multikulturelt udgangspunkt for at fremme positiv udvikling og forhindre ungdomskriminalitet. Det består bl.a. i at engagere de unge i forskellige after-school aktiviteter, samfundstjeneste og et forsøg på at øge multikulturel forståelse og empati. Disse aktiviteter udfolder sig i halvdelen af de 3 timer om dagen, indsatsgruppen går på after-school. Den resterende tid benyttes på skolefaglige opgaver. Indsatsgruppen omfatter 192 unge, der matches med 146 unge i kontrolgruppen på køn, alder og etnicitet. I praksis er kontrolgruppen dog i gennemsnit en smule ældre end indsatsgruppen og består af flere piger, men er identisk med indsatsgruppen, hvad angår etnisk baggrund. VIVE vurder samlet set det analytiske design som medium. Virkningen af indsatsen måles på skolekarakterer, standardiserede testscorer i engelsk og matematik og selvrapporteret kriminel adfærd. Resultaterne indikerer, at indsatsen ingen virkning har på hverken skolepræstationer eller selvrapporteret kriminel adfærd. Fordi USA har større

[5] Cohen's d = 0,78.
[6] Cohen's d = 1,12.

udfordringer med ungdomskriminalitet, og fordi studiet ikke finder nogen signifikant virkning af indsatsen, er det ikke VIVEs betragtning, at indsatsen er særligt relevant i en dansk kontekst.

After-school indsats blandt latinamerikanske børn (USA)

Hyejoon Park m.fl. (2015) undersøger sammenhængen mellem after-school initiativer, faglig formåen og adfærdsmæssig udvikling for latinamerikanske børn fra immigrantfamilier i USA. De undersøger, om 192 latin amerikanske børn i after-school indsatser klarer sig bedre fagligt (dvs. har bedre karakterer og færre problemer med lektier) set i forhold til 720 børn, der ikke er indskrevet i after-school. Ligeledes undersøger de, om latinamerikanske børn, der deltager i after-school, har færre adfærdsmæssige problemer og færre eftersidninger i og uden for skolen end andre. Det metodiske design tager højde for karakteristika hos barnet (såsom alder og køn) og hos forældrene (såsom civilstand, uddannelse, primært anvendt sprog i hjemmet). Hyejoon Park m.fl. finder ingen signifikante virkninger af deltagelse i after-school på faglige præstationer eller adfærdsmæssige problemer. Fordi studiet ikke anvender lodtrækning, kan det ikke udelukkes, at den manglende sammenhæng mellem deltagelse i after-school og præstationer eller adfærd skyldes, at der er uobserverede karakteristika ved kontrolgruppen, som gør dem usammenlignelige med indsatsgruppen. VIVE vurderer den metodiske standard som lav og resultaterne som usikre. Vi betragter derfor også kun relevansen som medium, selvom etniske minoritetsbørn har også faglige udfordringer i Danmark grundet resultaternes usikkerhed. Der findes allerede after-school initiativer i Danmark, så vi forventer, at indsatsen formentligt relativt nemt kan overføres til en dansk sammenhæng.

Forældres involvering i after-schools (USA)

Da en del litteratur antyder, at børns faglige præstationer præges af både kvaliteten af relationen mellem lærer og forælder og forældres deltagelse og engagement i skolerelaterede aktiviteter, undersøger Riggs og Medina (2005), om børns deltagelse i after-school ændrer på forældres involvering i skolen. Børnene er gennemsnitligt 7 år og 10 måneder, og de skal opfylde minimum ét af tre kriterier for at deltage i programmet; de skal have karakterer under gennemsnittet, dårlig opførsel i skolen eller forældre med lav involvering i skolen. Ud over after-school programmet får forældrene minimum én gang om måneden hjemmeundervisning af hjemmeundervisere i, hvordan de bedst kommunikerer med barnets lærere og råd til børneopdragelse. En før- og eftermåling af 60 hovedsageligt mexicanske immigrantbørn antyder, at forældre til børn, der har det højeste after-school fremmøde, er mest tilbøjelige til at rapportere forøgelser i kvaliteten af relationen til børnenes lærere, forøgelser i hyppigheden af kontakt til lærere og højere engagement i barnets skoleforløb henover en 2-årig periode. Derimod indikerer fundene, at hyppigere hjemmebesøg hænger negativt sammen med udviklingen i kvaliteten og kvantiteten af forældrenes involvering i skolen. Undersøgelsen har ikke en kontrolgruppe, og antallet af hjemmebesøg afhænger af familiens behov, så jo større udfordringer, jo flere hjemmebesøg. VIVE vurderer den metodiske standard som lav. VIVE betragter indsatsen som relevant, fordi manglende forældreinvolvering også kan være en udfordring i etniske minoritetsfamilier i Danmark. Det er dog uklart, hvad after-school programmet nærmere består af, hvilke undervisningsmetoder underviserne bruger i hjemmebesøgene, og hvordan hjemmeunderviserne er uddannet. De usikre resultater og den uklare beskrivelse af programmet gør det samlet set vanskeligt for VIVE at vurdere overførbarheden af indsatsen til en dansk kontekst på baggrund af studiet.

Lektiehjælp og læseundervisning med fokus på forældreinvolvering (USA)

Et studie af Cheryl Marie McElvain (2015) evaluerer et after-school initiativ kaldet Broprojektet (The Bridge Project), der er rettet mod 25 mexicanske immigrantbørn og deres familier i San Fransisco. En-til-en-vejledning og hyppig kontakt til familien forventes bl.a. at øge børnenes selvtillid og følelse af tilknytning, som på sin side har en betydning for børnenes læseforståelse og sproglige udvikling i engelsk. Børn i børnehavealderen til 6. klasse får lektiehjælp og læseundervisning i 2 timer efter

skole i et lokale i et alment boligbyggeri. Indsatsen foregår 4 dage om ugen i 10 måneder om året over 2 skoleår. Underviserne er frivillige, og de er bl.a. pensionerede lærere, universitetsstuderende og borgere uden relevant uddannelse. Inden hvert semester får underviserne et 1-dages kursus af de tre projektledere. Gennemsnitligt er der én underviser pr. tredje barn. Derudover har forældrene et gruppemøde en gang om måneden, familierne er på ture til eksempelvis en græskarfarm og et lokalt bibliotek, og projektlederne kommer på uformelle hjemmebesøg for at fortælle om barnets udvikling. Resultaterne indikerer, at Broprojektet har en signifikant positiv virkning på børns læseforståelse og sproglige engelskfærdigheder henover 2 år. VIVE vurderer metodestandarden som lav, og studiets resultater skal tages med forbehold, fordi de kun baserer sig på før- og eftermålinger. Målgruppens udfordringer med læsevanskeligheder og ekstra lektiehjælp betragtes også som en relevant udfordring blandt etniske minoritetsbørn i Danmark. Selve indsatsen minder også om lektiecaféer, der findes i eksempelvis almene boligbyggerier i Danmark. Til gengæld kombinerer denne amerikanske indsats lektiehjælpen med forældregrupper, hvilket VIVE forventer umiddelbart også er muligt at overføre til en dansk kontekst. Resultaternes usikkerhed gør det dog vanskeligt for VIVE at vurdere, hvorvidt der er positive virkninger af indsatsen.

Sommerskoleindsats med højtlæsning og sprogundervisning for børnehavebørn (USA)

Mirza Lugo-Neris, Jackson & Goldstein (2010) undersøger, om en sommerskoleindsats for 22 4-6-årige tosprogede migranter af latinamerikansk afstamning har en virkning på sprogfærdigheder. Indsatsen består af højtlæsning kombineret med undervisning i ords betydning på enten børnenes primærsprog (spansk) eller sekundærsprog (engelsk). Spørgsmålet er, om undervisning, der kombinerer engelsk og spansk har en større virkning end undervisning, der kun foregår på sekundærsproget (engelsk) for de 22 børn med begrænsede engelskkundskaber. En før- og eftermåling uden kontrolgruppe indikerer, at undervisning, der både gør brug af spansk og engelsk, har en større virkning på udviklingen i børnenes ordforråd set i forhold til undervisning, der kun foregår på engelsk. Eftersom resultaterne bygger på en før- og eftermåling uden kontrolgruppe, vurderer VIVE den metodiske standard som lav, og resultaterne som usikre. Indsatsen betragtes af VIVE som relevant i Danmark, da manglende sprogfærdigheder også er en udfordring blandt etniske minoritetsbørn i Danmark. Som tidligere nævnt anvendes tosprogsundervisning også allerede i Danmark, så VIVE forventer, at indsatsen er overførbar til en dansk kontekst.

3.1.4 Indsatser rettet mod at styrke relationen mellem forælder og barn (indsatser i hjemmet)

Forskere såvel som praktikere har rettet opmærksomhed på, at læringsudfordringer ikke kun har at gøre med skolebaserede forhold såsom pensum, undervisning og det generelle sociale miljø på skolen. Her understreges vigtigheden af indsatser, der rettes mod indvandreres liv *uden for* skolen. Det drejer sig for det første om indsatser i hjemmet, der forsøger at øge kvaliteten af relationen mellem forælder og barn i forhold til skolerelevante aktiviteter (problemløsningsaktiviteter, ordforrådsøvelser etc.), for det andet om tildeling af konkrete, fysiske uddannelsesressourcer som kan mangle i hjemmet og for det tredje om indsatser, der øger adgangen til faglig støtte og berigende aktiviteter i lokalområdet. 3 af de 9 studier, der beskrives i dette afsnit, anvender lodtrækning som en del af designet, 1 studie er et kvasi-eksperiment, 2 studier kontrollerer for forskelle mellem indsats- og kontrolgruppe, 2 studier anvender en kontrolgruppe, der ikke ligner indsatsgruppen, og det sidste studie er en før- og eftermåling uden kontrolgruppe.

Historiefortælling (USA)*

Forældre, der migrerer i høstsæsonen eller arbejder med sæsonpræget landarbejde, mangler ofte sprog- og uddannelsesfærdigheder til at understøtte deres børns sproglige udvikling. Det betyder,

at børnene ikke er tilstrækkeligt parate til at gå i skole og klare den almindelige skolegang. Boyce m.fl. (2010) evaluerer en indsats (Storytelling for the Home Enrichment of Language and Literacy Skills, SHELLS) i USA, der søger at fremme migrantforældres engagement i deres børns sproglige udvikling gennem historiefortælling. Professionelle hjælper med at nedfælde de historier, som forældrene og børnene skaber i fællesskab, til en eller flere korte bøger, der bruges til at skabe positive læringserfaringer hos barnet. Samtidig oplever barnet sammenhængen mellem den mundtlige og skriftlige fortælling. Hermed forsøger indsatsen at opnå målet om at øge samtale og historiefortælling mellem forælder og barn, skabe meningsfulde læringsmaterialer og fremme fortsatte sprogaktiviteter i hjemmet. Indsatsen er rettet mod 75 spansktalende familier, der i forvejen deltager i en indsats, der forsøger at fremme migrantbørns udvikling (Migrant Head Start program). Ved lodtrækning tildeles 32 familier indsatsen, mens de resterende 43 fortsætter med at modtage de almindelige indsatser i Head Start-programmet. Resultaterne viser, at SHELLS-indsatsen øger det omfang, mødrene forsøger at fremkalde aktivt sprogbrug hos barnet (fx ved brug af åbne spørgsmål og bekræftelser). Effektstørrelsen er mellemstor.[7] Indsatsen har desuden en mellemstor virkning på det omfang, forældre engagerer sig i sprogaktiviteter med børnene (partial eta-squared = 0,06). Endelig har indsatsen en mellemstor virkning på det antal ord og det antal forskellige ord, børnene bruger i de fortællinger, forælder og barn skaber sammen (partial eta-squared = 0,1 for antal ord og partial eta-squared = 0,07 for antal forskellige ord).

VIVE vurderer, at evalueringen af indsatsen er af metodisk høj standard, fordi grupperne anses for sammenlignelige inden indsatsen. Derudover betragter VIVE, at indsatsen har en høj relevans, eftersom udfordringen med manglende sproglig udvikling også eksisterer blandt etniske minoritetsbørn i Danmark. Indsatsen forventes at kunne overføres mere eller mindre direkte til en dansk sammenhæng, da den netop er designet til at kunne tilpasses forskellige sprog, men også forældrenes og børnenes sproglige niveau på deres modersmål. Indsatsen antages også at være mindre ressourcekrævende, da familierne i høj grad selv udvikler bogen, og bogen printes via en almindelig digital printer.

Familieindsats ved at styrke børnenes modersmål (USA)

Skoleundervisning, der kun foregår på engelsk, har en tendens til at hæmme børns brug af modersmålet. Dette kan begrænse kommunikationen i hjemmet, når forældrene ikke taler godt engelsk. For at forhindre, at undervisning i engelsk ikke medfører et tab af modersmålet, er der i USA blevet implementeret en række indsatser i hjemmet, der skal stimulere sprogtilegnelsen for børn, der har problemer hermed. Et studie af Ijalba (2015) undersøger virkningen af en sådan indsats, der implementeres gennem mødrene, som gives hjælpemidler til at undervise barnet på modersmålet i hjemmet. 24 spansktalende mor-barn-par blev rekrutteret fra en specialskole i et lavindkomstdistrikt i New York City i USA. Hvert mor-barn-par blev tilfældigt tildelt enten indsatsen eller ingen indsats. Indsatsen bestod bl.a. i, at moren deltog i seks forældreuddannelsesmøder, blev tildelt seks interaktive billedbøger på modersmålet samt undervisning i aktiviteter, der kunne stimulere barnets sprog- og læsekundskaber. Studiet finder, at indsatsgruppen øger ordforrådet signifikant i både spansk og engelsk sammenlignet med kontrolgruppen. Derudover øges hyppigheden for mødrenes højtlæsning i hjemmet.

Indsatsgruppen og kontrolgruppen scorer stort set ens på udfaldsmålene inden indsatsen, og VIVE vurderer den metodiske standard for medium. Som tidligere nævnt er der også i Danmark en tendens til, at etniske minoritetsbørn er bagud uddannelsesmæssigt. At fremme læsning i hjemmet betragtes dermed også som et relevant mål i Danmark. Ijalba har selv udviklet de seks bøger, så indsatsen vil kræve, at lignende bøger udvikles til en relevant målgruppe af etniske minoritetsbørn i

[7] partial eta-squared = 0,08.

Danmark. Derudover kræver indsatsen, at de seks forældregrupper faciliteres, hvilket VIVE forventer er muligt at overføre til en dansk kontekst.

Individuelle støtteplaner til børn og deres familier (USA)

Eric Dearing m.fl. (2016) evaluerer en indsats rettet mod 667 førstegenerationsindvandrere, der går på 8 fattige byskoler i indskolingen i USA. Indsatsen giver støtte til elever og skal øge deres engagement og læring gennem en individuelt tilpasset plan, der sætter børnene og deres familier i forbindelse med berigelsesaktiviteter og forebyggende indsatser såsom en mentor, after-school program, kunstprogrammer og psykologisk rådgivning. Børn, der identificeres til at have mere intensivt behov for støtte, får en mere intensiv plan udviklet af en tværfaglig faggruppe. Størstedelen af børnene har latinamerikansk, asiatisk eller afrikansk baggrund. Ændringer i tilstedeværelse og fravær af indsatsen på skolerne over tid gør det muligt at sammenligne indvandrerkohorter, der modtager indsatsen, mod kohorter, der ikke modtager indsatsen. Dearing m.fl. finder, at børn, der modtager indsatsen, præsterer signifikant bedre i både matematik og læsning set i forhold til børn, der ikke gør.

Det metodiske design tillader forfatterne at kontrollere for betydningen af forhold, der vedrører karakteristika ved den familie, eleverne vokser op i, og forhold ved skolerne, der ikke varierer over tid. Imidlertid kan det ikke udelukkes, at der er andre uobserverbare ændringer på skolerne, der kan påvirke resultaterne. Derfor vurderer VIVE den metodiske standard som medium. Endvidere betragter VIVE de individuelle planer som relevante i en dansk kontekst. Idet planerne er lagt individuelt, ligger der selvsagt ikke en konkret plan, der direkte kan overføres til en dansk kontekst, men VIVE forventer, at det er muligt at tilpasse og overføre konceptet til en dansk kontekst.

Forældreinvolveringsindsats til forældre af indskolingselever (USA)

Et andet studie undersøger virkningen af en forældreinvolveringsindsats på indskolingselevers engelskkundskaber i USA (Clair & Jackson, 2006). 14 deltagende familier – stort set alle med latinamerikansk baggrund – tilbydes 25 sessioner af 1 times varighed med ideer til, hvordan de bedst understøtter deres børns læring med udgangspunkt i børnenes læreplan i indskolingen. Familierne gives desuden fysiske læringsressourcer til at understøtte børnenes læring i hjemmet. Sammenlignet med 15 kontrolgruppefamilier, der har børn med matchende engelskfærdigheder, finder studiet, at børn af familier, der modtager indsatsen, præsterer signifikant bedre i sprogfag end børn i kontrolgruppen. De største virkninger ses i forhold til ord- og bogstavsgenkendelse i engelsk. På udfaldsmålet (the Woodcock-Muñoz Language Survey) repræsenterer en score på 100 gennemsnitsscoren, og en afvigelse på 15 point i hver retning repræsenterer scorer over eller under gennemsnittet. Mens kontrolgruppen præsterer tæt på gennemsnitligt i ord- og bogstavsgenkendelse mod slutningen af 1. klasse (102,4 point), krydser indsatsgruppen næsten grænsen til en over gennemsnitlig score (114,4 point). På den overordnede score ses også markante forskelle mellem indsats- og kontrolgruppe (103,6 versus 94,9 point). Indsatsgruppen og kontrolgruppen er sammenlignelige på samtlige udfaldsmål inden indsatsen, hvilket støtter resultaternes sikkerhed. Til gengæld baserer resultaterne sig på et lavt antal personer, hvilket øger resultaternes usikkerhed, så VIVE vurderer den metodiske standard som medium. I Danmark har etniske minoritetsforældre også udfordringer i forhold til at understøtte deres børns læring (Jakobsen, 2013), så VIVE betragter indsatsen som relevant i en dansk kontekst. Ligeledes forventer VIVE, at indsatsen kan overføres til en dansk kontekst eksempelvis i modtageklasser eller ved at samle en gruppe af forældre med indskolingsbørn i almene klasser, som har behov for ekstra ressourcer til at understøtte deres børns læring.

Forældreindsats til børnehavebørn (Holland)

En indsats rettet mod tyrkiske og marokkanske 4-6-årige indvandrerfamilier i Holland forsøger at fremme børnenes kognitive udvikling og begyndende talforståelse gennem en struktureret læreplan

med faglige aktiviteter, som mor og barn gennemfører i samarbejde i hjemmet (van Tuijl, Leseman, & Rispens, 2001). En del af indsatsen indebærer også et forsøg på at styrke mor-barn-relationen i forhold til skolerelevante aktiviteter med hjælp fra professionelle. Familierne blev rekrutteret fra lokalsamfundet, mens kontrolfamilierne blev rekrutteret i samarbejde med lærere via de børnehaveklasser, børnene i indsatsgruppen gik i. Resultaterne indikerer moderate virkninger af indsatsen på tyrkiske immigrantbørns kognitive udvikling[8] og talforståelse[9], men ingen virkninger på sprog. For marokkanske immigrantbørn finder studiet ingen virkninger. Fordi der ikke er en tilfældig udvælgelse af kontrolgruppen, anvender studiet en før- og eftermåling, der kontrollerer for observerbare forskelle mellem indsats- og kontrolgrupper, og VIVE vurderer derfor undersøgelsens metodiske design som medium godt. VIVE betragter indsatsen som relevant i Danmark, fordi tyrkiske og marokkanske indvandrerfamilier samt indvandrerfamilier med andre landebaggrund har lignende udfordringer i Danmark. Derudover minder det danske system og kontekst til en vis grad om det hollandske, hvorfor VIVE forventer, at indsatsen er overførbar til en dansk kontekst. VIVE gør dog opmærksom på, at indsatsen ikke viser nogle virkninger for marokkanske børn.

Tidlig indskrivning i børnehaven (USA)

Mange studier understreger, at aktiviteter i hjemmet såsom boglæsning, historiefortælling, sang, spil osv. har en betydning for at udvikle børns ordforråd og sprogkundskaber. Men fordi flere og flere unge børn går i børnehave, børnehaveklasse eller passes i privat eller offentlig dagpleje, opstår nye muligheder for læringsmiljøer, der kan stimulere børns læring tidligt i livet. Udsatte latinamerikanske familier og andre immigrantfamilier udnytter ikke i lige så høj grad disse tilbud, bl.a. fordi de kan have svært ved at navigere i det amerikanske uddannelsessystem og kan have få økonomiske midler til rådighed til at betale for pasningen. Ikke desto mindre viser en række studier, at børn fra udsatte familier, der går i børnehave eller lignende, opnår en signifikant fremgang i deres ordforråd og sprogevner. Fordi forældre ofte tilpasser fx deres højtlæsningspraksis i hjemmet for at imødekomme børnenes fremgang, undersøger Marcella, Howes og Fuligni (2014), om tidlig indskrivning i børnehave har en betydning for hyppigheden af de læringsaktiviteter, forældre indgår i med deres børn. Studiet forventer, at børn fra de mest udsatte latinamerikanske familier har en lavere tendens til at opleve læringsaktiviteter i hjemmet, men at denne tendens er mindre stærk for familier, der har indskrevet deres barn tidligt i enten offentlig eller privat dagpleje eller børnehave. Deltagerne består af 56 børn i offentlig dagpleje eller børnehave, 59 i privat dagpleje eller børnehave, 34 i familiedagpleje og 89 i en sammenligningsgruppe, der ikke er indskrevet i dagpleje eller børnehave. Kriterierne for at kunne indgå i sammenligningsgruppen er endvidere, at børnene skal være mindst 3 år og være berettiget til at gå i børnehaveklasse inden for 2 år. Resultaterne indikerer, at indskrivning i et læringsmiljø såsom dagpleje og børnehave ikke ændrer på sammenhængen mellem udsathed og hyppigheden af familiers læringsaktiviteter i hjemmet. Forfatterne kan således ikke bekræfte forventningen om, at tidlig indskrivning i enten dagpleje eller børnehave ændrer på hyppigheden af de læringsaktiviteter, forældre indgår i med deres børn. Vi vurderer, at der er stor risiko for, at indsats- og sammenligningsgruppe er forskellige, og at den metodiske standard er lav. Det amerikanske system og det danske system er i høj grad forskelligt i forhold til børnepasning, idet vuggestuer og børnehaver er mere hyppigt anvendt i Danmark. Derfor betragter VIVE indsatsens relevans som lav, og VIVE forventer, at det kan være vanskeligt at overføre indsatsen til en dansk kontekst.

Hjemmebesøg til børn i vuggestuealderen (USA)

Allen, Sethi og Astuto (2007) evaluerer en indsats (Parent-Child Home Program, PCHP), hvis formål er at øge den kognitive og emotionelle udvikling blandt udsatte små børn i 2-3-årsalderen. Indsatsen forsøger derudover at fremme opdragelsesevner og forbedre den verbale interaktion mellem barn

[8] Cohen's d = 0,5.
[9] Cohen's d = 0,42.

og forælder. Håbet er, at indsatsen øger skoleparatheden og ordforrådet, når de udsatte børn senere skal starte i skole. Indsatsen består af to ugentlige besøg fra professionelle, der medbringer bøger og legetøj og forsøger at stimulere den verbale interaktion mellem forælder og barn og opforder til pædagogiske lege. Indsatsgruppen omfatter 78 børn, hvoraf størstedelen er af latinamerikansk baggrund (71,4 pct.), som sammenlignes med en kontrolgruppe på 57 børn, der går i de samme børnehaveklasser som indsatsgruppen i 5-6-årsalderen, hvor udfaldsmålene måles. Virkningen af indsatsen evalueres vha. flere forskellige mål: ordforråd i børnehaveklassen, læsning, socio-emotionel udvikling, forældreinvolvering, lærerrapporteret kognitiv udvikling og lærerrapporterede sociale færdigheder. Først og fremmest finder studiet, at udsatte børn, der har deltaget i PCHP som små, klarer sig på det niveau der forventes af deres alder ved børnehaveklassealderen, på trods af de forskellige faktorer, der sætter dem i fare for at ikke at have succes i skolen (lav uddannelse, latinamerikansk baggrund). PCHP-børnene og kontrolgruppen udviser samme socio-emotionelle færdigheder og har samme tidlige sprogfærdigheder (såsom rim, grundlæggende stavning) i børnehaveklassealderen. Derimod er der signifikante forskelle mellem indsatsgruppen og kontrolgruppen i deres scorer på standardiserede test for verbale evner og læsefærdigheder. Her klarer indsatsgruppen sig signifikant dårligere end kontrolgruppen.

Indsatsgruppen er i udgangspunktet en mere udsat gruppe end sammenligningsgruppen, og der er ikke udført en førmåling. Det betyder, at det er vanskeligt at sammenligne de to grupper. VIVE vurderer derfor, at undersøgelsen er udført med en lav metodisk standard, så resultaterne skal tolkes med forbehold. Som Allen, Sethi og Astuto selv påpeger, kan de negative resultater være forårsaget af, at grupperne ikke er sammenlignelige inden indsatsen. I udgangspunktet betragter VIVE indsatsen som relevant for etniske minoritetsbørn i Danmark, idet de ofte også har brug for ekstra støtte til at blive skoleparat, og at den kan overføres til eksempelvis en vuggestuekontekst. Men på grund af det mangelfulde metodiske design og de varierende resultater, skønner VIVE, at det ikke er muligt at vurdere, hvorvidt indsatsen er lovende på baggrund af undersøgelsen.

Teknologiindsats til forældre med børn i skolealderen (USA)

I USA har latinamerikanske forældre problemer med at navigere i det amerikanske skolesystem og har svært ved at give skolerelevant støtte til deres børn, bl.a. på grund af manglende uddannelse og teknologividen. Fordi mere og mere skolearbejde involverer brug af computere, er det en særlig udfordring for latinamerikanske forældre, når de skal hjælpe deres børn med skolearbejdet. Et studie af Rivera (2014) undersøger en teknologiindsats, der er designet til at hjælpe spansktalende lavindkomstfamilier med at anvende teknologi, så de kan støtte op om deres børns uddannelsesmæssige udvikling. Indsatsen består af deltagelse i læringscentre (Community Learning Centers), hvor forældre kan tage del i computerkurser og modtage hjælp på deres modersmål. 408 forældre deltager i en før- og eftermåling af den 16 uger lange indsats. Udfaldsmålene er deltagernes holdning til teknologi, involvering i deres børns uddannelse og udvikling i viden om og anvendelse af teknologiske værktøjer såsom Microsoft Word, Excel og PowerPoint. Resultaterne indikerer, at læringscentrene har en signifikant positiv indvirkning på forældres følelse af at kunne hjælpe med børnenes computerrelaterede lektier og deres oplevede mulighed for at involvere sig i børnenes skoleaktiviteter.

Eftersom der ikke er en kontrolgruppe, vurderer VIVE undersøgelsens metodiske standard som lav. Danske skoler anvender også i høj grad computere og andre digitale apparater. Forfatterne til denne rapport kender ikke til danske undersøgelse om, hvorvidt teknologi er en udfordring for indvandrerforældre i DK. Men vi anser det for sandsynligt, at problemet også eksisterer i Danmark. Vi vurderer derfor indsatsens relevans og overførbarhed som medium i en dansk kontekst.

3.2 Indsatser rettet mod flygtninge eller nyligt indvandrede

Nytilkomne børn og unge, der (sammen med deres forældre) er flygtet fra sociale omvæltninger eller væbnede konflikter i deres hjemland, har ofte brug for særlige indsatser, der kan øge deres evne til at tilpasse sig det nye liv i det land, de immigrerer til. Fordi skoler udgør en central kontaktflade mellem de nytilkomne unge og værtslandet, spiller skolerne netop en væsentlig rolle i denne tilpasning. Derfor har en række initiativer på skoler haft som mål at bygge bro mellem fortid og nutid og bearbejde de tab og trauma, nytilkomne unge med stor sandsynlighed har været udsat for. I dette afsnit gennemgår vi 3 studier, hvoraf 1 studie er et lodtrækningsforsøg, 1 studie følger en indsatsgruppes udvikling over flere år, og det sidste studie er en før- og eftermåling uden kontrolgruppe.

Dramaterapi for unge nytilkomne og flygtninge (Canada)*

Et initiativ i Canada forsøger at bearbejde de unges voldsomme oplevelser gennem dramaterapi, der gør det muligt for unge at udtrykke sig, selvom de ikke kan tale værtslandets sprog (Rousseau m.fl., 2007). De unge fortæller personlige historier, som en teaterinstruktør, skuespillere og musikere udvikler til et teaterstykke, der fremføres sammen med de unge. Målet med dramaterapi er både at reducere emotionelle og adfærdsmæssige symptomer, øge selvtilliden og faglige præstationer i sprog og matematik. 123 12-18-årige nytilkomne deltog i hele undersøgelsen, hvoraf 66 blev tilfældigt udvalgt til at modtage dramaterapiindsatsen, og 57 udvalgt til kontrolgruppen uden indsats. De nytilkomnes emotionelle og adfærdsmæssige symptomer, selvtillid og faglige præstationer (GPA) i sprog (fransk) og matematik blev målt både før og efter indsatsen. Cécile Rousseau m.fl. finder, at indsatsen forbedrer de unges opfattelse af omfanget af, hvor meget angst påvirker deres liv generelt og i forhold til, om det påvirker livet i hjemmet, venskaber og fritidsaktiviteter. Derudover finder forfatterne, at indsatsen forbedrer de unges matematikpræstationer.

Undersøgelsen er baseret på et lodtrækningsforsøg, og VIVE vurderer, at det er forholdsvis godt metodisk udført, eftersom forfatterne tager højde for de forskelle, der er på indsatsgruppen og kontrolgruppen inden indsatsen. Derudover betragter VIVE indsatsens målgruppe og selve indsatsen for relevant i en dansk kontekst. I Danmark findes der allerede lignende indsatser såsom C:ntact. Her tilbyder man læringsforløb, som understøtter sprogudvikling, integration og fællesskabsfølelse gennem bl.a. teater i modtageklasser. Indsatsen forventes dermed at kunne overføres til for eksempel danske modtageklasser og i gymnasier med en høj andel af etniske minoritetsunge. Selvom resultaterne ikke viser positive virkninger på lærernes vurdering af de unge, tolker VIVE de positive resultater af de unges selvrapportering, som om at indsatsen er lovende. VIVE forventer, at indsatsen er overførbar i fx danske modtageklasser og i gymnasier med en høj andel af etniske minoritetsunge.

Skoleparathedsindsats til bl.a. børn fra flygtningefamilier (Canada)

En canadisk indsats – Calgary Urban Project Society (CUPS) – forsøger at øge skoleparatheden og tidlig udvikling hos børn i lavindkomstfamilier. De udsatte børn møder 4 gange om ugen op på et uddannelsescenter, der foruden morgenmad og frokost giver børnene undervisning, der tager udgangspunkt i børnenes interesser, for at motivere læring. Mughal m.fl. (2016) følger både udsatte canadiskfødte, udsatte aboriginere og børn af nyligt indvandrede fra 7-10-årsalderen og forsøger at måle, om indsatsen har en virkning på udviklingen i børnenes ordforråd (vha. Peabody picture vocabulary test). Mellem 7- og 10-årsalderen øges ordforrådet en smule for aboriginere og mindskes en smule for canadiskfødte, men for børn af nyligt indvandrede øges ordforrådet betydeligt. Nyligt indvandrede drenges præstationer øges ved alle årlige tests og kommer op på gennemsnitspræstationerne for alle canadiere, mens nyligt indvandrede piger ved indsatsens afslutning er to tredjedele af en standardafvigelse under gennemsnittet. Studiet peger på, at piger fra familier, der for nyligt er immigreret, kræver særlige indsatser, fordi de har en lavere sandsynlighed for at føle tilknytning og

omstille sig til nye omstændigheder. Resultaterne indikerer, at indsatsen er fordelagtig for nyligt indvandrede drenge. Fordi der ikke er en kontrolgruppe, vurderer VIVE dog, at undersøgelsesdesignet har metodisk lav standard, så resultaterne er usikre. Indsatsens formål om at øge skoleparatheden blandt nyligt indvandrede børn er ifølge VIVEs betragtning relevant i en dansk kontekst. Endvidere forventer VIVE, at indsatsen er mulig at overføre til eksempelvis en børnehave.

Mentorprogram til unge flygtninge (USA)

Med et specifikt fokus på 23 nytilkomne kinesiske flygtninge i gymnasiealderen i New York City i USA evaluerer Yeh m.fl. (2007) et mentorprogram, der har til hensigt at øge faglig selvtillid og tilliden og tilknytningen til gymnasiekammeraterne. 4 jævnaldrende mentorer, der er blevet uddannet og vejledt af 3 kandidatstuderende, der studerer rådgivende psykologi, gav social og sprogfaglig støtte til de kinesiske tilflyttere. Indsatsen varede et semester og bestod bl.a. i, at de nytilkomne en gang om ugen mødtes med deres mentorer i skoletiden og en gang om ugen efter skoletiden for at deltage i aktiviteter og øvelser, der havde til formål at opbygge relationer og yde støtte. En før- og eftermåling af de 23 kinesiske flygtninge indikerer, at indsatsen ingen signifikant virkning har på deres faglige selvtillid. Undersøgelsen har ikke en kontrolgruppe, så VIVE vurderer den metodiske standard som lav. Forfatterne til denne rapport har ikke kendskab til danske undersøgelser om faglig selvtillid blandt flygtninge. Eftersom flygtninge dog kan have uddannelsesmæssige udfordringer i Danmark, anser vi det som sandsynligt, at lav faglig selvtillid også er en udfordring blandt unge flygtninge i Danmark. Derfor betragter VIVE indsatsen som medium relevant. Derudover er mentorprogrammer en forholdsvis konkret indsats, så VIVE forventer, at indsatsen kan overføres til en dansk kontekst.

4 Et kuffertforsøg

I dette kapitel gennemgår vi to studier, der evaluerer en sprogkuffertindsats, der blev gennemført i Århus Kommune med begyndelse i 2009. Da disse studier er de eneste danske indsatser i kortlægningen og både er relevante, overførbare og har en meget høj metodisk kvalitet, har vi valgt at gennemgå dem lidt mere detaljeret i et selvstændigt kapitel.

Flere studier finder positive virkninger af såkaldt samproduktion eller samskabelse af ydelser i det offentlige, dvs. offentlige ydelser, hvor borgeren tager del i produktionen af ydelsen (Bovaird, 2007; Brannan, John, & Stoker, 2006; Levine & Fisher, 1984; Marschall, 2006; Marschall, 2004; Ostrom, 1996; Schneider m.fl., 1997; Wilson, 1981), således at borgerne ofte får mere ud af de offentlige ydelser, hvis de samproducerer. Samproduktion kan foregå både via borgerens deltagelse i beslutningsprocesser eller borgerens egen produktive indsats i leveringen af servicen, som borgeren benytter. Forskning viser dog, at borgere med lav socioøkonomisk status i lavere grad bidrager til samproduktion end borgere med høj socioøkonomisk status (Bonke & Esping-Andersen, 2011; Guryan, Hurst, & Kearney, 2008; Rowe & Goldin-Meadow, 2009). Dermed får borgere med lav socioøkonomisk baggrund heller ikke så stort udbytte af de offentlige services, som de kunne. Årsagen kan være, at borgere med lav socioøkonomisk status mangler viden om, hvordan de kan bidrage til samproduktionen samt fx mangler forståelse for relevansen for deres bidrag, materielle ressourcer eller tid til at kunne bidrage til samproduktionen. Genoptræning efter en operation er et eksempel på, hvad samproduktion kræver: For at borgeren mest effektivt kan genoptræne fx sit knæ efter en operation og dermed være en del at samproduktionen, skal borgeren vide, hvilke øvelser han/hun skal lave, og hvilken betydning det har at udføre øvelserne. Jakobsen (2013) og Jakobsen & Andersen (2013) pointerer, at samproduktionsprogrammer derfor kan være problematiske, fordi de kan være med til at skabe en dybere kløft mellem borgere med lav socioøkonomisk baggrund og borgere med høj socioøkonomisk baggrund – medmindre borgere med lav socioøkonomisk baggrund får den nødvendige viden og ressourcer til at kunne bidrage til samproduktionen. Der findes dog begrænsede beviser for deciderede effekter af statslige initiativer, der adresserer borgers evner og motivation for at samproducere. Derfor forsøger Jakobsen (2013) og Jakobsen & Andersen (2013) at bidrage til den begrænsede viden om tiltag, der bidrager til borgeres viden og ressourcer i forbindelse med samproduktion.

Tabel 4.1 giver et overblik over de to sprogkuffertevauleringer i forhold til forfatter, indsatstype, årstal for publicering, land og VIVEs vurdering af indsatsen metodiske standard, relevans, overførbarhed og om indsatsen er yderligere beskrevet i inspirationskataloget.

Tabel 4.1 Oversigt over to sprogkuffertevalueringer.

Forfatter	Indsats	Årstal	Land	Metodisk standard	Relevans	Overfør-barhed	Inspirati-onskatalog
Jakobsen	Sprogkufferter til 3-4-årige	2013	DK	Høj	Høj	Høj	*
Jakobsen & Andersen	Sprogkufferter til 5-årige	2013	DK	Høj	Høj	Høj	*

De to studier undersøger virkningerne af den samme indsats. Formålet for indsatsen er at give forældre, der ikke har de nødvendige evner og ressourcer til at bidrage til samproduktion af deres barns dansksproglige udvikling, mere viden og materialer, der er brugbare for deres børns tidlige sprogudvikling, så forældrene bedre kan bidrage til samproduktionen. Helt konkret består indsatsen af at give indvandrerforældre til børn, der lærer dansk som deres andet sprog, en kuffert med børnebøger, spil og DVD'er om læringsteknikker til sprogudvikling. Materialerne i kufferten er udviklet

af sprogkonsulenter. Barnet og forældrene får kufferten af medarbejdere i barnets børnehave, og medarbejderen foreslår, hvordan forældrene kan bruge kufferten, samt inddrager kufferten i en generel samtale om barnets sprogudvikling. Derudover får familien ikke anden form for indsats i forbindelse med kufferten.

I begge studier er metoden et lodtrækningsforsøg – et såkaldt randomiseret felteksperiment, hvor familierne inddeles tilfældigt i to grupper: Én gruppe, der får kufferten, og en gruppe, der ikke får kufferten. I begge undersøgelser er den metodiske standard derfor høj, og forfatterne udfører flere robusthedsanalyser, der alle underbygger deres endelige resultater. Indsatsen og undersøgelsesdesignet er generelt det samme, men målgruppen og udfaldsmålene i de to studier er forskellige. Mens Jakobsen (2013) undersøger indsatsens virkninger på forældrene, undersøger Jakobsen og Andersen (2013) indsatsens virkninger på børnene.

VIVE vurderer indsatsen til at have en høj grad af relevans og forventer, at den formentlig er ligetil at overføre for andre kommuner, eftersom indsatsen udelukkende består af materialerne i kufferten, hvilket gør den meget konkret og relativ let at implementere. Jakobsen og Andersen beregner, at ressourceanvendelsen er 1.340 kr. pr. barn, men påpeger, at den konkrete indsats ikke nødvendigvis er overførbar til andre områder end uddannelsesområdet, eftersom uddannelsesområdet ifølge tidligere undersøgelser er kendetegnet som et område, hvor brugernes indsats har stor betydning. Til gengæld pointerer de, at resultaterne underbygger en generel vigtighed af at indtænke de barrierer, som familier med lav socioøkonomisk status kan have i forbindelse med at bidrage til samproduktion, når samproduktionsprogrammer udvikles. VIVE vurderer, at denne indsats er meget anbefalingsværdig og i høj grad bør overvejes af andre kommuner. I det følgende bliver målgruppen, udfaldsmålene og resultaterne i de to undersøgelser uddybet.

4.1 To evalueringer af sprogkufferter

Sprogkufferter til 3-4 årige (DK)*

I Jakobsen (2013) er målgruppen 3-4-årige børnehavebørn, der lærer dansk som deres andet sprog, samt deres forældre. I undersøgelsen indgår 614 familier. Jakobsen undersøger virkningerne af indsatsen på forældrenes viden om sprogudvikling blandt forskellige grupper af forældre. Han skelner mellem forældrene i forhold til to parametre: forældrenes danske sprogfærdigheder, og hvor meget tid, forældrene har til at samproducere. Forældrene er opdelt i forældre med lave sprogfærdigheder og forældre med høje sprogfærdigheder, eftersom forældre med lave sprogfærdigheder har de største barrierer i forhold til at bidrage til samproduktion, som tidligere nævnt, og dermed er de forældre, der mest har brug for indsatsen. Derudover opdeler Jakobsen forældrene i forhold til, om de har tid til at samproducere eller ikke har tid til at samproducere, fordi han har en hypotese om, at det kræver tid at samproducere. At have tid til at samproducere er målt via forældrenes egen vurdering af, om de har den nødvendige tid til at hjælpe deres barn med at lære forskellige ting. Han finder en positiv virkning på viden om sprogudvikling samt involvering i samproduktion blandt forældre med lave sprogfærdigheder, og som har tid til at samproducere. Dermed konkluderer han, at viden og ressourcer til at kunne bidrage til samproduktion har en positiv virkning på forældrenes involvering i samproduktion blandt forældre med lav socioøkonomisk baggrund, hvis forældrene har tid til det – viden og ressourcer er ikke nok alene. Som Jakobsen påpeger, er det muligt, at virkningen kan være forårsaget af andre årsager end forældrenes brug af kufferten, fx at forældrene har ændret adfærd på grund af, at de blev undersøgt (en forskningseffekt), eller at personalet har gjort en ekstra indsats i forhold til forældre med lave sprogfærdigheder. Jakobsen foretager derfor tre yderligere analyser, der alle underbygger, at virkningen *er* forårsaget af familiernes brug af kufferten og ikke af en forskningseffekt eller af en ekstra indsats blandt personalet i forhold til forældre med lave sprogfærdigheder.

Sprogkufferter til 5-årige (DK)*

I Jakobsen og Andersen (Jakobsen & Andersen, 2013) er målgruppen 5-årige børnehavebørn, der lærer dansk som deres andet sprog, samt deres forældre. I undersøgelsen indgår 284 familier. Jakobsen og Andersen undersøger virkningerne af kufferten for børnenes uddannelse målt som resultater ved sprogvurderingstesten inden skolestart og reduktion af andelen af børn, der kommer i specialklasse. Derudover undersøger de, om indsatsen er økonomisk fordelagtig på samfundsniveau. Forfatterne finder en positiv virkning for børnenes resultater ved sprogvurderingstesten inden skolestart og en reduktion af andelen af børn, der kommer i specialklasse – primært blandt børn med lav socioøkonomisk baggrund. Derudover viser undersøgelsen, at indsatsen er økonomisk fordelagtig sammenlignet med senere økonomiske udgifter ved, at børnene begynder i specialklasser.

5 Familiepraksis

Blandt etniske minoriteter kan hjemmelivet variere meget, afhængig af fx familiens opholdstid i Danmark, deres socioøkonomiske status, helbredssituation og familiens størrelse. Overordnet er tanken bag familieindsatser, at man ved at oplyse og træne mødre og fædres forældreevner kan forbedre familierelationerne, hvilket smitter positivt af på barnets mentale helbred og adfærd. Familieindsatsen er dermed ofte en tidlig indsats, men en indsats, der også har til hensigt at forbedre børnenes mere generelle livschancer. Ifølge nogle studier findes bl.a. en sammenhæng mellem forældre-barn-kommunikationen og barnets mentale helbred samt sociale udvikling (Black & Lobo, 2008; Cowell m.fl., 2009). Ifølge andre studier kan forældreprogrammer have en positiv virkning på netop barnets mentale helbred og adfærd (DeGarmo, Patterson, & Forgatch, 2004; Webster-Stratton & Herman, 2008). Familieindsatser dækker således bl.a. over indsatser med fokus på forældrenes og børnenes kommunikationsevner, forældrenes opdragelsesstrategier og tilknytning.

Blandt etniske minoritetsfamilier kan familieindsatser være ekstra relevante, fordi børnene sommetider kan tilpasse sig den nye kultur hurtigere end forældrene, hvilket kan skabe vanskeligheder (Farver, Narang, & Bhadha, 2002; Lee m.fl., 2000; Park, 2001). Undersøgelser viser dog, at der kan være udfordringer i forbindelse med at rekruttere og aktivere netop etniske minoritetsfamilier med dårlige socioøkonomiske ressourcer i forældreprogrammer (Cunningham m.fl., 2000; Holden, Lavigne, & Cameron, 1990; Reid, Webster-Stratton, & Beauchaine, 2001). Barriererne kan bl.a. være manglende ressourcer i forhold til at deltage; forældres frygt for, at forskerne vil samle personlige informationer, der kan bruges til at så tvivl om deres opholdsgrundlag (McNaughton, Cowell, & Fogg, 2015); manglende accept af indsatsens indhold, fordi forældrene anser det som i strid med deres egne kulturelle værdier i forhold til børneopdragelse (Lau m.fl., 2011; Scott m.fl., 2010); eller forældrenes sproglige udfordringer, da det eksempelvis er svært at indgå i en forældregruppe, hvis man ikke taler samme sprog som de øvrige forældre.

Inden for familieindsatslitteraturen for etniske minoriteter er det derfor en gennemgående pointe, at det er vigtigt at tilpasse indsatsen til den etniske minoritets kultur, kontekst og sproglige udfordringer. I forbindelse med en pilotundersøgelse konkluderer Bjørknes og Manger (2013) eksempelvis, at det er bedst ikke at blande mødre og fædre i indsatser for muslimske familier, da de muslimske familier i forundersøgelse generelt foretrækker en kønsopdelt indsats.

Tabel 5.1 giver et overblik over hver indsats med forfatter, indsatstype, årstal for publicering, land og VIVEs vurdering af indsatsens metodiske standard, relevans, overførbarhed, og om indsatsen er yderligere beskrevet i inspirationskataloget.

I vores litteratursøgning fandt vi frem til 13 studier, der opfyldte inklusionskriterierne og er inden for temaet familieindsats. VIVE vurderer, at studierne samlet set har en god kvalitet. Stort set alle studierne er baseret på lodtrækningsforsøg, og randomiseringen er vellykket for de fleste studier. Resultaterne i nogle få studier er dog i høj grad usikre, fordi indsatsgruppen og kontrolgruppen ikke er sammenlignelige inden indsatsen, og forfatterne ikke overbevisende tager højde for forskellene i det metodiske design.

Tabel 5.1 Oversigt over familieindsatser

Forfatter	Indsats	Årstal	Land	Metodisk standard	Rele-vans	Overfør-barhed	Inspirati-onskatalog
Ayón & Lee	Family Maintenance (FM) og Family Preservation (FP)	2005	USA	Lav	Høj	Høj	
Bjørknes & Manger	Parent Management Training – Oregon til somaliske og pakistan-ske mødre	2013	Norge	Medium	Høj	Høj	*
Brotman m.fl.	Børnehaveindsats med forældre-inddragelse	2011	USA	Høj	Medium	Høj	*
Chang m.fl.	Head Start forældreindsatser	2009	USA	Lav	Medium	Medium	
Darnell & Schuler	Funktionel Familieterapi (FFT) og Funktionel Familie prøveløsla-delse (FFP)	2015	USA	Medium	Medium	Medium	
Lau m.fl.	De Utrolige År tilpasset etniske minoritetsfamilier	2011	USA	Høj	Høj	Høj	*
McNaughton, Cowell & Fogg	Mor-barn-kommunikationspro-gram til mødre	2015	USA	Medium	Medium	Medium	
Pantin m.fl.	Familias Unidas – et forebyggel-sesprogram i forhold til antisocial adfærd og stofmisbrug	2003	USA	Medium	Lav	Lav	
Rienks m.fl.	Fædreprogram	2011	USA	Høj	Medium	Medium	
Scott m.fl.	Primary Age Learning Skills	2010	UK	Høj	Lav	Medium	
Weine m.fl.	Tea and Family Education and Support (TAFES)	2003	USA	Lav	Høj	Medium	
Williamson m.fl.	Mor-til-mor-indsats med inddra-gelse af børnene	2014	USA	Høj	Høj	Høj	*
Yuan &. Free-man	Social støtte i forbindelse med en tand- og mundsundhedsindsats	2011	UK	Lav	Høj	Medium	

Indholdsmæssigt er indsatserne generelt relevante i en dansk sammenhæng. Formålet med hoved-parten af studierne er at styrke forældre-barn-kommunikationen samt forældrenes opdragelsestil-gange, hvilket også er udfordringer blandt nogle etniske minoritetsfamilier i Danmark (Liversage & Christensen, 2017). Målgrupperne er af varierende relevans i en dansk kontekst, og for nogle af studierne er det vanskeligt at vurdere målgruppens relevans i en dansk kontekst – eksempelvis på grund af manglende analyser med yderligere underopdeling inden for den etniske minoritetsgruppe, eller for få observationer, når der netop laves sådan en underopdeling og manglende specificering af, hvilke etniske baggrunde en gruppe dækker over.

Blandt de 13 studier har VIVE valgt at fremhæve fire studier. Det drejer sig om Lau m.fl. (2011), Williamson m.fl. (2014), Bjørknes og Manger (2013) og Brotman m.fl. (2011), der fremhæves, bl.a. fordi studiernes undersøgelsesdesign er gode, og analyserne viser, at indsatserne er lovende. Det skal dog nævnes, at Lau m.fl., Williamson m.fl. og Brotman m.fl. har tilrettet indsatserne til specifikke etniske grupper på baggrund af overvejelser, der ikke nødvendigvis kan oversættes direkte til en dansk kontekst, men deres overvejelser kan bruges til inspiration. De fleste studier er fra USA, hvor brugen af børnehaver er begrænset, hvilket ellers er en typisk arena for tidlige indsatser i Danmark, men i Brotman m.fl. foregår indsatsen i en børnehave, og det gør studiet ekstra interessant i en dansk kontekst. Lau m.fl. og Bjørknes og Manger er også relevante, fordi de undersøger indsatser, der allerede bruges i Danmark. Bjørknes og Mangers undersøgelse er endda fra Norge, som i høj grad er sammenlignelig med Danmark – og selvom de ikke har tilpasset indsatsen til en etnisk mi-noritetsgruppe, viser resultaterne positive virkninger af Parent Management Training – PMTO for

etniske minoritetsfamilier. Flere studier påpeger vigtigheden af at tilpasse indsatsen til en bestemt etnisk gruppe, så hvis indsatserne skal anvendes i en dansk kontekst, vurderer VIVE, at det generelt er fordelagtigt at tilpasse indsatsen til danske minoritetsfamilier.

I det følgende beskriver og vurderer vi de 13 studier, der omhandler virkninger af familieindsatser.

5.1 Studier af familieindsatser

Mor-til-mor-indsats med inddragelse af børnene (USA)*

I en pilotevaluering måler Williamson m.fl. (2014) virkningerne af *Madres a Madres*, der er en mor-til-mor-indsats blandt latinamerikanske mødre og deres 7-12-årige børn. Formålet med indsatsen er at forebygge mentale og adfærdsmæssige problemer blandt børnene ved at styrke mødrenes forældreevne, herunder kommunikationsevner og opdragelsesstrategier. 73 pct. af børnene er født i USA, mens de resterende 27 pct. er født i Latinamerika, så målgruppen er primært efterkommere og sekundært indvandrere fra Latinamerika, især Mexico. Indsatsen er fire hjemmebesøg af en latinamerikansk, kvindelig lægperson, der arbejder som sundhedsarbejder (kaldes herefter *promotoras*). Hvert besøg varer 2 timer og har fokus på fire temaer: information om normal børneudvikling, mor-barn-interaktion, positiv adfærdsregulering og oplysning og hjælp i forhold til mulighederne for velfærdsydelser for at støtte adgang til nærområdets ressourcer. Programmet er tilpasset spansktalende mødre med dårlige læsefærdigheder og integrerer nærområdets kontekst, hvor *promotoras'* rolle er at være træner og ikke at være ekspert. Inden hjemmebesøgene får *promotoras* 5 dages uddannelse af holdet, der har udviklet indsatsen. I løbet af indsatsperioden får *promotoras* supervision af psykologer og socialarbejdere, der også har latinamerikansk baggrund. Til at undersøge virkningerne af hjemmebesøgene udfører forfatterne et lodtrækningsforsøg. I alt deltager 194 mor-barn-par i analysen og er tilfældigt inddelt i en indsatsgruppe (113 mor-barn-par) og i en kontrolgruppe (81 mor-barn-par), der kommer på en venteliste til indsatsen.[10] Resultaterne viser en signifikant stigning i forældreevne, familiestøtte, familieorganisering og barnets internalisering blandt indsatsgruppen sammenlignet med kontrolgruppen. For forældreevne er effektstørrelsen[11] medium, mens effektstørrelserne er mindre for de øvrige udfaldsmål. Virkningen på familiesamhørighed er marginal (signifikant ved et 10-procents-niveau), mens der ikke er en signifikant virkning på barnets eksternaliserende adfærd. Forfatterne undersøger, om der er forskellige virkninger for forskellige grupper (på baggrund af forhold som barnets køn, alder og oprindelsesland samt antal år, moren har boet i USA), men der er ingen gennemgående forskelle i virkningerne for de forskellige grupper.

Forfatterne uddyber ikke tydeligt, hvordan randomiseringen er foretaget, men der er ingen *systematiske* forskelle i førmålingen, hvilket understøtter, at inddelingen i kontrolgruppen og indsatsgruppen er tilfældig. Der er dog forskelle i førmålingen for to af udfaldsmålene, men forfatterne tager højde for de forskelle i deres metodiske design. Samlet set vurderer VIVE, at den metodiske standard er høj, hvilket underbygger sikkerheden i undersøgelsens resultater og forfatternes egen konklusion om, at indsatsen er lovende. Samtidig er indsatsen forholdsvis intensiv (kun 8 timer pr mor), og vi forventer, at den kan overføres til en dansk kontekst. Øvelserne er inspireret af Parent Management Training – Oregon (PMTO), der allerede anvendes i Danmark, og vi betragter derfor også indsatsen som relevant i en dansk kontekst. Forfatterne påpeger vigtigheden af at tilpasse indsatser til den specifikke målgruppe – her latinamerikanske mødre. Tilsvarende ville det i en dansk kontekst være nødvendigt at tilpasse indsatsen til en specifik etnisk minoritet.

[10] Ved udfaldsmål med en tilnærmelsesvis normaldistribution anvender forfatterne en hierarkisk lineær model, og ved skævt distribueret udfaldsmål bruger de en poisson-model.
[11] Alle effektmål er målt som Cohen's d og er henholdsvis 0,60 for forældreevne og mellem 0,36 og 0,46 for de øvrige udfaldsmål.

Fædreprogram (USA)

Rienks m.fl. (2011) evaluerer et fædreprogram med fokus på at styrke far-barn-relationen via workshops med fokus på kommunikationsteknikker, konflikthåndtering og værktøjer til, hvordan forældrene kan styrke deres relation. Indholdet er tilpasset lavindkomstfamilier med forskellig etnisk baggrund, og der er i alt 14 timers workshop i forløbet. Blandt fædrene i undersøgelsen er 34 pct. afroamerikanere, 26 pct. kaukasiske, 22 pct. latinamerikanere, 7 pct. amerikanske indianere, og de sidste 11 pct. har andre etniske baggrunde. Analysen er udført som et lodtrækningsforsøg, hvor 54 fædre er i indsatsgruppen (24 fædre deltager i workshops alene, og 30 deltager i workshops sammen med deres partner), 27 fædre er i ikke-deltager-gruppen, hvor fædrenes partnere til gengæld deltager, og 31 fædre er i en kontrolgruppe, hvor hverken fædrene eller partnerne deltager. Forfatterne finder en signifikant forbedring i fædrenes involvering for indsatsgruppen sammenlignet med ikke-deltager-gruppen på et 5-procents-signifikansniveau og en marginal forbedring for indsatsgruppen sammenlignet med kontrolgruppen på et 10-procents-signifikansniveau.

Førmålingen viser ingen signifikante forskelle i grupperne inden indsatsen, hvilket understøtter resultaternes sikkerhed. Fædrene har forskellig etnisk baggrund, og det er muligt, at indsatsen har forskellig virkning for de forskellige etniske minoritetsgrupper, hvilket forfatterne ikke undersøger. Umiddelbart kan latinamerikanske fædre være relevant i gruppen i en dansk kontekst, mens afroamerikanske fædre er en knap så relevant gruppe. Endvidere uddyber forfatterne ikke, hvilke lande 'kaukasisk' dækker over, og det gør det også vanskeligere at gennemskue resultaternes relevans i en dansk kontekst. Selve fædregrupperne forventer VIVE kan overføres til en dansk kontekst.

Børnehaveindsats med forældreinddragelse (USA)*

Børn omkring 4-årsalderen i udsatte områder omkring New York City, USA, har mulighed for at deltage i såkaldte før-børnehaveklasser, der skal gøre dem skoleparate. Fordi børn, der går i disse klasser, har særlige udfordringer, er der blevet implementeret en familieindsats (*ParentCorps*), der søger at promovere effektive opdragelsespraksisser og forhindre adfærdsproblemer hos børnene (Brotman m.fl., 2011). Indsatsen består af 13 2-timers møder på skolen med barnets forældre, professionelle, lærere og hjælpelærere. Dele af indsatsen består i dannelse af forældre-barn-grupper, der har til hensigt at forbedre forældrenes opdragelsespraksis. Det kan fx være hjælp til at skabe faste rutiner hos barnet, understøttelse af positive forældre-barn-interaktioner, ros og opmuntring og fokus på konsistente, ikke-fysiske konsekvenser i tilfælde af dårlig opførsel hos barnet. En anden del af indsatsen består af gruppediskussioner, hvor forældrene bliver opmuntret til at sætte individuelle mål for deres børn og formidle strategier for at opnå målene til signifikante personer i barnets liv (lærere og andre omsorgsgivere). Gruppen har til hensigt at tilbyde et rum, der giver familier mulighed for at kommunikere med andre familier om deres værdier, mål og ideer om passende opdragelse. Fordi lærere og andet skolepersonale faciliterer gruppediskussionerne, giver de samtidig mulighed for at øge og forbedre kommunikationen mellem forældre og lærere. To årgange af børn i før-børnehaveklasser på 8 forskellige skoler blev rekrutteret til at deltage i undersøgelsen, hvoraf 75 pct. af børnene i skolerne havde etnisk minoritetsbaggrund. Undersøgelsen er designet som et lodtrækningsforsøg på skoleniveau: 4 af skolerne blev tilfældigt udvalgt til indsatsgruppen, mens de resterende 4 skoler blev tildelt kontrolgruppen uden indsats. Denne type lodtrækning sikrer ikke, at eleverne er sammenlignelige på individniveau. Fordi der ikke er nogen demografiske forskelle eller forskelle i forældreinvolvering, forældreopdragelse, adfærd hos barnet eller skoleparathed mellem indsats- og kontrolgruppe i udgangspunktet, vurderer vi dog, at indsats- og kontrolgrupper er sammenlignelige. Brotman m.fl. finder, at indsatsen har en signifikant virkning på effektiv opdragelsespraksis og på at mindske børnenes adfærdsproblemer. Effektstørrelserne rapporteres vha. Cohen's d og er medium for både opdragelse (d = 0,5) og adfærdsproblemer (d = 0,56). Virkningerne er ens for børn af latinamerikansk baggrund og for børn af afroamerikansk eller afrocaribisk afstamning.

Samlet set vurderer VIVE, at resultaterne er pålidelige. Derudover betragter VIVE indsatsen overordnet set som relevant i en dansk kontekst, fordi etniske minoritetsbørn også kan have udfordringer i forhold til at være skoleparate. Børnene har forskellig etnisk baggrund, og ikke alle er lige relevante i en dansk kontekst. Til gengæld undersøger forfatterne, om virkningen også holder for latinamerikanske børn alene, som er en reel indvandringsgruppe og således har udfordringer tilfælles med mange etniske minoritetsgrupper i Danmark. Indsatsen foregår på en institution, der svarer til en børnehave, og VIVE forventer dermed, at indsatsen kan overføres til en dansk børnehavekontekst.

De Utrolige År tilpasset etniske minoritetsfamilier (USA)*

I Lau m.fl. (2011) analyserer forfatterne virkningen af et forældreprogram, der er baseret på programmet De Utrolige År og tilpasset højrisiko indvandrerfamilier fra Kina, som bor i USA. Højrisikofamilier er defineret som familier, der er identificeret af både fagpersoner og forældrene selv til at have problemer med forældrenes opdragelsespraksisser eller med børnenes adfærd. Børnene er mellem 5 og 12 år. Indsatsen består af 14 sessioner, der forløber over 14 uger og bliver ledet af tre psykologer, der assisteres af en ph.d.-studerende i klinisk psykologi – alle med kinesisk baggrund. I hver session deltager 5-10 forældre. Indsatsen er tilpasset til gruppen af højrisiko familier fra Kina på flere måder. Det sker fx dels ved at have ekstra fokus på straffende opdragelse – som forfatterne pointerer specielt er et problem blandt kinesiske familier. Dels ved at vælge emner, der er relevante for indvandrerfamilier, ved at arbejde med den kommunikative kompetenceudvikling og ved at inkludere værktøjer til familierne i forhold til at kunne vise interesse i børnenes skolegang, selvom forældrenes engelske sprogfærdigheder er begrænsede. Det metodiske design er et lodtrækningsforsøg med 54 forældre, hvoraf 32 forældre fik indsatsen med det samme (indsatsgruppen), og 22 fik indsatsen efterfølgende (kontrolgruppen). Til at estimere virkningen af indsatsen på udfaldsmålene bruger forfatterne kovariansanalyser. Resultaterne viser, at indsatsen generelt har en positiv virkning på udfaldsmålene, således at omfanget af negativ opdragelse falder, positiv forældreskab forøges, og børnenes internaliserings- og eksternaliseringsproblemer falder. Effektstørrelserne er medium til store for forældrenes udfaldsmål og medium for børnenes udfaldsmål. Der er ingen virkning på forældrenes stressniveau. Resultaterne i en poolet opfølgningsanalyse understøtter ovenstående resultater på nær positivt forældreskab, hvor der ikke længere er virkninger. Derudover undersøger forfatterne, om ændringerne i børnenes internaliserende og eksternaliserende adfærd faktisk er forårsaget af indsatsens virkning på forældrenes udfaldsmål (også kaldet medieringseffekt). Ifølge resultaterne virker indsatsen på ændringer i eksternaliserende adfærd gennem ændringer i forældrenes negative opdragelse, men ellers er der ingen signifikante medieringseffekter.

Der er ingen signifikante forskelle mellem indsatsgruppen og kontrolgruppen i demografiske karakteristika ved førmålingen på nær en marginal, signifikant forskel i morens uddannelsesniveau på et 10-procents-signifikansniveau. Dét og forfatternes supplerende analyser betyder, at VIVE vurderer undersøgelsens metodiske standard som høj. De Utrolige År bruges allerede i Danmark som indsats til udsatte børn. Endvidere er et projekt i regi af Styrelsen for International Rekruttering og Integration (SIRI) i gang med at afprøve De Utrolige År i forhold til udvalgte etniske minoritetsfamilier i fire danske kommuner. Her bruges tolk, og som følge af de sproglige forskelle anvendes i høj grad visuelle redskaber og illustrationer frem for skriftligt materiale, men ellers er indsatsen ikke i større omfang tilpasset de etniske minoritetsfamilier. VIVE betragter programmet De Utrolige År – og gerne i en form, der er tilpasset målgruppen, som det ses i Lau m.fl. (2011) – som relevant og overførbar i en dansk kontekst.

Primary Age Learning Skills (UK)

I Scott m.fl. (2010) undersøger forfatterne virkningerne af et forældreprogram til familier med børn i 5-6-årsalderen, som bor i udsatte boligområder i England. Programmet hedder Primary Age Learning Skills og er en kombination af De Utrolige Års basisprogram i 12 uger, der har til formål at

fremme forældre-barn-relationen, og et forkortet SPOKES[12]-program i 6 uger, hvor formålet er at fremme børnenes læsefærdigheder. Familierne, der deltager, er primært hvide briter, afrikanere og afrocaribiere. Derudover deltager også familier fra bl.a. Mellemøsten og Østasien. Indsatsen består af bl.a. gruppediskussioner på baggrund af videooptagelser, rollespil og hjemmebesøg. Undersøgelsen er et lodtrækningsforsøg med 88 familier i indsatsgruppen og 86 familier i kontrolgruppen. Ud over at undersøge virkningen for den samlede indsatsgruppe undersøger forfatterne, om der er forskellige virkninger afhængigt af etnicitet fx i forhold til etniske majoriteter (hvide, britiske familier) og etniske minoriteter (de øvrige familier, der deltager). Udfaldsmålene er målt via interview med forældrene og observationer af børnene såvel som forældrene. Resultaterne viser en signifikant stigning i forældrenes fokus på barnet og forældrenes brug af rolig opdragelse og signifikant reduktion i hyppigheden af forældrenes negative følelser. Derimod er der ingen virkninger på fire andre parametre for forældreevner eller på nogle af udfaldsmålene for børnene. De supplerende analyser viser ingen signifikante forskelle i virkninger afhængigt af etnicitet for hverken børnenes udfaldsmål eller forældrenes udfaldsmål. Indsatsen koster desuden £1.343 (ca. 11.446 kr.) pr. barn, hvilket ifølge forfatterne er mindre end en tredjedel af, hvad et normalt skoleår koster pr. barn i England.

Der er ingen betragtelige forskelle på indsatsgruppen og kontrolgruppen i førmålingen. I forhold til de generelle virkninger af indsatsen vurderer VIVE, at resultaterne er forholdsvis sikre. Til gengæld bemærker VIVE, at antal observationer er forholdsvis lave, når der opdeles på de forskellige etniske grupper, hvilket gør konklusioner opdelt på etniske grupper mere usikre. Familierne, der deltager i indsatsen, er meget blandede i forhold til oprindelse. Nogle af grupperne – fx forældre fra Mellemøsten og Østasien, der dog kun udgør 12 pct. af fædrene – har lignende udfordringer som etniske minoritetsfamilier i Danmark ifølge VIVEs betragtninger og er dermed relevant i en dansk kontekst. De resterende etniske minoritetsgrupper (afrikanere og afrocaribiere) har ifølge VIVEs betragtninger ikke i samme grad en lignende kontekst som etniske minoritetsfamilier i Danmark og er derned knap så relevant. Som nævnt i beskrivelsen af Lau m.fl. anvendes De Utrolige År allerede i Danmark, hvorfor VIVE forventer, at indsatsen er overførbar til en dansk kontekst.

Funktionel Familieterapi (FFT) og Funktionel Familie prøveløsladelse (FFP)

Darnell og Schuler (2015) undersøger to familieindsatser til etnisk minoritetsunge, som netop er kommet hjem fra en anbringelse uden for hjemmet besluttet af en domstol (plejefamilie, institutionsanbringelser eller psykiatriske hospitaler). De unge er 12-18 år, og størstedelen af de unge har latinamerikansk eller afroamerikansk baggrund. De to indsatser hedder Funktionel Familieterapi (FFT) og Funktionel Familie prøveløsladelse (FFP). FFT er en intensiv indsats, der skal mindske unges adfærdsproblemer såsom vold, forbrug af stoffer og anden ungdomskriminalitet. Ideen bag indsatsen er, at dysfunktionelle familieforhold er en vigtig årsag til ungdomskriminalitet, og indsatsen inddrager derfor den unges familie. FFP er en version af FFT, der er tilpasset unge på prøveløsladelse, hvor familien i højere grad inddrages i prøveløsladelsen end i den almindelige procedure. De unge får i gennemsnit 9,1 sessioner af klinikere i FFT og 8 sessioner af en tilsynsværge i FFP i løbet af gennemsnitligt 4,2 måneder i FFT og 5,9 måneder i FFP. Under en almindelig prøveløsladelse får de unge et møde én gang om måneden med deres tilsynsværge, der har ca. 75-150 sager ad gangen (det gennemsnitlige antal møder med tilsynsværgen har forfatterne ikke data på). 8.713 unge er inddelt i fire grupper: 1) 524 modtager FFT (modtager både FFT og almindelig prøveløsladelse), 2) 216 modtager udelukkende FFP, 3) 539 modtager både FFT og FFP, og 4) 7.434 er i en sammenligninsgruppe, der kun modtager almindelig prøveløsladelse. Forfatterne anvender propensity score matching til at matche de unge, der får FFT og FFP, med unge, der er i almindelig prøveløsladelse. Resultaterne viser, at unge, der modtager FFT enten med almindelig prøveløsladelse (gruppe 1) eller med FFP (gruppe 3), har signifikant mindre sandsynlighed for at få en anbringelse de første 2 måneder efter

[12] SPOKES står for Supporting Parents on Kids' Education in Schools.

løsladelse end sammenligningsgruppen. Men der er ingen signifikante forskelle på længere sigt, så efter 36 måneder har de unge uanset gruppe samme anbringelsesrate.

VIVE vurderer den metodiske standard som medium, eftersom forfatterne via matching forsøger at tage højde for observerbare forskelle i grupperne inden indsatsen. Mens de latinamerikanske unges kontekst kan sammenlignes med konteksten for grupper af etniske minoriteter i Danmark, er der ikke i samme grad en etnisk minoritetsgruppe med en kontekst svarende til afroamerikanske unge. Derudover er det vanskeligt at sammenligne ungdomskriminaliteten i USA med Danmark. VIVE betragter derfor indsatsen som mindre overførbar i en dansk kontekst generelt. Indsatsen kan dog være relevant for en marginal gruppe af etniske minoritets unge, der er på kanten til kriminalitet og er anbragt uden for hjemmet.

Parent Management Training – Oregon til somaliske og pakistanske mødre (Norge)*

Bjørknes og Manger (2013) undersøger virkningerne af et forældre-træningsprogram kaldet Parent Management Training – Oregon Model (PMTO). Målgruppen er somaliske og pakistanske mødre, der bor i Norge, og deres børn i alderen 3-9 år. Formålet med indsatsen er at lære forældre, hvordan de kan fremme deres barns prosociale og gode adfærd, og at lære forældre milde og konsistente opdragelsesstrategier med det endelige formål at forebygge børnenes adfærdsproblemer. Hver mor deltager i 18 ugentlige gruppesessioner a 2 timer med ca. 8-12 mødre i hver gruppe. Norske terapeuter (psykologer eller socialrådgivere med omfattende klinisk arbejdserfaring) står for sessionerne. Kvinder af somalisk eller pakistansk herkomst (link-arbejdere) oversætter til henholdsvis somalisk eller urdu samt fungerer som kulturelt bindeled mellem mødrene og de norske terapeuter. Undersøgelsesdesignet er et lodtrækningsforsøg, hvor 96 børn er opdelt i en indsatsgruppe (50 børn) og en kontrolgruppe (46 børn), der kommer på venteliste. Forfatterne udfører kovariansanalyse til at undersøge virkningen af indsatsen på udfaldsmålene, der er målt via afrapportering af mødrene og pædagoger eller lærerne. Resultaterne viser en signifikant progression i to af fire parametre for forældreevner, i børnenes adfærdsvanskeligheder og i hvorvidt barnet identificeres som svært at håndtere – alle mål er målt via mødrenes selvrapportering. Der er ingen signifikante virkninger på lærernes eller pædagogernes vurdering af barnets adfærd og sociale kompetencer.

Kontrolgruppen og indsatsgruppen er sammenlignelige på baggrundskarakteristika og alle udfaldsmål i førmålingen på nær forældreevner, hvor mødre i indsatsgruppen gennemsnitligt scorer bedre end mødre i kontrolgruppen. VIVE vurderer, at det metodiske design overordnet er godt, men resultaterne for forældreevner skal tolkes med mindre forbehold på grund af forskelle mellem kontrolgruppen og indsatsgruppen i førmålingen. Undersøgelsen foregår i norske områder med høj koncentration af etniske minoriteter. Selve konteksten er i høj grad sammenlignelig med en dansk kontekst, og PMTO bruges også allerede blandt etniske majoritetsbørn i ca. en tredjedel af Danmarks kommuner (Socialstyrelsen, 2017). Indsatsen er tilpasset etniske minoriteter ved at anvende linkarbejdere med samme etnisk baggrund, oversætte PMTO-materialet og højere grad af inddragelse af rollespil, men ellers er indsatsen ikke tilpasset etniske minoriteter og deres kontekst. Det er ifølge forfatterne til den norske evaluering vigtigt at gøre. Hvis indsatsen skal overføres til etniske minoriteter i Danmark, forventer VIVE, at det kan være fordelagtigt at tilpasse den til etniske minoritetsfamilier og deres kontekst.

***Familias Unidas* – et forebyggelsesprogram i forhold til antisocial adfærd og stofmisbrug (USA)**

Pantin m.fl. (2003) undersøger virkningerne af et forebyggelsesprogram i forhold til antisocial adfærd og stofmisbrug blandt 10-15-årige unge latinamerikanske indvandrere og efterkommere samt deres forældre. Programmet hedder *Familias Unidas og* kobler tre delindsatser: 1) uddannelse af forældre i amerikansk kultur og promovering af bi-kulturisme, herunder gruppediskussioner om forældrenes

rolle for at fremme forældrenes deltagelse i deres børns liv, 2) øvelser til at fremme kommunikationen mellem unge og forældrene og 3) gruppemøder for mødrene, så de bedre kan bruge hinandens ressourcer. Indsatsen består af grupper på ca. 10-12 forældre, der mødes en gang om ugen i løbet af 9 måneder. Derudover modtager familierne gennemsnitligt 2,4 hjemmebesøg i slutningen af indsatsen. Både gruppesessionerne og hjemmebesøgene bliver udført af kvindelige, latinamerikanske universitetsuddannede med 5 års klinisk erfaring, der får ekstra oplæring af seniorforfatteren til artiklen. Forfatterne stratificerer 167 familier efter den unges skole og karakterer, hvorefter de bliver inddelt tilfældigt i en indsatsgruppe (96 familier) og en kontrolgruppe (71 familier). Udfaldsmålene er målt via en summering af forældrenes afrapporterede score og den unges afrapporterede score. Midtvejsmålinger udføres efter 3 og 6 måneder, slutmåling udføres efter 9 måneder, hvor indsatsen stopper, og eftermåling er udført efter 12 måneder. Forfatterne finder positive virkninger på forældreinvestering. Der er ingen vedvarende virkning på de unges adfærdsproblemer[13], de unges interesse for at gå i skole eller præstation i skolen. En analyse af, om der er forskellige virkninger afhængigt af deltagelsesraten, viser, at forældre med lavere score i forældreinvestering har en højere deltagelsesrate og har samtidig en tendens til en større stigning i forældreinvestering i eftermålingerne.

Indsatsgruppen scorer lavere i forhold til de unges adfærdsproblemer end kontrolgruppe i førmålingen – ellers er der ingen signifikante forskelle mellem de to grupper. Forfatterne tager højde for de observerbare forskelle ved at kontrollere for de unges adfærdsproblemer i analyserne, så VIVE vurderer den metodiske standard som medium. I forhold til indsatsens relevans har danske minoritetsunge et lavere forbrug af hash og andre stoffer end danske majoritetsunge (Liversage & Christensen, 2017), så indsatsens formål om at forebygge misbrug af stoffer er umiddelbart ikke relevant i en dansk kontekst. Indsatsens fokus på forældreinddragelse i de unges liv kan dog være relevant i Danmark. Hjemmebesøgene og gruppesessionerne er praktisk mulige at overføre til en dansk kontekst, men siden formålet med dem ikke er relevant, forventer VIVE ikke, at indsatsen er meningsfuld at overføre til en dansk kontekst.

Mor-barn-kommunikationsprogram til mødre (USA)

McNaughton, Cowell og Fogg (2015) undersøger en indsats, der består af et mor-barn-kommunikationsprogram til mødre, der er født i Mexico, men bor i USA og har lave læsefærdigheder, samt deres 10-12-årige børn. Formålet med indsatsen er at styrke relationen og kommunikationen mellem børnene og mødrene. Indsatsen udgør seks sessioner a 2 timer efter skoletid, hvor grupper på 7-10 mor-barn-par mødes. I løbet af de 2 timer deltager børnene og mødrene i uformelle debatter, rollespil, observationer og andre øvelser, der skal fremme børnene og mødrenes kommunikationsfærdigheder. Programmet er tilpasset til mexicanske mødre med dårlige læsefærdigheder. Hver session ledes af én gruppeleder og en assisterende gruppeleder (der begge to enten er en sygeplejerske eller en socialarbejder), en gruppeleder for børnene, en dagplejer til at tage sig af mindre søskende og en assistent, der deler materialer ud. Forfatterne opdeler fire skoler, der alle ligger i lavindkomstnabolag med en høj andel af latinamerikanere, i en kontrolgruppe og en indsatsgruppe ved at matche skolerne efter skolens antal elever og skolens andel af latinamerikanske elever og derefter tildele de fire skoler tilfældigt i enten kontrolgruppen eller indsatsgruppen. 25 mor-barn-par indgår i indsatsgruppen, og 28 mor-barn-par indgår i kontrolgruppen. Resultaterne viser en signifikant forbedring af børnenes rapportering af problemløsende kommunikation og signifikant reduktion i mødrenes rapportering af familiekonflikter blandt indsatsgruppen. Forfatterne finder ingen virkninger af indsatsen på andre parametre såsom barnets egen helbredsvurdering eller depressionsvurdering.

[13] I forhold til de unges adfærdsproblemer er der en midtvejsvirkning (dvs. efter 6 måneder og 9 måneder), men der er ingen blivende virkninger i eftermålingen, dvs. efter 12 måneder, hvorfor VIVE vurderer, at der ikke er en vedvarende virkning på de unges adfærdsproblemer.

VIVE vurderer, at den tilfældige tildeling af børn i kontrolgruppen og indsatsgruppen er udført korrekt, eftersom børnene i de to grupper scorer forholdsvis ens på udfaldsmålene i førmålingen. Til gengæld vurderer VIVE, at det er tvivlsomt, at den tilfældige fordeling af mødrene i kontrolgruppen og indsatsgruppen er lykkedes, eftersom mødrene i indsatsgruppen scorer systematisk dårligere på udfaldsmålene i førmålingen end mødrene i kontrolgruppen. Det vurderer VIVE begrænser resultaternes sikkerhed. VIVE anser indsatsen for relevant i Danmark, idet problematisk mor-barn kommunikation også kan være en udfordring blandt etniske minoritetsfamilier i Danmark. I forhold til overførbarhed forventer VIVE, at selve mor-barn-kommunikationsprogrammet er muligt i en dansk kontekst, hvis programmet tilpasses til relevante etniske grupper i Danmark.

Social støtte i forbindelse med en tand- og mundsundhedsindsats (Nordirland, UK)

I et studie af 36 kinesiske socialt isolerede immigrantmødre i Belfast i Nordirland undersøgte Yuan og Freeman (2011), om social støtte i forbindelse med en tand- og mundsundhedsindsats hang sammen med mødrenes tilknytning til deres 8 ugers, 6 måneder og 12 måneders gamle babyer. Der anvendtes et kvasi-eksperimentelt design med, convenience sample – snowball sampling, 16 mødre i indsats- og kontrolgruppe, kontrolgruppemødrene blev rekrutteret 6 måneder før indsatsmødrene for at undgå forurening af samplet. Der anvendtes t-test til at analysere forskelle i mødrenes tilknytning til børnene i indsats- og kontrolgruppe ved før- og eftermålingerne. Forskelle mellem indsats- og kontrolgruppe i socioøkonomisk baggrund ved førmålingen blev undersøgt med chi^2-tests, og der var ingen signifikante forskelle. Mødrene modtog den sociale indsats under dække af, at det primært var en oralsundhedsindsats. Men ud over at få information om mund- og tandhygiejne fik mødrene også en indsats baseret på en kognitiv tilgang, hvor der blev givet relevant og kulturelt tilpasset viden i forhold til at tage sig af deres børn. Indsatsen blev givet ved hjemmebesøg, fra fødslen til barnet blev 12 måneder. Ud over information om mundhygiejne fik mødrene ved hjemmebesøgene også lejlighed til at snakke om deres generelle situation som nybagte mødre og det at bo langt væk fra familien i Kina og føle sig isolerede. Indsatsgruppen fik 6 hjemmebesøg og opfølgende telefonopkald samt mulighed for at kontakte indsatslederen ved yderligere spørgsmål, mens kontrolgruppen derimod af tre omgange fik uddelt information om og konkrete redskaber til babyernæring og mundhygiejne (fx folder om amning, babybidering, babytandpasta og tudekop). Ved førmålingen ved indsatsens start viste resultaterne om mødrenes tilknytning til deres babyer ved brug af det validerede spørgeskema/instrument Postpartum Bonding Questionnaire (PBQ), at de kinesiske mødre havde signifikant højere gennemsnitsscore i forhold til tilknytningsforstyrrelser, afvisende og patologisk vrede og for begyndende overgrebsadfærd (abuse) sammenlignet med normværdierne for PBQ, mens deres score var på niveau med normværdierne for deprimerede mødre. Med andre ord viste disse resultater, at de kinesiske immigrantmødre var udfordret i forhold til at etablere en sund tilknytning til deres børn. Ved 12 måneders målingen efter 5 hjemmebesøg suppleret med telefonsamtaler og mulighed for at kontakte Yuan havde mødrene i indsatsgruppen signifikant reduceret deres tilknytningsforstyrrelser, afvisende og patologiske vrede og deres spædbørns-centrerede angst.

Resultaterne peger ifølge forfatterne således på, at under dække af at levere kulturel sensitiv oral sundhedsuddannelse, kan understøttelse af socialt isolerede immigrantmødre forbedre kvaliteten af relationen til deres babyer. Målgruppen for studiet var en isoleret, ekskluderet og 'svær at komme i kontakt med' population, og en del nyankomne etniske minoritetsmødre i Danmark kan opleve tilsvarende isolation, når de ikke kan sproget, i det omfang, at de ikke i nærområdet har et netværk med samme kulturelle og sproglige baggrund. I den henseende betragter VIVE studiets målgruppe som relevant i dansk sammenhæng. Imidlertid er resultaterne fra undersøgelsen mindre sikre, da der er tale om, at mødrene, der deltager i undersøgelsen, ikke er tilfældigt udvalgt, hvilket medfører, at der er stor sandsynlighed for, at resultaterne ikke er repræsentative. På trods af at kontrol- og indsatsgruppe ved førmålingen ikke er forskellige på de observerbare karakteristika, der undersøges, vurderer VIVE, at man skal være forsigtig med at tillægge resultaterne for meget vægt grundet

den ikke-tilfældige rekruttering af deltagere. Imidlertid bør det fremhæves, at det at give social støtte i forbindelse med en sundhedsindsats virker som en lovende tilgang til at nå udsatte etniske minoriteter, der ellers kan være svære at få kontakt til.

Family Maintenance (FM) og Family Preservation (FP) (USA)

Via en før- og eftermåling undersøger Ayón og Lee (2005) virkningerne af to indsatser, der skal understøtte børn, som er blevet mishandlet: Indsatserne hedder hhv. Family Maintenance, FM, (på dansk Familieopretholdelse) og Family Preservation, FP, (på dansk Familiebevarelse). FM er den normalt anvendte indsats til børn, der er blevet mishandlet, i Los Angeles i USA. FP har ekstra fokus på familien som helhed, diversitet i indsatsens elementer og på miljømæssige faktorer. I FP har sagsbehandleren endvidere færre sager (2-5), er tilgængelig døgnet rundt, foretager hjemmebesøg og har samme etniske baggrund som familien, og indsatsen er intensiv samt kortvarig. Undersøgelsens målgruppe er både etniske minoritetsfamilier (afroamerikanske samt latinamerikanske familier) og etniske majoritetsfamilier (kaukasiske familier). 88 familier er inddelt i to grupper, den ene gruppe modtager FM (39 børn), og den anden gruppe modtager FP (49 børn). Forfatterne analyser virkningerne af FM og FP samlet, hvor der er opdelt på etniske grupper. Derudover sammenligner forfatterne virkninger af hhv. FP og FM på tværs af de forskellige grupper. Forfatterne undersøger dermed ikke, om virkningerne af FP og FM særskilt er signifikante. Resultaterne viser positive virkninger af FM og FP samlet på samtlige seks udfaldsmål for forældrene og børnene blandt afroamerikanske og latinamerikanske familier. For kaukasiske familier er der positive virkninger for børnenes adfærd, forældrenes adfærd samt 'opdragelse og emotionel pleje'.

Der er systematiske forskelle på de tre etniske grupper, der gør, at sammenligning af resultater på tværs af grupperne er usikre. Eftersom forfatterne udelukkende analyserer virkningerne ved at undersøge de to indsatser samlet og sammenligne virkninger af indsatserne for de forskellige etniske grupper, gør det resultaterne svære at anvende. Man skal være opmærksom på, at indsatsen er specifikt til børn, der er blevet mishandlet, så indsatsen kan være relevant i Danmark for den marginale gruppe af etniske minoritetsbørn, der er blevet mishandlet. FM svarer umiddelbart til den almene procedure for mishandlede børn i Danmark – eller er måske endda mindre omfangsrig. FP bygger på elementer, der allerede anvendes i Danmark, fx i en indsats som Tæt på Familien. En forskel er dog, at sagsbehandleren i FP har samme etniske baggrund som familien, der modtager indsatsen. VIVE forventer derfor, at FP er overførbar til en dansk kontekst.

Tea and Family Education and Support (TAFES)

I Weine m.fl. (2003) undersøger forfatterne en indsats kaldet Tea and Family Education and Support (TAFES), der er specialiseret til nyankommne, kosovoske flygtningefamilier i Chicago. Indsatsens har to formål: 1) at hjælpe familier til bedre at kunne håndtere belastningerne ved at flygte i forbindelse med Kosovokrigen, 2) at forbedre familiernes evner til at søge professionel hjælp for at kunne håndtere mulige mentale konsekvenser. Sidstnævnte formål udsprang af, at en kvalitativ forundersøgelse viste, at familierne underforbrugte professionel hjælp. Selve indsatsen består af seks sessioner med op til seks familier hen over 8 uger. Sessionerne bliver ledt af lægmænd, der er indvandrere fra Kosovo, og som har fået ca. 20 timers træning i at afholde sessionerne af flere af forfatterne til artiklen. 42 familier er med i forsøget, hvoraf 73 familiemedlemmer deltog i sessionerne (indsatsgruppen), og 13 familiemedlemmer ikke deltog i sessionerne (kontrolgruppen). Personer i hhv. indsatsgruppen og kontrolgruppen kan således være i samme familie, hvilket kan give problemer i forhold til, at medlemmer af én familie muligvis er mere ens på nogle punkter end medlemmer af en anden familie. Det problem har forfatterne forholdt sig til ved at bruge en generaliseret estimering ligning (GEE), som netop tager højde for dette. Forfatterne havde dog ikke mulighed for at randomisere tildelingen af familierne eller familiemedlemmerne i en kontrolgruppe og en indsatsgruppe.

Den manglende randomisering kommer til udtryk i forskelle på de 73 medlemmer, der deltog i sessionerne, og de 13 medlemmer, der ikke deltog i sessionerne, i både baggrundskarakteristika og i førmålingen. I modellen kontrollerer forfatterne for køn, og hvorvidt personen kan tale engelsk. Resultaterne viser en positiv virkning af indsatsen på social støtte (målt som opfattelse af tilgængelighed af sociale ressourcer) og en signifikant stigning i psykiatriske kontakter. Det sidste resultat kan lyde negativt, men det skal forstås positivt, idet ét af formålene med TAFES netop var at øge familiernes brug af professionel hjælp i forbindelse med mentale mén. Forfatterne finder ingen signifikante virkninger af indsatsen på familiens problemløsende kommunikation eller familiens robusthed.

Ifølge VIVEs vurdering er det problematisk, at indsatsgruppen og kontrolgruppen ikke er sammenlignelige inden indsatsen, og selvom der kontrolleres for køn, og hvorvidt personen taler engelsk, er det tvivlsomt, at det metodiske design tager højde for forskellene. Samtidig er der kun 13 personer i kontrolgruppen. Alt i alt vurderer VIVE, at det gør resultaterne usikre. I vurderingen af relevans gør VIVE opmærksom på, at indsatsen er for nyankommne flygtninge fra Kosovo og foregik lige efter Kosovokrigen, så målgruppen for indsatsen er en meget sårbar flygtningegruppe, hvilket VIVE betragter som en relevant målgruppe i Danmark også. Indsatsen minder meget om de Mindspring-forløb, som Dansk Flygtningehjælp og Dansk Røde Kors afholder, men som ikke er evaluret. Derfor forventer VIVE, at indsatsen i høj grad ville kunne overføres til en dansk sammenhæng.

Head Start forældreindsatser (USA)

Chang m.fl. (2009) undersøger virkningerne af tre Head Start forældreindsatser til mødre med forskellig etnisk baggrund, herunder engelsktalende afroamerikanske mødre, engelsktalende latinamerikanske mødre, ikke-engelsktalende latinamerikanske mødre og engelsktalende, hvide mødre. De tre indsatser er forældreundervisning, gruppesocialiseringsmøder og støttegrupper. Formålet er at styrke forældrenes evner og involvering i forhold til deres børn, så forældrene bedre kan fremme deres børns kognitive udvikling. Ved at sammenligne virkningerne af indsatsen for etniske majoritetsfamilier og etniske minoritetsfamilier undersøger forfatterne virkninger af indsatsen på to udfaldsmål: 1) hvorvidt involvering af forældre i Head Start-indsatsen har en virkning på mødrenes adfærd over for børnene, og 2) hvorvidt en ændring i mødrenes adfærd har en virkning på børnenes kognitive udvikling. Forfatterne finder større positive virkninger på forældreinvolvering for latinamerikanske mødre, der ikke taler engelsk, og for afroamerikanske mødre end blandt engelsktalende, hvide mødre (referencegruppen). Opdelt på de tre indsatser viser resultaterne, at der er positive virkninger af forældreundervisning og gruppesocialiseringsmøder blandt afroamerikanske mødre, og af støttegrupper for latinamerikanske mødre, der ikke taler engelsk, sammenlignet med referencegruppen. Ifølge analyserne med børnenes adfærd som udfaldsmål, tyder det på, at sproglig og kognitiv stimulering har en positiv virkning på børnenes kognitive udvikling.

Forfatterne sammenligner de etniske minoritetsgrupper med etniske majoritetsgrupper, men det er ikke klart, om grupperne er sammenlignelige. Forfatterne kontrollerer for observerbare karakteristika, men VIVE vurderer stadig den metodiske standard som lav og dermed de positive resultater som usikre. Manglende forældreinvolvering er en udfordring blandt etniske minoritetsfamilier i Danmark (EVA, 2012), og VIVE betragter selve indsatsen og målgruppen som relevant i en dansk kontekst. På grund af de usikre resultater ifølge VIVEs skøn er det dog vanskeligt at vurdere indsatsens overførbarhed.

6 Psykisk helbred og trivsel

Psykisk helbred og trivsel har stor betydning for børn og unges liv og livschancer. Psykiske problemer i barndommen og ungdommen sætter sig ofte spor, som rækker ind i voksenlivet og de muligheder, man har der (Davis & Stoep, 1997; Stoep m.fl., 2000). Internationale undersøgelser har vist, at psykiske problemer og mistrivsel i mindre grad bliver identificeret hos etniske minoritetsbørn og unge (Zwirs m.fl, 2006), og der er også indikationer på, at underdiagnosticering forekommer i Danmark (Barghadouch m.fl., 2016; Liversage & Christensen, 2017).

Særligt flygtningebørn er udsatte i forhold til traumer og efterfølgende lidelser, som posttraumatisk belastningsreaktion (PTSD) og angst (Dansk Flygtningehjælp, 2011). Det er lidelser, der kan føre til nedsat funktionsevne, herunder dårlig skoleresultater, depression og en tidlig debut i forhold til alkohol og stoffer (Costello, Egger, & Angold, 2005). Hertil kommer, at etniske minoritetsbørn og -unge generelt har en højere sandsynlighed for at have været udsat for vold over længere perioder (Oldrup m.fl., 2016), og at de med stor sandsynlighed også oftere overværer vold i hjemmet, da vi ved, at der er en overrepræsentation af etniske minoritetskvinder på de danske krisecentre (Rambøll, 2005). Både det at være udsat for vold og at være vidne til vold øger sandsynligheden for, at man udvikler psykiske lidelser (Turner, Finkelhor, & Ormrod, 2006), og derfor er der også god grund til at have fokus på netop den psykiske trivsel i integrationen af etniske minoritetsbørn og -unge.

I dette kapitel har vi gennemgået 21 studier, som omhandler indsatser rettet mod at afhjælpe etniske minoritetsbørn og unges psykiske problemer og mistrivsel. Studierne har en varierende kvalitet, hvor 6 studier vurderes til at frembringe sikker viden, mens de resterende anvender design, der afføder mindre sikker viden om indsatsernes virkning (se Tabel 6.1). Studierne finder henholdsvis positive eller ingen virkninger af indsatserne – kun et studie (Orren & Werner, 2007) peger på negative virkninger.

Tabel 6.1 giver et overblik over hver indsats: forfatter, indsatstype, årstal for publicering, land og VIVEs vurdering af indsatsen metodiske standard, relevans, overførbarhed, og om indsatsen er yderligere beskrevet i inspirationskataloget.

Som det også fremgår af tabel 6.1, stammer størstedelen af de gennemgående studier fra USA. Da mange af dem er rettet mod latinamerikanske børn og familier, vurderer vi dog, at indsatserne – eller i hvert fald elementer af indsatserne – har relevans i en dansk sammenhæng, for så vidt der er positive virkninger eller lovende resultater, da latinamerikanske børn og familier i mange henseender står over for lignende udfordringer som indvandrergrupper i Danmark.

For herboende etniske minoritetsbørn vil vi fremhæve studierne af Raver m.fl. (2008) og Pina m.fl. (2013), som begge er lodtrækningsforsøg og frembringer relativt sikre resultater. Raver m.fl. undersøger virkningerne af en børnehavebaseret indsats til 3-4-årige børn fra lavindkomstfamilier, som reducerer både internaliserende og eksternaliserende adfærd. VIVE vurderer undersøgelsens metodiske design som godt, og indsatsen som forholdsvis overførbar i sammenhæng med en dansk børnehave. Pina m.fl. evaluerer to indsatser, hvor den første primært er rettet mod barnet, mens den anden også inddrager moren. Begge indsatser løb over 12 uger og begge viste forbedring af angstsymptomer for børn og unge, men indsatsen, hvor moren også blev inddraget, viste de mest lovende resultater.

Tabel 6.1 Oversigt over evalueringer af indsatser rettet mod psykisk trivsel

Forfatter	Indsats	Årstal	Land	Metodisk standard	Relevans	Overførbarhed	Inspirationskatalog
Barrett, Sonderegger & Xenos	FRIENDS – forebyggende indsats målrettet angst og emotionel modstandskraft	2003	Australien	Medium	Medium	Medium	
Beehler, Birman & Campbell	Cultural Adjustment and Trauma Services (CATS)	2012	USA	Lav	Medium	Medium	
Birman m.fl.	Lokalsamfundsbaseret mentalt helbredsprogram for flygtningebørn	2008	USA	Lav	Medium	Lav	
Cesario, m.fl.	Krisecentre og tilhold for voldsramte kvinder og deres børn	2014	USA	Lav	Høj	Høj	
Ehntholt, Smith & Yule	Gruppebaseret kognitiv adfærdsterapi for flygtningebørn med traumer	2005	UK	Lav	Høj	Medium	
Ellis m.fl.	SHIFA (Supporting the Health of Immigrant Families and Adolescents)	2013	USA	Lav	Høj	Lav	
Kataoka m.fl.	Kognitiv gruppeterapi for traumatiserede indvandrerbørn	2003	USA	Høj	Høj	Høj	*
Klebanov & Brooks-Gunn	Tidlig uddannelsesindsats for familier til for tidligt fødte børn	2008	USA	Lav	Lav	Høj	
Knox m.fl.	Familys and Schools Together (FAST)	2011	USA	Medium	Medium	Høj	
Moilanen m.fl.	Familieterapi (Familiy check-up)	2010	USA	Høj	Høj	Høj	
Möhlen, Shaw & Dishion	Psykosocial behandlingsindsats for krigstraumatiserede flygtningebørn og unge	2005	Tyskland	Lav	Høj	Medium	
Orren & Werner	Friluftsindsats	2007	USA	Lav	Høj	Medium	
Pina m.fl.	Angstdæmpende indsats for mor og barn	2013	USA	Høj	Høj	høj	*
Quinlan m.fl.	Kunst- og musikterapeutisk indsats – Home of Expressive Arts and Learning (HEAL)	2016	Australien	Lav	Høj	Lav	
Raver m.fl.	Skolebaseret indsats for reduktion af adfærdsproblemer og forbedring af skoleparathed	2008	USA	Høj	Høj	Høj	*
Rousseau m.fl.	Kreativ indsats målrettet forebyggelse af følelsesmæssige problemer, adfærdsproblemer og forbedring af selvværd	2005	Canada	Medium	Høj	Høj	
Rousseau m.fl.	Sandplay – en kreativ indsats for børnehavebørn	2009	Canada	Høj	Medium	Høj	*
Rowe m.fl.	The Burma Art Therapy Program (BATP)	2017	USA	Lav	Medium	Høj	
Santiago m.fl.	Kognitiv adfærdsterapi med og uden familiebehandling	2014	USA	Medium	Høj	Medium	
Sclare m.fl.	Kognitivt adfærdsterapi-program for 16-18-årige	2015	USA	Lav	Lav	Lav	
Small m.fl.	Familieindsats (the 4Rs 2Ss Family Strengthening Program)	2015	USA	Høj	Medium	Medium	

For flygtninge og nytilkomne indvandrebørn og unge fremhæver vi studierne af Rousseau m.fl. (2009) og Kataoka m.fl. (2003), som begge er lodtrækningsforsøg. Rousseau m.fl. (2009) undersøger virkningerne af et skolebaseret forebyggelsesprogram, kaldet Sandplay, der består af 10 workshops, hvor børnene skal udfolde sig kreativt ved at lege med sand i en sandkasse. Indsatsen er meget konkret og ikke så ressourcekrævende, og vi vurderer, at virkningerne af indsatsen er sikre. Den er endvidere både relevant og mulig at implementere i dansk kontekst, og Sandplay anvendes allerede i et begrænset omfang i Danmark. Kataokas m.fl.s undersøgelse (2003) viser relativt sikre virkninger af et kognitivt adfærdsterapiprogram i forhold til at reducere depression og PTSD. Målgruppen er latinamerikanske 8-13-årige børn, der er immigreret til USA inden for de sidste 3 år og har været udsat for vold i lokalområdet og har traumerelateret depression og/eller posttraumatisk stresslidelse – det er altså en meget sårbar børnegruppe. Vi vurderer, at indsatsen vil være relevant for traumatiserede flygtningebørn.

I det følgende beskriver vi samtlige 21 studier af integrationsindsatser rettet mod psykisk helbred og trivsel. Grundet at der også inden for psykisk trivsel er relativt mange undersøgelser, gennemgår vi i lighed med kapitel 3 om uddannelse først studier, der er målrettet herboende minoritetsbørn og -unge og derefter studier, målrettet nyankomne etniske minoritetsbørn, herunder flygtninge.

6.1 Studier af psykisk trivselsindsatser – herboende etniske minoritetsbørn og -unge

Skolebaseret indsats for reduktion af adfærdsproblemer og forbedring af skoleparathed (USA)*

Via et lodtrækningsforsøg undersøger Raver m.fl. (2008) virkningerne af en børnehavebaseret indsats til 3-4-årige børn fra lavindkomstfamilier. Formålet med indsatsen er at styrke førskolebørns mentale og adfærdsmæssige tilpasning for på sigt at øge børnenes skoleparathed. Indsatsen består af fire elementer: 1) lærerne får træning i strategier til adfærdshåndtering, 2) lærerne får træning i at anvende de strategier i klasselokalet, 3) en workshop om stressreduktion og 4) ydelser (såsom individuel terapi og gruppeterapi) specifikt til børn med de største emotionelle og adfærdsmæssige problemer. Børnene har varieret etnisk baggrund, og forfatterne udfører et pilotstudie i områder med høj koncentration af latinamerikansk og afroamerikansk baggrund, hvilket lærerne giver positiv tilbagemelding på. 18 førskole-områder er valgt ud fra tre kriterier: Området skal modtage Head Start funding, have to eller flere klasser, der tilbyder heldagsprogram og være placeret i et høj-fattigdoms nabolag. Derefter er hvert område matchet med en 'søster'-skole på baggrund af 14 demografiske karakteristika på områdeniveau. I hvert af de 18 områder deltager to klasser – på nær ét område, hvor kun én klasse deltager. Således er der 18 klasser med i alt 231 børn i indsatsgruppen og 17 klasser med i alt 218 børn i kontrolgruppen. Derudover deltager 90 lærere. Forfatterne finder positive virkninger af indsatsen på børnenes internaliserende og eksternaliserende adfærd for to af målene (der er baseret på lærernes afrapportering), men ikke det sidste mål (der er baseret på observationer af trænede observatører). Yderligere resultater tyder på, at problematisk eksternaliserende adfærd har en tendens til at falde mere blandt latinamerikanske børn i indsatsgruppen end blandt de øvrige etniske grupper.

I førmålingen scorer børnene i indsatsgruppen dårligere i forhold til adfærdsproblemer og fattigdomsrisiko end børnene i kontrolgruppen, men forskellene er ikke signifikante. Indsatsgruppen og kontrolgruppen er forholdsvis sammenlignelige før indsatsen, hvilket underbygger, at randomiseringen er vellykket, og at den metodiske standard vurderes som høj. VIVE forventer, at indsatsen er

forholdsvis overførbar til en dansk børnehavekontekst – og eftersom resultaterne for latinamerikanske børn er positive, betragter vi indsatsen som relevant for etniske minoritetsbørn, selvom den ikke decideret er tilpasset etniske minoritetsbørn.

Angstdæmpende indsats for mor og barn (USA)*

Pina m.fl. (2013) undersøgte virkningen på angst for 88 børn og unge (gennemsnitligt 10,5 år gamle), som modtog to forskellige indsatser, der varierede i forhold til forældres involvering. Studiet sammenlignede virkninger for henholdsvis kaukasiske og latinamerikanske børn, hvoraf sidstnævnte i højere grad lider af angst end kaukasiske børn og unge. Deltagerne i studiet blev henvist til undersøgelsen af skolen (lærere, vejledere, sundhedsplejersker, skolepsykologer eller socialarbejdere), hvis de udviste kraftige tegn på angst. Man kunne imidlertid kun indgå i studiet, hvis man via det psykometriske mål ADIS-C/P havde angstsymptomer eller diagnoser som det primære problem. Sent udviklede/udviklingsforstyrrede, psykotiske, skizofrene og selvmordstruede børn blev udelukket fra undersøgelsen, og det samme gjorde børn, der allerede modtog en anden indsats. Børn, der kunne indgå i studiet (n = 88) blev randomiseret til en af to indsatser med en ratio 1:2 med henblik på at få nok børn til at kunne undersøge etnicitets/sprogaspektet af indsats 2. Begge indsatser anvendte strategier til at reducere børns angst ved en systematisk og gradvis udsættelse for angstprovokerende situationer og kognitiv-adfærds strategier til at gøre disse situationer nemmere. Den første indsats var primært rettet mod barnet, og barnets mor deltog i de sidste 10 minutter af sessionen for at vurdere barnets fremskridt. I den anden indsats deltog barnet og moren i alle 60 minutter, hvor både mor og barn deltog aktivt sammen med den professionelle. Her var fokus på at reducere morens forstærkelse af barnets ængstelige adfærd og at guide forælderen til at hjælpe barnet med at styrke de kompetencer, som blev præsenteret i sessionen. Begge indsatser forløb over 12 uger, og der blev lavet en før- og eftermåling (efter 6 mdr.) på en række psykometriske mål for angst. Studiet viste, at børn med latinamerikansk oprindelse havde lige så stor gavn af indsatserne, som deres kaukasiske jævnaldrende, og at der ikke var forskel på, om der blev talt spansk eller engelsk ved indsatsen.

Da der er tale om et lodtrækningsforsøg, vurderer VIVE, at den metodiske standard er høj, men at der skal tages forbehold for, at eftermålingen er lavet relativt kort tid efter indsatsen, så det er svært at vurdere, om virkningerne er vedvarende. Resultaterne viser, at virkningerne af indsatsen gælder for både majoritets- og minoritetsbørn med angst, og derfor betragter vi også indsatsen som relevant i en dansk sammenhæng for minoritetsbørn og -unge med angst. Vi forventer endvidere, at der ikke umiddelbart er barrierer for, at indsatsen kan implementeres i dansk sammenhæng med tilsvarende rekruttering i skoleregi.

Familieindsats (the 4Rs 2Ss Family Strengthening Program) (USA)

Minoritetsfamilier, der lever i fattigdom, har udfordringer, når det kommer til at udnytte mentale sundhedsydelser i lokalområdet, fordi vedvarende stressfaktorer og belastninger øger frafaldet i brugen af dem. Den samme udfordring gør sig gældende for involveringen og engagementet i børnevelfærdssystemet – fx brugen af børneundersøgelser og det omfang, familier udnytter muligheden for at modtage forebyggende indsatser. Small m.fl. (2015) undersøger en familieindsats (the 4Rs 2Ss Family Strengthening Program), der forsøger at engagere og fastholde udsatte familier i sundhedsydelser og imødekomme de flerartede og komplekse behov, disse familier har. Indsatsen forsøger herigennem også at mindske stressniveauet hos forældrene (den primære forsørger) og mindske problemadfærd hos barnet. 321 familier med et barn i 7-11-årsalderen, der opfylder krite-rierne for oppositionel adfærdsforstyrrelse (eng.: oppositional defiant disorder, ODD) eller adfærdsforstyrrelser (eng.: Conduct Disorder, CD), tildeles ved lodtrækning enten familieindsatsen (224 familier) eller traditionelle plejeydelser (97 familier). 52,3 pct. af alle familier er af latinamerikansk oprindelse, 29,9

pct. er af afroamerikansk oprindelse, 9,3 pct. er af kaukasisk oprindelse, og resten er af anden oprindelse. Indsatsgruppen mødes henover 16 uger i grupper af 6-8 familier, der faciliteteres af sundhedsprofessionelle. Hvert møde består i skabelsen af sociale netværk, udveksling af information, gruppediskussion, familiepraksisøvelser og hjemmeopgaver. Indholdet i møderne fokuserer på at fremme god familiepraksis bestående af klare regler, ansvar og positive adfærdsforventninger, varme og kærlige relationer og respektfuld kommunikation. Udfalds-målene er omfanget af involvering i mentale sundhedsydelser, involvering i børnevelfærdsydelser, forældrestress, forældredepression og endelig IOWA Connors Rating Scale, der anvendes til at måle barnets oppositionelle adfærd og adfærdsforstyrrelser. Resultaterne viser, at indsatsen har en positiv virkning på barnets adfærd (en lavere grad af oppositionel adfærd) og sociale kompetencer. Desuden viser resultaterne, at tilstedeværelse af familiestress og forældredepression hænger signifikant negativt sammen med, om familien deltager i indsatsen.

Da studiet anvender et lodtrækningsdesign, vurderer vi resultaterne som ret sikre, men da virkningerne er gældende for en blandet minoritetsgruppe, hvoraf en tredjedel er af afroamerikansk oprindelse, er vi mere varsomme i forhold til relevans i dansk sammenhæng. Både etniske minoriteter med latinamerikansk baggrund og kaukasisk baggrund har nogle udfordringer, som er sammenlignelige med danske etniske minoritetsgrupper, mens vi som nævnt i kapitel 2 anser gruppen af afroamerikanere som en særlig minoritetsgruppe i USA i forhold til den amerikanske historie. En gruppe, som i mange henseender ikke har de samme udfordringer som minoritetsgrupper i Danmark, hvis vi ser bort fra lavindkomstaspektet. Da vi ikke har mulighed for at vurdere, hvorvidt fx afroamerikanernes udfald påvirker resultaterne, skal dette forbehold tages i forhold til relevanskriteriet. I forhold til overførbarhed forventer vi, at indsatsen ville kunne implementeres i dansk sammenhæng, fx via kommunale centre for familiebehandling og rådgivning eller i et sundhedscenter.

Familys and Schools Together (FAST) (USA)

I et amerikansk studie undersøger Knox m.fl. (2011) virkningerne af indsatsen Familys and Schools Together (FAST) blandt latinamerikanske familier med børn i indskolingsalderen i Californien. Indsatsen skal fremme forældrenes engagement i forhold til deres børn, øge den sociale støtte, som forældrene har til rådighed, og bidrage med nye kommunikations- og interaktionsmåder, forældre kan bruge med deres børn. I sidste ende er målet, at tiltagene skal forebygge problemadfærd hos barnet. Forfatterne har erfaring med, at immigrantfamilier kan have mistillid til skoler og offentlige institutioner samt en lav grad af viden om basale didaktiske teknikker. Derfor tilpasser de FAST-programmet til immigrantfamilier ved at holde sessionerne på en NGO, der arbejder med sundhedsfremme blandt latinamerikanske lavindkomstfamilier, i stedet for på en skole. De inkluderer endvidere latinamerikanske sundhedsarbejdere, der *ikke* er uddannet, og har ekstra fokus på basale didaktiske teknikker i sessionerne. Forfatterne udfører et lodtrækningsforsøg med i alt 282 forældre-barn-par (263 mor-barn-par og 19 far-barn-par), hvoraf 140 forældre er i indsatsgruppen, og 142 forældre er i kontrolgruppen. Børnene er i gennemsnit 9,5 år, og hovedparten af børnene er født i USA. Ifølge resultaterne er ingen demografiske karakteristika signifikant relateret til sandsynligheden for at være i indsatsgruppen sammenlignet med at være i kontrolgruppen. Det samme er tilfældet for de otte udfaldsmål i førmålingen undtagen for børnenes sociale problemløsningsevner og aggressive adfærd. Endvidere viser resultaterne signifikante forbedringer i børnenes sociale problemløsningsevner, børnenes villighed til at gribe ind, hvis nogen gør noget forkert, forældrenes selvopfattede helbred og forældrenes sociale støtte for indsatsgruppen sammenlignet med kontrolgruppen. Der er ingen signifikante forskelle for de øvrige fire udfaldsmål.

VIVE vurderer, at det metodiske design i nogen grad er godt, men resultaterne for børnenes sociale problemløsningsevner skal tolkes med varsomhed på grund af forskelle mellem de to grupper i førmålingen. Indsatsen finder sted i et område, hvor ca. 92 pct. af beboerne er af latinamerikansk

oprindelse, og der er ikke et sted i Danmark, hvor den etniske koncentration er så omfattende, hvorfor målgruppen ikke nødvendigvis kan overføres til en dansk kontekst. Til gengæld forventer VIVE, at nogle af forfatternes erfaringer i forhold til at tilpasse et program, der oprindeligt er til etniske majoritetsfamilier, til brug blandt etniske minoritetsfamilier kan være anvendelige i en dansk kontekst. Eksempelvis er FAST optimalt ved familier på ca. 4 personer ifølge forfatterne, men de erfarede, at familierne, der møder op, er meget større på grund af flere børn, og/eller fordi flere generationer møder op.

Familieterapi (Familiy check-up) (USA)

I et amerikansk studie fra 2010 undersøgte Moilanen m.fl. (2010), om der var en interaktionseffekt af etnicitet og opdragelse. I studiet opdeles deltagerne i hhv. hvid, sort samt hispanic/anden etnicitet), og fokus er på 731 små børns (2-4 år) udvikling i deres *inhibitory control* (IC, en vigtig del af selvregulering). Deltagerne blev rekrutteret via et sundhedscenter, hvis der var risikofaktorer til stede for, at barnet i fremtiden ville udvikle adfærdsproblemer. Det drejede sig fx om en dårlig socioøkonomi eller om, at familien og/eller barnet havde problemer. De 731 familier, som accepterede at deltage i undersøgelsen, udgjorde 83,2 pct. af alle adspurgte familier. Familierne fik et 2,5 times hjemmebesøg, hvor de udfyldte et spørgeskema inkluderende nogle interaktive opgaver, da barnet var 2-3 år (n = 659) og 4 år (n = 619). Deltagerne blev herefter randomiseret til enten en indsatsgruppe eller en kontrolgruppe. Indsatsen var familieterapi (familiy check-up), hvor vurderinger af familien og barnet gennemgås med forældrene med henblik på at motivere ændringer i deres adfærd. Der var ingen demografiske forskelle på indsats- og kontrolgruppe. I analysen af de to gruppers data fra 2-4 år anvendte Moilanen m.fl. latent growth modeller. Resultaterne viste, at deltagelse i familieterapi ikke havde nogen virkning på børnenes IC, og at virkningen af opdragelse heller ikke var forskellig for de tre etniske grupper, når der blev kontrolleret for socioøkonomi m.m. Studiet peger på, at *parental positive support* hænger sammen med en hurtigere udvikling i IC, men at dette alt andet lige ikke er forskelligt for minoritets- og majoritetsbørn.

Vi vurderer, at resultaterne er sikre, givet randomiseringen i tildelingen i indsats- og kontrolgruppe. På trods af at der er et bortfald over tid i besvarelserne, tyder en bortfaldsanalyse på, at bortfaldet er tilfældigt. Imidlertid er der jo ingen virkning af indsatsen, og derfor er der heller ikke umiddelbart grund til at overveje den i dansk sammenhæng.

Tidlig uddannelsesindsats for familier til for tidligt fødte børn (USA)

Klebanov og Brooks-Gunn (2008) undersøger virkningerne af en tidlig uddannelsesindsats for familier til for tidligt fødte børn med lav fødselsvægt. Indsatsen har fokus på at fremme børnenes entusiasme og vedholdenhed samt mødrenes autoritet, autoritative adfærd og støtte til barnet. Over en 3-årig periode får familierne hjemmebesøg, supervision og henvisninger til en børnelæge De besøger også et center for børneudvikling samt indbydes til forældremøder. Børnene er stratificeret efter fødselsvægt og område og inddelt i tre grupper: 131 børn får en lav-intensiv indsats, mens 138 børn får en høj-intensiv indsats, og 540 børn er i kontrolgruppen, som ingen indsats får. 63 pct. af børnene er afroamerikanere, og 37 pct. af børnene er hvide. Resultaterne viser positive virkninger af indsatsen på børnenes entusiasme og vedholdenhed blandt høj-indsatsgruppen sammenlignet med kontrolgruppen. Morens etnicitet modererer virkningen af høj-indsatsen på barnets entusiasme, således at der er en virkning af høj-indsatsen på entusiasme blandt børn med afroamerikanske mødre, men ikke blandt børn med hvide mødre.

Førmålingen og test af baggrundskarakteristika viser, at kontrolgruppen, lav-indsatsgruppe og høj-indsatsgruppe i nogen grad er sammenlignelige inden indsatsen. Mødrene i lav-indsatsgruppen har lavere uddannelsesniveau og mindre sandsynlighed for at være gift ved barnets fødsel end mødrene

i kontrolgruppen, mens børnene i høj-indsatsgruppen scorer bedre i forhold til entusiasme og vedholdenhed end børnene i kontrolgruppen. Eftersom de to sidste udfaldsmål netop er de eneste, der er signifikante – og kun for højindsatsgruppen – er forskellene i førmålingen betydelige. Derfor vurderer VIVE den metodiske standard som lav. I forhold til relevans og overførbarhed er det vigtigt at være opmærksom på, at målgruppen er for tidligt fødte børn med lav fødselsvægt, og indsatsen dermed er henvendt til en ekstra sårbar gruppe. Derudover er den etniske gruppe afroamerikaneres kontekst ifølge VIVEs betragtninger anderledes i USA end i Danmark, hvilket kan gøre indsatsen mindre relevant i en dansk kontekst. VIVE forventer dog, at indsatsen praktisk godt kan overføres til det danske sundhedssystem i Danmark.

Kognitiv adfærdsterapi med og uden familiebehandling (USA)

Santiago m.fl. (2014) sammenligner to kognitive adfærdsindsatser rettet mod trauma (CBTIS): CBTIS og CBITS + familiebehandling. Begge indsatser bliver implementeret i skolen, og de deltagende familier og børn var primært latinamerikanske familier med lav indkomst. Studiet undersøgte, om der er virkning af indsatserne i forhold til en række mål for forældreskab, opdragelse, holdninger og skoleinvolvering og for en række mål for børn psykiske trivsel. Herudover undersøgte Santiago m.fl. også, om ændringer i forældrenes udfaldsmål hang sammen med ændringer i børnenes udfaldsmål. Studiet udnyttede en igangværende CBTIS indsats for at teste den relative virkning af familiebehandlingen ud over CBTIS. Eleverne blev rekrutteret fra tre skoler i byområder, som allerede tilbød CBTIS som indsats. Socialarbejdere på skolen screenede 5-8. klasses-elever ved efterårs- og forårssemesterstart. Elever kunne være en del af undersøgelsen, hvis de var mellem 10 og 14 år, havde været udsat for/overværet vold i lokalområdet, og hvis de i den aktuelle situation udviste PTSD symptomer i et moderat til alvorligt omfang. Barnet skulle derudover tale flydende engelsk, og forældrene skulle enten kunne tale engelsk eller spansk. Der blev for både CBTIS og CBTIS + familieterapi foretaget en før- og eftermåling og en 6 måneders opfølgning. CBTIS-indsatsen blev leveret i efteråret, mens CBTIS + familieterapi blev leveret i foråret af de samme socialarbejdere. Begge indsatsgrupper af elever modtog CBTIS, som omfattede 10 gruppesessioner af en times varighed og 1-3 individuelle sessioner for elever, 1-2 gruppe uddannende gruppesessioner for forældre og endelig 1 session for lærerne. Forældresessionerne var frivillige. Familiekomponenten indeholdt i tillæg til CBTIS forældremoduler med fokus på forældreengagement, psykouddanelse, forældre-barn kommunikation, positive barn og familie håndteringsstrategier (coping), akademisk succes, positive forældrestrategier og mulighed for en samlet forælder-barn session med henblik på at evaluere indsatsen og fejre evt. fremgang. Forældrene, som modtog CBTIS + familieterapi, blev bedt om at anvende/øve strategierne hjemme mellem sessionerne. Forældresessionerne var også for CBTIS + familieterapi frivillige. Der var 32 forælder-elev-par i både CBTIS gruppen og CBTIS + familieterapigruppen og ingen signifikante forskelle i sociodemografiske variable mellem grupperne, men forældre i CBTIS + familieterapigruppen deltog i en større andel af sessionerne. Forskerne anvendte variansanalyse til at teste, om der var en udvikling i forældreudfaldsmål og børneudfaldsmål, mens sammenhængen mellem forældreændringer og børneændringer blev undersøgt via hierarkiske lineære modeller. Forældre, der havde modtaget for CBTIS+ familieterapi, viste signifikant forbedring i holdninger til nytten af indsatser rettet mod psykisk trivsel, forældrenes skoleinvolvering og håndtering i forhold til stress. Der var også signifikante reduktioner i inkonsistent opdragelse. Endvidere var der en sammenhæng mellem forbedringer på forældrenes udfaldsmål og reduktioner i børnenes symptomer. CBTIS + familieterapi ser ud til at være mest til gavn for børn med alvorlige traumesymptomer.

VIVE vurderer, at indsatsen er lovende, men grundet, at eleverne ikke er randomiseret i de to indsatsgrupper, kan der være systematiske forskelle i deres udgangspunkter. Derudover blev indsatserne ikke givet på samme tidpunkt (den ene i foråret og den anden i efteråret), hvilket kan påvirke resultaterne, hvis forældrene fx var mere involveret i skolen i forårssemesteret, fordi deres kendskab til det klassetrin og til lærerne (grundet erfaringer fra efterårssemesteret) er større om foråret. På

trods af at vi ikke med sikkerhed kan tilskrive de virkninger, som studiet finder ved indsatsen alene, vurderer vi, at indsatsen alligevel er interessant og lovende, idet resultaterne peger på, at man ved en relativt lavintens indsats (4 forældresessioner) kan opnå forbedringer i forældreevne for disse lavindkomstfamilier. Endvidere er det interessant, at resultaterne indikerer, at forældreinvolvering i indsatsen ser ud til at være en vigtig komponent netop i forhold til forbedringer i børnenes trivsel. VIVE forventer, at indsatsen kan overføres til eksempelvis en dansk skolekontekst.

Krisecentre og tilhold for voldsramte kvinder og deres børn (USA)

I et amerikansk studie af primært mexicanske og centralamerikanske voldsramte indvandrerkvinder (med både lovligt og ulovligt ophold) undersøgte forfatterne ved en før- og eftermåling (Cesario m.fl., 2014) bl.a., om ophold på krisecentre eller morens ansøgning om et tilhold hang sammen med de 106 undersøgte børns adfærd og trivsel målt ved Child Behavior Checklist (CBCL). Resultaterne viste, at 4 måneder efter studiets start havde børn, der havde været på krisecentre (n = 54), signifikant lavere score i forhold til deres eksternaliserende adfærd, og for de børn, hvor moren havde ansøgt om tilhold (n = 50), var der signifikant lavere score i forhold til internaliserende adfærd, men også i forhold til den totale CBCL score. Forfatterne anvendte variansanalyse, hvor man sammenligner middelværdier blandt de to grupper af børn før og efter, at de havde været på krisecenter, eller moren havde ansøgt om tilhold. Datamaterialet, som undersøgelsen baserede sig på, var ikke tilfældigt udvalgt, og det angives ikke, hvor mange der takkede nej til at deltage. Overordnet indikerer resultaterne, at børn af voldsramte mødre forbedrer deres psykiske trivsel, når moren sammen med barnet kommer på krisecenter eller får ansøgt om et tilhold. Vi kan imidlertid kun kategorisere resultaterne som lovende, grundet at der ikke er randomiseret, og at der ikke er en kontrolgruppe. VIVE betragter dog indsatsen som meget relevant i dansk sammenhæng, hvor andelen af etniske minoritetskvinder på danske krisecentre er relativt stor og i øvrigt har været stigende over en årrække. Både krisecentre og muligheden for tilhold eksisterer allerede i dansk sammenhæng, men resultaterne her peger netop på vigtigheden af begge dele, idet det både ser ud til at have betydning for mødrenes og børnenes psykiske trivsel.

Cultural Adjustment and Trauma Services (CATS)

En række undersøgelser viser, at immigranter i højere grad har risiko for at have angstlidelser, depression, posttraumatisk stress (PTSD), problemer med stofmisbrug og adfærds- og spiseforstyrrelser end majoritetsbefolkningen. Disse mentale sundhedsproblemer stammer ofte fra en hård indvandringshistorie, der omfatter traumatiserende oplevelser og flugt fra krig og forfølgelse. Fordi immigrantfamilierne i USA derudover ofte genbosættes i fattige og voldsudsatte områder med høj risiko for diskriminering, udgør familierne og deres børn en gruppe, der har et særligt behov for mentale sundhedsydelser. Beehler, Birman og Campbell (2012) undersøger syv forskellige ydelser med samlebetegnelsen Cultural Adjustment and Trauma Services (CATS), der er en omfattende indsats på skoler i USA rettet mod traumatiserede immigrantbørn og -unge. En række kliniske ydelser såsom kognitiv adfærdsterapi, støttende terapi og koordinerende ydelser gives til alle elever (149 elever), mens en særlig traumafokuseret kognitiv adfærdsterapiform gives til et udsnit af eleverne (50 elever) med symptomer på PTSD og akut stress. De 149 elever måles flere gange på The Child and Adolescent Functional Assessment Scale (CAFAS), der anvendes til at måle elevers trivsel i bl.a. skolen og hjemmet samt elevers adfærd i forhold til kammerater. Derudover anvendes et mål for PTSD-symptomer (PTSD Reaction Index), der angiver hyppigheden af traumatiske oplevelser hos barnet. Forfatterne anvender en random-effects regression til at måle elevernes udvikling på udfaldsmålene over tid. Fordi der ikke anvendes nogen egentlig kontrolgruppe, vurderer vi, at resultaterne ikke kan sige noget om en virkning af indsatsen. Ikke desto mindre kan den anvendte metode anvendes til at undersøge sammenhængen mellem de 7 forskellige ydelser, der indgår i CATS-indsatsen, og udviklingen på udfaldsmålene over tid. Studiet finder, at større mængder kognitiv adfærdsterapi og støttende

terapi øger elevers trivsel og adfærd målt ved CAFAS, mens koordinerende ydelser sænker PTSD-symptomer. De elever, der modtager den særlige traumafokuserede kognitive adfærdsterapi, udvikler sig både positivt på CAFAS-målet og har færre PTSD-symptomer over tid.

Fordi skolen udgør et særligt fordelagtigt miljø til at levere forebyggende indsatser og mentale sundhedsydelser, vurderer vi, at CATS-indsatsen er overførbar til en dansk kontekst. Først og fremmest sikrer det obligatoriske fremmøde adgang til en bred vifte af børn og unge med mulighed for at opdage tidlige adfærdsproblemer eller -forstyrrelser, der kræver forebyggelse. I en dansk kontekst findes fx AKT-lærere[14], der fokuserer på klassers og gruppers trivsel og på elever, der udviser problemadfærd. Imidlertid vil vi i forhold til relevans af CATS-indsatsen i Danmark pointere, at vi antager, at USA har større udfordringer med traumatiserede, PTSD-ramte indvandrerbørn og -unge end Danmark bl.a. grundet karakteren af de nabolag, som mange minoritetsbørn og -unge vokser op i, og at gruppen af børn, der har brug for denne del af programmet, således er relativt mindre i dansk kontekst.

Friluftsindsats (USA)

Orren og Werner (2007) undersøger for fem etniske grupper en kort friluftsinterventions virkning på unges selvforståelse, internaliserende adfærd, eksternaliserende adfærd og holdninger til deres nærmiljø. De anvender en før- og eftermåling for en indsatsgruppe (n = 67) og en kontrolgruppe (n = 76), som er på venteliste til indsatsen. Indsatsen består i forskellige friluftsture af længden 1 til 3 dage (2 nætter). Friluftsturene kunne både være med fokus på vandring, uddannelse, naturpleje og rygsækstur. Studiet fandt ingen virkninger af indsatsen undtagen for afroamerikanere, hvis selvforståelse blev forringet af indsatsen.

Da der ikke kontrolleres for, om de to grupper har samme sociodemografiske karakteristika ved førmålingen, og at tildelingen af indsats ikke er sket tilfældigt, vurderer VIVE, at resultaterne er usikre. Ydermere er før- og eftermåling for de to grupper ikke foretaget nøjagtigt på samme tidspunkt i forhold til selve indsatsen, hvilket også kan gøre resultaterne usikre. På grund af resultaternes usikkerhed er det ifølge VIVEs vurdering ikke muligt at bekræfte indsatsens virkninger med sikkerhed, og VIVE kan derfor hverken anbefale eller fraråde indsatsen.

Kognitivt adfærdsterapi-program for 16-18-årige (USA)

I et britisk studie undersøger Sclare m.fl. (2015) et kognitivt adfærdsterapi-program for 16-18-årige unge, der oplever emotionelle problemer. Indsatsen er oprindeligt udviklet til voksne med angst og dårligt humør, men er tilpasset unge i et samarbejde med unge i forbindelse med undersøgelsen. Konkret består indsatsen af en 1-dags workshop på 6 timer med præsentationer, videoer, gruppeøvelser og individuelle øvelser. De unge har forskellig etnicitet, og en del af gruppen er afroamerikanere. Alle unge er flydende i engelsk. Størstedelen af de unge har ikke tidligere fået psykologisk eller lignende behandling. Forfatterne undersøger virkningerne via før- og eftermåling blandt 20 unge, der alle deltager i indsatsen. Ifølge resultaterne er der en positiv virkning på selvrapporteret angst, depression og selvtillid. Effektstørrelsen er stor for depression,[15] medium for angst[16] og lille for selvtillid.[17]

Den metodiske standard vurderes som lav, eftersom der ikke er en kontrolgruppe, og resultaterne skal således tolkes med forsigtighed. Den etniske komposition af deltagerne er ikke tydeligt beskrevet, hvilket gør det vanskeligt for VIVE at vurdere, hvorvidt indsatsen er relevant i en dansk kontekst. Derudover er indsatsen ikke tilpasset etniske minoritetsunge. Selve formålet med at afhjælpe emotionelle problemer er dog relevant for flere grupper af etniske minoritetsunge i Danmark, og VIVE

[14] AKT står for adfærd, kontakt og trivsel.
[15] Cohen's d = 0,75.
[16] Cohen's d = 0,48.
[17] Cohen's d = -0,25.

betragter indsatsen som relevant i en dansk kontekst, men det er for en begrænset gruppe. Derudover forventer VIVE, at en 6-timers workshop er en forholdsvis komprimeret indsats, der vil være mulig at overføre til Danmark.

6.2 Studier af psykisk trivselsindsatser – flygtninge og nytilkomne indvandrerbørn og -unge

Sandplay – en kreativ indsats for børnehavebørn (Canada)*

Rousseau m.fl. (2009) undersøger virkningerne af et børnehavebaseret forebyggelsesprogram, kaldet Sandplay, der består af 10 workshops, hvor børnene skal udfolde sig kreativt ved at lege med sand i en sandkasse. Indsatsen skal bidrage til, at børnene kan udtrykke de udfordringer, de møder og opnå en følelse af egne handlemuligheder. Forfatterne tilpasser indsatsen til etniske minoritetsbørn ved at inkludere figurer, der er inspireret af forskellige etniske kulturer. Målgruppen er 4-6-årige indvandrer- og flygtningebørn. Størstedelen af børnene er født i Canada og har sydøstasiatisk baggrund, mens resten af børnene bl.a. har afroamerikansk og latinamerikansk baggrund. De fleste af familierne er migreret af politiske årsager og er evt. blevet forfulgt i hjemlandet. Analysen bygger på et lodtrækningsforsøg, hvor 105 børn inddeles i en indsatsgruppe (52 børn) og en kontrolgruppe (53 børn). Resultaterne viser positive virkninger af Sandplay på lærernes afrapportering af børnenes emotionelle og relationelle symptomer for indsatsgruppen, men der er ingen signifikante virkninger på de øvrige lærerrapporterede udfaldsmål eller på nogle af forældrenes afrapporterede udfaldsmål. Endvidere viser resultaterne, at der ikke er forskelle i virkningerne, afhængigt af om barnet er af sydøstasiatisk herkomst eller ej.

Der er ingen systematiske forskelle i indsatsgruppen og kontrolgruppen inden indsatsen, hvilket underbygger resultaternes sikkerhed. Tilfældigvis begynder indsatsen 2 uger efter tsunamien i Asien i december 2004, og forfatterne pointerer, at mange børn genskaber tsunamien i sandet. Resultaterne skal dermed ses i lyset af at have foregået i kølvandet på en skelsættende begivenhed såsom en naturkatastrofe. Selve indsatsen forventer VIVE er mulig i en dansk kontekst, og Sandplay anvendes allerede i et begrænset omfang i Danmark.

Kognitiv gruppeterapi for traumatiserede indvandrerbørn (USA)*

I en pilotundersøgelse undersøger Kataoka m.fl. (2003) virkningerne af et kognitivt adfærdsterapiprogram til at reducere depression og PTSD. Målgruppen er latinamerikanske 8-13-årige børn, der er immigreret til USA inden for de sidste 3 år og har været udsat for vold i lokalområdet og har traumarelateret depression og/eller posttraumatisk stresslidelse. Indsatsen består af otte gruppesessioner med kognitiv adfærdsterapi udført på spansk af socialarbejdere. Derudover kan forældre og lærere modtage undervisning i at lære at acceptere en kronisk lidelse (psykoedukation) og understøttelse af barnet. Undersøgelsesdesignet er et lodtrækningsforsøg, hvor 152 unge er i indsatsgruppen, men hvoraf 85 ikke deltog i randomiseringen, men endte med at blive tildelt indsatsen, fordi forskerne prioriterede, at alle elever i målgruppen skulle nå at have indsatsen inden for skoleåret. Dette kompromitterer lodtrækningsforsøgets sikkerhed, men med undtagelse af forældres uddannelsesniveau var de randomiserede og ikke-randomiserede børn ikke signifikant forskellige i baggrundskarakteristika ved indsatsens start. De 46 unge i kontrolgruppen var på venteliste til indsatsen, og alle deltagere modtog således i sidste ende indsatsen. Resultaterne viser positive virkninger på børnenes depressions-score og posttraumatisk stress-score.

Der er ingen signifikante forskelle i de to grupper på nær i forhold til forældrenes uddannelsesniveau, der er signifikant lavere blandt kontrolgruppen end blandt indsatsgruppen. VIVE vurderer derfor, at de to grupper i høj grad er sammenlignelige, hvilket underbygger resultaternes sikkerhed, og at den

metodiske standard er høj. Mere end to tredjedele af børnene har været udsat for livstruende vold, så gruppen er meget sårbar. I forhold til relevans kan indsatsen for det første være relevant for flygtningebørn, der har depression og stress. Men VIVE anser også indsatsen for at kunne være relevant for minoritetsbørn og unge i Danmark i udsatte boligområder, hvor der også er meget kriminalitet og vold – på trods af at denne gruppe af udsatte børn er markant mindre end i USA. Selve indsatsen forventer VIVE er mulig i en dansk kontekst.

Kunst- og musikterapeutisk indsats – Home of Expressive Arts and Learning (HEAL) (Australien)

Quinlan m.fl. (2016) undersøger virkningen af en kunst- og musikterapeutisk indsats på mentalt helbred og adfærdsvanskeligheder blandt unge flygtninge og asylansøgere. Indsatsgruppen går på gymnasium i Brisbane i Australien og er gennemsnitligt 15 år. Indsatsen foregår på skolen og er inspireret af et kreativt terapiprogram kaldet HEAL, der står for Home of Expressive Arts and Learning. Kunstterapien består bl.a. af at lave skulpturer, male, lave trækonstruktioner og fotografere. Musikterapien går bl.a. ud på at spille improviseret musik, skrive sange, analysere tekster og på at danse. Terapien udføres af kunst-psykoterapeuter og musikterapeuter. De unge deltager i terapien minimum én gang om ugen i ca. 10 uger. Nogle unge har udelukkende fået gruppeterapi, mens andre unge også har fået individuel terapi, og en fjerdedel af de unge har fået ekstra individuel terapi. 42 elever bliver valgt til undersøgelsen ved, at lærere og sagsbehandlere udpeger elever, som de mener vil drage fordel af at deltage i forløbet, og derefter bliver eleverne opdelt i en indsatsgruppe (22 elever) og en kontrolgruppe (20 elever). Til at teste virkningen af indsatsen udfører forfatterne en t-test mellem udviklingen i indsatsgruppen og udviklingen i kontrolgruppen. De finder en signifikant reduktion i lærernes vurdering af elevernes emotionelle symptomer i indsatsgruppen sammenlignet med kontrolgruppen. Der er ingen signifikante virkninger af indsatsen på de øvrige parametre inden for elevernes adfærdsvanskeligheder eller for elevernes selvrapporterede mentale helbred. Stort set alle parametrene går dog i en positiv retning for indsatsgruppen.

Selvom eleverne ikke er inddelt tilfældigt i indsatsgruppen og kontrolgruppen, scorer eleverne forholdsvis ens i førmålingen af udfaldsmålene, hvilket understøtter resultaternes sikkerhed. En undtagelse er dog emotionelle symptomer, der er mere end tre gange så høj for indsatsgruppen som for kontrolgruppen. Det tyder på, at resultaterne for emotionelle symptomer er usikre – og dét er netop det eneste udfaldsmål, der er signifikant. Derudover varierer det, hvilken indsats de unge i indsatsgruppen får, og det kan være problematisk, fordi det er muligt, at indsatsernes virkninger kan variere. Eksempelvis kan kunstterapi måske have en anden virkning på de unges mentale helbred og adfærdsvanskeligheder end musikterapien, eller individuel terapi kan have en anden virkning end gruppeterapi. Forfatterne har udelukkende undersøgt virkningen for indsatsgruppen samlet, hvilket gør det svært at afdække, hvilke af indsatserne der egentlig virker. På baggrund af de overvejelser vurderer VIVE, at resultaterne kan være usikre, og at den metodiske standard er lav. Variationen i indsatsens indhold betyder, at indsatsen fremstår ukonkret, hvilket også kan gøre den svær at overføre til en anden kontekst ifølge VIVEs betragtninger.

FRIENDS – en forebyggende indsats målrettet angst og emotionel modstandskraft (Australien)

Barrett, Sonderegger og Xenos (2003) undersøger virkningerne af FRIENDS, der er et program til forebyggelse af angst og fremme af emotionel modstandskraft. Deltagerne er 6-19-årige børn og unge, der er indvandret til Australien fra det tidligere Jugoslavien, Kina og andre ikke-specificerede lande, hvor engelsk ikke er modersmålet. De unge går i klasser specifikt til elever med engelsk som andetsprog. Børnene og de unge er inddelt i grupper efter etnicitet og deltager i gruppesessioner med øvelser, der skal styrke børnenes og de unges selvværd samt deres relationer med familie og

venner. På baggrund af karakteristika på individuelt niveau og på skoleniveau inddeler forfatterne 320 børn og unge i en indsatsgruppe (166 elever) og en kontrolgruppe (154 elever) Blandt de 320 deltagere er 131 børn i alderen 6-13 år og 189 unge i alderen 11-19 år. Forfatterne måler resultaterne kort efter indsatsen (slutmåling) for både børnene og de unge og 6 måneder efter indsatsen (opfølgningsmåling) udelukkende for børnene. Ved opfølgningsmålingen efter 6 måneder finder forfatterne positive virkninger af FRIENDS for angstniveauet blandt børnene i indsatsgruppen sammenlignet med børnene i kontrolgruppen, men ingen signifikante virkninger for selvværd eller emotionel modstandskraft. Slutmålingsresultaterne viser kortvarige virkninger for flere af de øvrige mål. Disse virkninger er dog vedvarende.

Førmålingen viser signifikante forskelle mellem kontrolgruppen og indsatsgruppen i forhold til flere af udfaldsmålene (bl.a. angst), hvilket indikerer, at randomiseringen ikke er lykkedes. Forfatterne har ikke mulighed for at opdele opfølgningsmålingen på etniske grupper på grund af for få observationer. Eftersom slutmålingen viser forskellige virkninger for nogle af udfaldsmålene afhængigt af etnisk gruppe, tyder det på, at der også kan være forskelle i virkningerne på længere sigt afhængigt af etnisk gruppe. Derfor vurderer VIVE den metodiske standard som lav. I en dansk kontekst kan indsatsen muligvis være relevant for børn i modtageklasser. Idet resultaterne ikke er opdelt på etnisk gruppe, og de tre grupper har forskellig kultur, kontekst samt udfordringer, er det dog vanskeligt at vurdere relevansen for bestemte grupper af etniske minoritetsbørn i Danmark.

Gruppebaseret kognitiv adfærdsterapi for flygtningebørn med traumer (UK)

Ehntholt, Smith og Yule (2005) evaluerede en skolebaseret gruppeindsats for flygtningebørn, som havde oplevet krigsrelaterede traumer. 26 børn i alderen 11-15 år, som var flygtninge eller asylansøgere fra krigsberørte lande, deltog i undersøgelsen. Børnene blev rekrutteret fra to skoler i London, hvor deres lærere anviste dem som følge af børnenes traumatiske krigserfaringer. Det var et kriterium, at børnene kunne tale engelsk. Indsatsen bestod af kognitive adfærdsterapiteknikker (CBT) med henblik på at forbedre børnenes psykiske trivsel. Indsatsgruppen (n = 15) modtog 6 sessioner af gruppe-CBT over en 6 ugers periode, mens kontrolgruppen (n = 11) var på en venteliste i 6 uger, hvorefter de modtog indsatsen. Designet for evalueringen var en før- og eftermåling med kontrolgruppe. Børnene blev imidlertid ikke randomiseret i tildelingen af indsatsen, og der var også skoleforhold (bestemte fag, som børnene ikke kunne tilsidesætte i forhold til deltagelse), der kan have påvirket sammensætningen af de to grupper på en måde, som kan have påvirket resultaterne. Kovariansanalyser viste, at børnene i indsatsgruppen viste signifikante, men små forbedringer efter indsatsen med reduktioner i alvorligheden af post traumatiske stress-symptomer, mens der var forbedringer i forhold til adfærdsproblemer og emotionelle symptomer. Imidlertid viste en efterfølgende yderligere opfølgning (for en begrænset gruppe n = 8), at virkningerne ikke var til stede efter 2 måneder.

Vi vurderer, at studiet er lovende, men at resultaterne er usikre som følge af, at der er tale om et relativt begrænset antal deltagere, at tildelingen af indsatsen ikke er sket ved lodtrækning, at de primære mål for psykisk trivsel er selvrapporterede og ikke validerede for flygtningebørn, og at de lærere, der også vurderede børnene, ved deres vurderinger havde viden om, hvorvidt barnet modtog indsatsen. Indsatsen kan være relevant for flygtningebørn med traumer i Danmark ifølge VIVEs betragtninger. Selve den kognitive adfærdsterapi i et forløb på 6 uger forventes at være overførbar i en dansk sammenhæng, men for de børn, der endnu ikke kan dansk, ville man skulle tilpasse indsatsen sprogligt.

Psykosocial behandlingsindsats for krigstraumatiserede flygtningebørn og unge (Tyskland)

Möhlen m.fl. (2005) evaluerer et psykosocialt behandlingsindsats for krigstraumatiserede flygtningebørn og unge, som har til formål at reducere deres følelsesmæssige situation og at forbedre deres psykosociale funktionsevner. Indsatsen blev givet til 10 flygtninge fra Kosovo i alderen 10-16 år,

som boede på et asylcenter. Indsatsen forløb over 12 uger, hvor deltagerne tog del i to informationssessioner, to diagnosticerende/evalueringssessioner ledet af en psykiater, seks gruppesessioner, to-fire individuelle sessioner og en familiesession. Kernelementerne i indsatsen var: kombinationen af individuelle, gruppe- og familiesessioner; traume- og sorgterapi, verbalisering; afspændingsteknikker; brug af kreative teknikker som maleri, leg, skuespil og fantasirejser; gruppediskussioner og psykouddannelse om traumer og traumereaktioner (primært til forældrene). Der blev evalueret på, om børnene og de unge viste ændringer i en lang række indikatorer for psykisk trivsel, og forskerne anvendte t-test og korrelationsanalyse i deres dataanalyse af en før- og eftermåling uden kontrolgruppe. Resultaterne tydede på, at de psykosociale funktionsevner overordnet blev forbedret betragteligt hos 9 ud af 10 deltagere, og at PTSD diagnoser også faldt fra 60 pct. til 30 pct. Imidlertid var der ingen ændring i patienter med både PTSD og komorbitetssymptomer (depression og angst), såvel som deres traumehistorik også forblev uændret.

Vi vurderer, at resultaterne fra studiet er usikre grundet, at der ikke er en kontrolgruppe, og at datagrundlaget er meget lille (n = 10). Dog er resultaterne lovende, da de for vigtige indikatorer peger i den rigtige retning. Endvidere betragtes indsatsen som relevant, da krigstraumatiserede flygtningebørn og unge i Danmark med stor sandsynlighed har tilsvarende psykiske mén. Indsatsen forventes også at være overførbar på danske asylcentre, men det noteres, at den er relativt omfattende i de 12 uger, den står på, og derfor forekommer en implementering også at være noget, der kræver grundig overvejelse og forberedelse.

SHIFA (Supporting the Health of Immigrant Families and Adolescents) (USA)

Via en før- og eftermåling undersøger Ellis m.fl. (2013) virkningerne af et mentalt sundhedsprojekt, der hedder SHIFA (Supporting the Health of Immigrant Families and Adolescents) for 11-15-årige unge somaliske somaliere og Bantu flygtninge i USA. Indsatsen har fokus på fremme af modstandskraft blandt de unge og i lokalsamfundet samt psykoterapi. Mens alle deltagere får gruppesessioner om kompetenceudvikling i modstandskraft, er det kun unge, der identificeres til i høj grad at have behov for psykoterapi, der får psykoterapi. Der er således i alt 4 indsatsniveauer, hvor niveau 4 er det mest intensive med psykoterapeutisk behandling. 30 unge deltager i indsatsen, hvor alle modtager niveau 2, som er en gruppeindsats i skolen, som fokuserer på at håndtere tilpasningsstress og følelser. 15 af de unge får også individuel terapi i skolen (niveau 3), mens fire unge også får hjemmebaseret terapi (niveau 4). Forfatterne udfører før- og eftermålinger efter 6 måneder og 12 måneder. Resultaterne viser positive virkninger for de unges symptomer for PTSD, depression, men virkningerne er ikke signifikant forskellige på tværs af indsatsgrupperne.

De unge, der får terapi, har flere PTSD symptomer end de unge, der kun får kompetenceudvikling i modstandskraft, hvorfor resultater for sammenligninger på tværs af grupper er usikre. Eftersom de unge får forskellig grad af indsats, er det vanskeligt at vurdere, hvilke dele af indsatsen der virker. Umiddelbart er der ikke forskelle på virkningerne af de forskellige indsatser, men der er også kun 15 unge, der får terapi, hvilket gør det vanskeligt at sammenligne resultaterne for grupperne. På baggrund af de overvejelser vurderer VIVE den metodiske standard som lav. Målgruppen er ifølge VIVEs betragtninger relevant for unge flygtninge med forskellige integrationsbehov og alvorsgrad af psykiske problemer. I dansk sammenhæng er der også flygtninge fra Somalia, og selvom forfatterne er konservative i forhold til repræsentativitet, betragter vi dog indsatsen som relevant for somaliske flygtningebørn i Danmark, og vi vil også strække os så vidt, at indsatsen også kan bruges som inspiration for andre flygtninge børn- og ungegrupper, da der netop er forskellige niveauer i indsatsen, som tilpasses efter behov. Imidlertid forventer vi dog også, at overførbarheden ikke er ligetil, netop grundet de flere niveauer, som kræver forskellige og flere ressourcer end mere enkeltstrengede indsatser.

The Burma Art Therapy Program (BATP) (USA)

Rowe m.fl. (2017) evaluerer en indsats (the Burma Art Therapy Program, BATP) i North Carolina, USA, rettet mod flygtningebørn og -unge fra Burma. Indsatsen består i kunstterapi, der formodes at have en psykoterapeutisk virkning på traumatiserede individer. Fordi trauma lagres i hukommelsen som billeder, kan skabelsen af kunst være et vigtigt værktøj i forarbejdelsen af disse billeder. Terapeuter skaber sammen med hver burmesisk flygtning et eller flere terapeutiske mål, der fx kan bestå i at kunne føle sig tryg, have forbindelser til andre, kulturel tilpasning, modstandsdygtighed, håb og mål for fremtiden. Indsatsen varer 6 måneder og består af 16 50-minutters sessioner, der skræddersys til flygtningenes specifikke behov og terapeutiske mål. Udfaldsmålene er mental sundhed målt ved Piers-Harris Self-Concept Scale (PHSCS), Hopkins Symptoms Checklist (HSC) og Harvard Trauma Questionnaire (HTQ), der henholdsvis måler flygtningenes selvforståelse, angst-/depressionssymptomer og tidligere oplevede trauma. Derudover måles adfærd og skolepræstationer gennem Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ). De 30 deltagere er mellem 11 og 20 år gamle og har i gennemsnit været bosiddende i USA i 5 år. Resultaterne indikerer signifikante forbedringer i angstsymptomer og selvforståelse. Andelen, der føler sig angstfri, stiger fra 50 pct. ved baselinemålingen til 65,4 pct. ved eftermålingen, og andelen, der har en positiv selvforståelse, stiger fra 26,7 pct. til 38,5 pct. Studiet anvender en før- og eftermåling uden kontrolgruppe. Det betyder, at der er en usikkerhed knyttet til de resultater, studiet finder: Uden en kontrolgruppe er det ikke muligt at undersøge, hvad udviklingen ville have været på udfaldsmålene i fraværet af indsatsen. Dermed vurderer VIVE den metodiske standard som lav. VIVE betragter indsatsen som brugbar til inspiration til indsatser for andre flygtninge børn og -unge med traumer – men da indsatsen specifikt er udviklet til burmesiske flygtninge, er overvejelser om tilpasning i forhold til andre målgrupper at anbefale. Vi forventer dog, at kunstterapien er overførbar til dansk sammenhæng og ville kunne implementeres enten både i eller uden for skoleregi i kommunerne.

Kreativ indsats målrettet forebyggelse af følelsesmæssige problemer, adfærdsproblemer og forbedring af selvværd (Canada)

Rousseau m.fl. (2005) evaluerede virkningen af en kreativ indsats målrettet forebyggelse af følelsesmæssige problemer og adfærdsproblemer og at øge selvværd hos immigrant- og flygtningebørn i multietniske skoler i Montreal. Indsatsen var en ugentlig session af 2 timer over 12 uger, og 138 børn i alderen 7-13 år deltog. Indsatsen foregik i løbet af den almindelige skoledag og var ledet af en terapeut og psykolog sammen med en lærer. Indsatsen kombinerede verbale og non-verbale udtryksmuligheder (tegne eller male billeder eller fortælle eller skrive en historie), hvor formålet var: 1) at få børnene til at skabe/genskabe en meningsfuld og sammenhængende verden omkring deres før-immigrations og immigrationsoplevelser; 2) at opbygge gensidig respekt omkring forskelle i identitet og derigennem fremme, at børnene knytter bånd med hindanden; 3) at fremme brobygning mellem skolen og hjemmet. Samlet er det intentionen, at afhjælpning af disse tre aspekter vil forbedre børnenes selvtillid og forebygge følelsesmæssige og adfærdsmæssige problemer. Indsatsen blev gennemført på to skoler – begge med en multietnisk sammensætning. På den ene skole deltog såkaldte integrationsklasser, som skal hjælpe nyligt tilkomne flygtninge og indvandrerbørn – primært med at lære fransk. På den anden skole var deltagerne almindelige skoleklasser. To klasser på hver skole modtog indsatsen, mens to klasser på hver skole fungerede som kontrolgrupper. Gennemsnitsalderen for børnene var 9,8 år, og med undtagelse af ét barn var alle børn immigranter og havde deres oprindelse i 30 forskellige lande. Indsatsen blev ikke tilfældigt fordelt. Der blev foretaget før- og eftertests besvaret af både børnene selv og deres lærer, og resultaterne viste positive virkninger af indsatsen. Børnene i indsatsgruppen havde efter indsatsen et lavere niveau af internaliserende og eksternaliserende symptomer og højere niveauer af følelser af popularitet og tilfredsstillelse end børnene i kontrolgruppen, når der også blev kontrolleret for niveauerne ved førtesten. I integrationsklasserne var virkningen på selvværd særlig tydelig hos drengene.

Da fordelingen i indsats- og kontrolgrupper ikke var tilfældig, er fortolkningen af resultaterne begrænset til at være lovende, da vi ikke endeligt kan afgøre, om det er indsatsen, der er årsagen til de positive resultater eller andre forhold. Endvidere er der kun målt korttidsvirkninger (2 uger efter endt indsats), så om de positive resultater varer, ved vi ikke. Dermed vurderer VIVE den metodiske standard som lav. Vi betragter dog indsatsen som lovende, fordi det kunne være relevant i dansk sammenhæng, da målgruppen for indsatsen bredt favner nytilkomne børn med mange forskellige baggrunde og således må antages også at have en virkning for nytilkomne børn i Danmark og deres udfordringer både i forhold til den bagage, de har med (fx traumatiserende oplevelser i hjemlandet), og deres nuværende situation med tilpasning til den danske kontekst. Indsatsen forventes at være overførbar, da den foregår i skoletiden og ikke er så tidskrævende med bare 2 timer om ugen over 12 uger.

Lokalsamfundsbaseret mentalt helbredsprogram for flygtningebørn (USA)

Birman m.fl. (2008) evaluerede via en før- og eftermåling et omfattende lokalsamfundsbaseret mentalt helbredsprogram for flygtningebørn bl.a. med henblik på at undersøge, om børnene og de unges psykiske trivsel forbedres over tid. Programmet omfattede en lang række indsatser – både individuelle, gruppeindsatser, familieindsatser, psykiatriske services, tolke- og rejseservices. 68 børn og unge kunne indgå i undersøgelsen af psykisk trivsel over tid. Resultaterne viste, at der inden for 1 år (målinger hver tredje måned) var forbedringer i en samlet skala for børnene og de unges funktioner i forhold til 8 livsdomæner: skole, hjemmeliv, lokalsamfund, adfærd over for andre, adfærd i forhold til en selv, humør, misbrug og tanker.

Studiet har ikke en kontrolgruppe, hvilket gør, at det er usikkert, om de virkninger, der findes, kan tilskrives indsatsen. VIVE vurderer derfor den metodiske standard som lav. Dernæst er de terapeutiske teknikker, og hvad der ellers mere konkret sker i indsatsen, ikke klart beskrevet, da der ikke er detaljerede oplysninger herom i forskernes datamateriale. På trods af at målgruppen (flygtningebørn) og problematikken med deres psykiske trivsel betragtes som relevant i dansk sammenhæng, skønner VIVE, at indsatsen ikke er anbefalelsesværdig – både fordi resultaterne er usikre, men også i høj grad, fordi det er uklart, hvad indsatsen mere konkret består i. Uklarheden indebærer, at vi ikke helt ved, *hvad* det er virkningerne er udtryk for (selv hvis indsatsen var årsagen til virkningerne), men også, fordi en så ukonkret indsatsbeskrivelse gør det meget vanskeligt at overføre indsatsen til andre steder.

7 Sundhed

Nogle etniske minoritetsbørn og -unge har sundhedsudfordringer, der knytter sig til de etniske minoritetsfamiliers svagere socioøkonomiske situation og deres lavere uddannelsesniveau. Denne situation kan både gøre det svært at få formidlet gældende viden om sundhedsadfærd til familierne og udfordre familiernes muligheder til at spise sundt og varieret. I nogle familier kan der også være kulturelle opfattelser af sundhed, der afviger fra Sundhedsstyrelsens anbefalinger i Danmark (Egelund, Nielsen & Rangvid, 2011; Nielsen m.fl., 2015).

VIVEs litteratursøgning har identificeret otte studier, som evaluerer indsatser eller politikændringer inden for tre overordnede sundhedsrelaterede områder. Studierne er udelukkende fra USA og retter sig langt overvejende mod socialt udsatte børn og unge af enten latin- eller afroamerikansk afstamning. Studierne evaluerer indsatser rettet mod følgende sundhedsrelaterede temaer: fedme og ernæring, seksuel adfærd og brug af tobak og alkohol.

Fedme er et fokuspunkt i USA, da det fx er påvist, at børn af latin- og mellemamerikansk afstamning er mere udsatte for fedme end hvide børn. Fedme blandt børn har påviste konsekvenser for bl.a. søvn og forekomsten af leversygdom og diabetes, men det relaterer sig også til øget sygdom i voksenlivet, bl.a. hjerte-kar-sygdomme, brystkræft mv. (Anderson m.fl., 2015). Ifølge Lee og Won (2015) skyldes fedmeproblemet blandt indvandrerne af latinamerikansk afstamning bl.a. manglende viden om sund ernæring og en ustabil indkomst, der gør frugt og grønt til luksusvarer set i forhold til billige traditionelle kalorierige retter og færdigtilberedt mad. Som følge heraf retter indsatserne sig overvejende mod uddannelse i ernæring.

Vi har fundet to studier, der begge relaterer sig til den seksuelle debut hos unge af latinamerikansk afstamning, som er tidligere end hos andre befolkningsgrupper. Tidlig seksuel debut øger risikoen for, at de unge ikke anvender prævention; desuden er brugen af svangerskabsforebyggende midler generelt lavere hos børn af latinamerikansk afstamning (jf. Guzmán m.fl., 2003). Som følge deraf er forekomsten af HIV tre gange højere for denne etniske gruppe unge end hos hvide unge (Nelson m.fl., 2016). Begge de inkluderede studier rapporterer om positive resultater af indsatserne, forstået på den måde, at de unge udsætter – eller har intention om at udsætte – deres seksuelle debut. Desuden finder et af studierne, at de unge i deltagergruppen efterfølgende har en større viden om forebyggelse af seksuelt overførte sygdomme.

Tabel 7.1 giver et overblik over hver indsats: forfatter, indsatstype, årstal for publicering, land og VIVEs vurdering af indsatsen metodiske standard, relevans, overførbarhed og om indsatsen er yderligere beskrevet i inspirationskataloget.

De otte studier inden for sundhedsområdet, spænder designmæssigt fra simple tværsnitsanalyser til før- og eftermålinger med en kontrolgruppe. Overordnet vurderer VIVE, at den metodiske kvalitet er lav i studierne, fordi der ofte ikke anvendes en kontrolgruppe i analyserne.

Alle studierne er fra USA, og målgrupperne er oftest børn og unge af mellemamerikansk herkomst, hvilket er en stor befolkningsgruppe. Selvom gruppen er en lille gruppe i Danmark, kan andre etniske minoritetsbørn og -unge i Danmark have samme udfordringer – som beskrevet indledningsvist – og gruppen er derfor alligevel relevant i en dansk kontekst. De fem studier om fedme og overvægt er ifølge VIVEs betragtninger generelt relevante, eftersom det også er en udfordring, der findes i Danmark blandt etniske minoritetsbørn og -unge (Ottosen m.fl., 2014). De to studier om seksuel adfærd er begge studier rettet mod teenagere af latinamerikansk herkomst. For denne befolkningsgruppe er der specifikt dokumenteret udfordringer i USA med fx tidlig seksuel debut samt større risiko for

seksuelt overførte sygdomme. I forhold til danske forhold, så har etniske minoritetsunge i Danmark en senere seksuel debut end majoritetsdanske unge jf. (Liversage & Christensen, 2017), hvorfor problematikken forekommer at være mindre relevant i en dansk kontekst. Det sidste studie inden for sundhedsområdet relaterer sig til unges brug af tobak og alkohol. VIVE vurderer, at studiets relevans i en dansk kontekst er lille, idet der blandt etniske minoritetsunge i Danmark er en lavere andel rygere og brugere af alkohol end blandt majoritetsdanske unge jf. (Liversage & Christensen, 2017).

Tabel 7.1 Oversigt over sundhedsindsatser

Forfatter	Indsats	Årstal	Land	Metodisk standard	Relevans	Overførbarhed	Inspirationskatalog
Anderson m.fl.	Undervisning i ernæring og fysisk aktivitet	2015	USA	Lav	Medium	Medium	
Bruening m.fl.	Madkuponer	2017	USA	Lav	Lav	Lav	
Elder m.fl.	Forebyggende tobak- og alkoholindsats	2002	USA	Høj	Lav	Lav	
Guzman m.fl.	Teaterforestilling om seksuel debut	2003	USA	Lav	Lav	Lav	
Keita m.fl.	Ernæringsundervisning i hjemmet	2014	USA	Lav	Medium	Medium	
Lee & Won	Ernæringsmæssig undervisning i skolemåltider til børn af sæsonarbejdere	2015	USA	Lav	Lav	Lav	
Nelson m.fl.	Seksualundervisning	2016	USA	Medium	Lav	Lav	
Parsons, Garcia & Hoffman	Politikændring af ernæringsmæssige retningslinjer	2014	USA	Lav	Medium	Medium	

I forhold til overførbarheden vurderer VIVE, at fem studier samlet set har store usikkerhedsmomenter forbundet med overførbarheden, mens tre studier har nogen usikkerheder i forhold til overførbarheden. Vurderingerne er foretaget på baggrund af relevansen i en dansk sammenhæng og den tekniske side af den eksterne validitet.

Nedenfor gennemgår vi de otte studier ved at beskrive indsatsen, studiernes fund og design samt VIVEs vurdering af den metodiske standard og indsatsens overførbarhed i en dansk kontekst for hvert studie.

7.1 Studier om sundhedsindsatser

Politikændring af ernæringsmæssige retningslinjer (USA)

Parsons, Garcia og Hoffman (2014) undersøger virkningen af en amerikansk politikændring i et skoledistrikt på 50.000 elever i 2006, der påvirker grundskoler. Politikændringen medfører ernæringsmæssige retningslinjer, mulighed for forbud mod salg af snack med højt kulhydratindhold, undervisning i kropsfysik samt ansættelse af skolediætister. Evalueringen er baseret på en kohorte af før-reform børnehavebørn (n = 3.506), som monitoreres i 5 år, indtil reformen træder i kraft, samt en kohorte efter reformen (n = 3.716), der også følges i 5 år. Begge kohorter er fra Anchorage i Alaska. Undersøgelsen er ikke specielt rettet mod unge af anden etnisk herkomst, men de indgår som en delmængde af kohorterne. Konklusionen er overordnet, at politikændringen ingen virkning har, og at risikoen for overvægt efter 5 år er den samme i begge kohorter.

Henover opfølgningsperioden, der samlet strækker sig over 10 år, kan der ske strukturelle skift i undersøgelsens udfaldsvariabler, hvilket studiet ikke nærmere redegør for. Det betyder, at indsatsgruppen og kontrolgruppen ikke nødvendigvis er sammenlignelige, og at der på skolen kan være andre ændringer, som kan påvirke børnenes sundhed, end reformen. Endelig er evalueringen baseret på en ukendt implementeringsgrad, dvs. at der ikke måles på, i hvilket omfang skolerne faktisk implementerer reformen. VIVE vurderer derfor undersøgelsens metodiske standard som lav, og resultaterne som usikre. Fordi resultaterne er usikre, kan VIVE ikke tilråde indsatsen, og vi betragter indsatsen som værende af medium relevans, da der også er indikationer på ulighed blandt minoritets- og majoritetsbørn og -unge i dansk kontekst. Imidlertid kan vi ikke sige så meget om mulighederne for overførbarhed i en dansk kontekst grundet den ukendte implementeringsgrad.

Undervisning i ernæring og fysisk aktivitet (USA)

Anderson m.fl. (2015) undersøger virkningen af 16 ugers undervisning, a 2 timer, i ernæring og madlavning samt fysisk aktivitet for børnefamilier med lav indkomst og latinamerikansk baggrund. Deltagerne henvises af læge, såfremt der findes børn i familien med et højt BMI. I alt omfatter undersøgelsen 33 familier med 62 børn, hvor der både måles på vægt og højde umiddelbart før og efter deltagelse, samt spørges til indtaget af frugt, grønt og fysisk aktivitet. Børnene er gennemsnitlig 8,7 år. Resultaterne viser et signifikant øget indtag af frugt og grønt samt øget fysisk aktivitetsniveau, men ingen ændring i BMI på kort sigt. Studiets deltagere udvælges, fordi de har søgt læge i forbindelse med vægtproblemer, og der er ingen kontrolgrupper, så VIVE vurderer den metodiske standard som lav, og resultaterne som usikre. Eftersom hyppigheden for overvægt og lav fysisk aktivitet er højere blandt etniske minoritetsbørn i Danmark end blandt etniske majoritetsunge (Ottosen m.fl., 2014), vurderer VIVE dog, at indsatsen er medium relevant i en dansk kontekst. Hvis man trods de usikre resultater vil afprøve indsatsen i dansk kontekst, forventer VIVE, at et lignende undervisningsforløb ville kunne etableres i kommunerne relativt nemt.

Ernæringsundervisning i hjemmet (USA)

Keita m.fl. (2014) undersøger, hvordan ernæringsundervisning i hjemmet og vejledning påvirker adfærden for 50 lavindkomstfamilier med forskellig etnicitet med børnehavebørn i USA. Indsatspakken omfatter skriftligt materiale om sunde vaner, en fysisk aktivitetsvideo og udstyr til monitorering af tv-forbrug, der skulle hjælpe forældrene med at styre deres børns tv-forbrug. Det skriftlige materiale var skræddersyet til den enkelte familie og blev leveret pr mail af fire omgange. Mellem hver mail fik forældrene en opfølgende, motiverende telefonsamtale. Udvælgelsen af potentielle deltagere foregår på et socialkontor og er baseret på bekvemmelighed ('convenience sample'), hvilket vil sige, at man henvender sig til de personer i venteværelset, der viser interesse for programmet. Efterfølgende gennemgår familierne en screening, som bl.a. er betinget på, at barnet skal have en vægt over BMI-medianen, for at familien kan deltage. Metodisk har studiet et før- og efterdesign, og opfølgningsperioden er på 4 måneder. Resultaterne viser, at indtaget af frugt og grønt øges blandt børnene, mens indtaget af kalorieholdige juicer falder. Endvidere falder børnenes forbrug af tv både på hverdage og i weekender. Studiet har ingen kontrolgruppe, og da deltagerne selv har vist interesse for programmet, og dermed er specielt motiverede, kan man i princippet ikke vide, om de af egen drift ville have opnået positive resultater uden programmet. Samlet set betyder det, at VIVE vurderer den metodiske standard som lav og resultaterne som usikre. Ifølge en dansk undersøgelse har etniske minoritetsunge generelt flere usunde vaner end etniske majoritetsunge i Danmark, men netop forbrug af frugt og sodavand (hvilket vi anser som svarende til kalorieholdigt frugt) hænger ifølge undersøgelsen ikke sammen med etnicitet (Ottosen m.fl., 2010). Eftersom indsatsen kun viser virkning på disse udfaldsmål samt tv-forbrug og ikke for de øvrige udfaldsmål, der er relevant for dan-

ske unge, betragter VIVE indsatsen som knap så relevant. Betragtningen skal dog tages med forbehold, fordi resultaterne samtidig er usikre. Indsatsen foregår primært elektronisk og pr. telefon, hvilket gør det forholdsvis enkelt at overføre indsatsen til en dansk kontekst ifølge VIVEs forventninger.

Ernæringsmæssig undervisning i skolemåltider til børn af sæsonarbejdere (USA)

Lee og Won (2015) retter blikket mod problemer med overvægt hos børn af spansktalende sæsonarbejdere i det amerikanske landbrug. Børnenes vægtproblemer skyldes angiveligt både kulturelt betingede forhold, såsom et traditionelt og kalorierigt kost og den umiddelbare tilgængelighed af prisbillig og kalorierig kost i USA, samt manglende ernæringsmæssig viden. Indsatsen, der i essensen består af ernæringsmæssig undervisning og skolemåltider, er implementeret sammen med et program, der sigter mod at øge børnenes skoleparathed. Der er ikke nogen kontrolgruppe i studiet, men der udføres en logistisk regression på baggrund af før- og eftermålinger, hvor antal års deltagelse i programmet indgår som forklarende variabel. Resultaterne viser, at blandt børn, der deltager i programmet i 3 år eller mere (n = 426), kan halvt så mange kategoriseres som klinisk fede, sammenlignet med de børn, der deltog i 2 år eller mindre (n = 931).

VIVE antager, at det ikke er tilfældigt, hvor længe et barn deltager i programmet, eftersom børnene, der fortsætter i programmet, formentlig har større succes med indsatsen, større motivation for at tabe sig eller trives bedre i skolen, end de børn, der ikke fortsætter. Således kan de positive resultater i princippet være drevet af denne løbende selektion af børn, der fortsætter i indsatsen. Derfor vurderer VIVE undersøgelsens metodiske standard som lav og resultaterne som usikre. Sæsonarbejdere er ikke så hyppigt forekommende i Danmark, men blandt etniske minoritetsbørn er overvægt også en udfordring i Danmark, så VIVE betragter indsatsen som relevant alligevel. Endvidere antager VIVE, at indsatsen er forholdsvis omfattende, men VIVE forventer, at den kan overføres til en dansk kontekst, eksempelvis i folkeskolen.

Madkuponer (USA)

Bruening m.fl. (2017) undersøger sammenhængen mellem madkuponer og tilgængelighed samt indtag af fødevarer i multietniske familier med overvægtige børnehavebørn, lav indkomst og ustabile boligforhold i USA. Med hensyn til de 'ustabile boligforhold' må studiet dog siges, at have næsten eksperimentel karakter, da ustabiliteten er drevet af orkanen Ike, der hærgede deltagernes lokalområder i 2008. Imidlertid anvendes denne eksogene variation ikke i den analytiske strategi. Studiet fokuserer derimod på, hvorvidt madkuponer har nogen positiv indvirkning på tilgængelighed af fødevarer i hjemmet for de 24 familier, der deltager i programmet, sammenlignet med 20 familier (med tilsvarende socioøkonomiske og demografiske baggrund), der ikke deltager. Resultatet viser, at madkuponer hænger positivt sammen med tilgængeligheden af fødevarer, dvs. indsatsfamilier har et større 'lager' af mad end kontrolfamilier, men desværre synes lageret i højere grad at bestå af usunde fødevarer. Mødre i husholdninger, der deltager i programmet, rapporterer imidlertid, at deres børn indtager flere usunde bønner og bælgfrugter end ikke-deltagere, men der findes ingen signifikante sammenhænge for andre grupper af fødevarer – og for så vidt angår kalorieindtaget, findes der heller ingen signifikante forskelle.

Studiet bygger på tværsnitsdata, hvilket betyder, at studiet ikke har før- og eftermålinger. For at isolere en kausal sammenhæng mellem indsats og udfald, så skal det derfor ske ved, at kontrolgruppen har nøjagtigt de samme karakteristika med hensyn til de forhold, der samtidig påvirker indsats og udfald. Eftersom deltagelse i madkupon-programmet er behovstestet, så er der altså tale om en meget udsat målgruppe, og derfor kan det være meget vanskeligt at finde en passende kontrolgruppe. Som følge deraf vurderer VIVE den metodiske standard som lav og resultaterne som usikre. Idet overvægt også er en udfordring blandt etniske minoritetsunge i Danmark, betragter VIVE indsatsens formål som relevant i en dansk kontekst. Til gengæld anvendes madkuponer ikke i

samme grad i Danmark som i USA, hvilket ifølge VIVEs forventninger gør det vanskelige at overføre indsatsen til en dansk kontekst.

Seksualundervisning (USA)

Nelson m.fl. (2016) undersøger, hvordan et undervisningsprogram for børn i 12-årsalderen påvirker børnenes seksuelle aktivitet og deres viden om prævention. Undervisningen omfatter i gennemsnit knap 5 timer, og indholdet er viden om bl.a. HIV/AIDS, risikofaktorer, monogame forhold og prævention. 96 børn af primært latinamerikansk oprindelse deltager. Designet anvender en baseline-måling samt en opfølgning 4 måneder efter afslutningen af programmet. Der trækkes lod om deltagelse på skoleniveau, hvor to skoler er i indsatsgruppen, mens to er i kontrolgruppen. Deltagerne melder sig frivilligt til programmet. Indsatsgruppen består af 50 elever, der får seksualundervisning, mens kontrolgruppen på 46 elever får misbrugsundervisning. De to indsatser har samme format, men forskelligt indhold. Udfaldsmålene omfatter evnen til at sige nej til fx samleje eller uønsket berøring, evnen til at diskutere seksuelle emner og viden om HIV-prævention. Resultaterne viser, at deltagerne øgede deres evne til at tale om sex og deres viden om HIV-forebyggelse. Endvidere øgedes også deres intention om at udsætte deres seksuelle debut.

Ifølge resultaterne er der ingen forskelle i demografiske karakteristika mellem indsatsgruppen og kontrolgruppen – såsom alder og seksuel debut. Forfatterne undersøger dog kun forskellene på et mindre antal af baggrundsvariable, så de undersøger eksempelvis ikke forskelle på forældrenes uddannelsesniveau, der kunne være relevant. Derfor vurderer VIVE, at den metodiske standard er medium og resultaterne som medium sikre. I forhold til danske forhold, så har etniske minoritetsunge i Danmark en senere seksuel debut end danske majoritetsunge jf. (Liversage & Christensen, 2017), så VIVE betragter ikke problematikken som relevant i en dansk kontekst. Eftersom problematikken ikke forekommer i samme grad i Danmark, anser VIVE det for uhensigtsmæssigt at overføre indsatsen til en dansk kontekst, selvom det praktisk umiddelbart kunne være muligt.

Teaterforestilling om seksuel debut (USA)

Guzmán m.fl. (2003) ser på, hvordan opfattelsen af prævention, viden om kønssygdomme og intentionen om at udsætte seksuel debut, påvirkes af en teaterforestilling (1 time). Deltagerne, der primært er af latinamerikansk oprindelse, besvarer et spørgeskema før og efter med 3 dages mellemrum. I alt deltager godt 1.600 personer i alderen 11-16 år i programmet, mens det endelig datagrundlag består af 811 før- og eftermålinger, da ikke alle besvarer før- og eftermålingerne, og én skole ikke kan matches med en anden skole. Kontrolgruppen består af personer fra skoler, der deltager senere i indsatsen og matches til de deltagende skoler på baggrund af observerbare karakteristika. Resultaterne indikerer, at teaterforestillingen øgede indsatsgruppens intentioner om at udsætte deres seksuelle debut og om at anvende prævention.

Skolerne er matchet i forhold til alder, køn og antal deltagende elever. VIVE vurderer, at andre karakteristika kan have betydning for, at indsatsgruppen og kontrolgruppen kan sammenlignes, hvilket VIVE anser som en svaghed ved studiets metodiske standard. Studiets anden store svaghed er, at før- og eftermålingerne for samme elev ikke kan kobles på en entydig måde. Således kobler man før- og eftermålinger via fx køn, alder og morens initialer, hvilket er en kilde til statistisk usikkerhed. Derfor vurderer VIVE den metodiske standard som lav. Som vi uddyber i beskrivelsen af Nelson m.fl. ovenfor, er tidlig seksuel debut ikke en problematik blandt etniske minoritetsunge i Danmark. Ligeledes betragter VIVE ikke indsatsen som relevant i en dansk kontekst, og VIVE forventer, at det er uhensigtsmæssigt at overføre indsatsen til en dansk kontekst.

Forebyggende tobak- og alkoholindsats (USA)

Det sidste sundhedsrelaterede studie (Elder m.fl., 2002), som VIVE har identificeret, retter sig mod forebyggelse af brugen af tobak og alkohol. Baggrunden for studiet er, at socioøkonomisk og tilpasningsbetinget stress gør, at unge af mellemamerikansk oprindelse har en højere risiko for fx tobak- eller alkoholafhængighed. Indsatsen løber over 8 uger og omfatter undervisning samt forældreunderstøttelse af bedre sundhedsadfærd. 660 unge af primært mellemamerikansk baggrund, som vurderes at være i højrisikogruppen, deltager. Kontrolgruppen modtager et kursus i førstehjælp og sikkerhed i hjemmet. Skolerne er tilfældigt udvalgt. Der måles på udfaldsvariabler før indsatsen samt 1 og 2 år efter. Studiet finder ingen virkninger af indsatsen på de unges tobak- eller alkoholforbrug.

Indsatgruppen og kontrolgruppen scorer i høj grad ens på udfaldsmålene inden indsatsen, hvorved VIVE vurderer, at lodtrækningsforsøget er vellykket og det metodiske design godt. Forfatterne pointerer, at de manglende virkninger kan være forårsaget af, at en meget lav andel af deltagerne i udgangspunktet anvender tobak eller alkohol. I forhold til danske forhold så har etniske minoritetsunge i Danmark en lavere andel rygere og et lavere alkoholforbrug end danske majoritetsunge (Liversage & Christensen, 2017). Så ud over at resultaterne ikke viser nogen positive virkninger af indsatsen, er indsatsen ifølge VIVEs betragtninger ikke relevant og ifølge VIVEs forventninger ikke overførbar til en dansk kontekst.

8 Kulturel tilpasning og etnisk identitet

Integration kan være én type af *kulturel tilpasning* for etniske minoritetsbørn og -unge. Ifølge litteraturen kan deres (*etniske) identitetsdannelse* i den forbindelse også spille en væsentlig rolle, da en succesfuld integration anses for at hænge sammen med de etniske minoritetsbørn og -unges evne til både at identificere sig med værtslandets kultur og normer og samtidig bibeholde en selvforståelse, som fortsat knytter an til kulturen i oprindelseslandet (fx Berry, 1997). Dette kapitel gennemgår indsatser rettet mod at fremme en sådan *integreret* identitet med afledte holdninger, værdier og adfærd og således en tovejs kulturel tilpasning.

VIVEs litteratursøgning har identificeret fem studier, der knytter sig til emnerne etnisk identitet og kulturel tilpasning for minoriteter, mens vi yderligere har fundet to studier, hvor målgruppen ikke er en etnisk minoritet, men den lokale flertalsgruppe. I de sidste to studier er fokus på at øge de lokale børns empati og forbedre deres opfattelse af etniske minoritetsbørn og derigennem lette etniske minoritetsbørns tilpasnings- eller integrationsproces.

Tabel 8.1. er en oversigt med studiernes forfattere, indsatstype, årstal for publicering, land og VIVEs vurdering af metodisk standard, relevans og overførbarhed.

Tabel 8.1 Oversigt over indsatser rettet mod kulturel tilpasning og etnisk identitet

Forfatter	Indsats	Årstal	Land	Metodisk standard	Relevans	Overførbarhed	Inspirationskatalog
Belgrave m.fl.	Kulturel indsats til afroamerikanske piger	2004	USA	Medium	Lav	Medium	
Cameron, Rutland & Brown	Etniske majoritetsbørns holdninger til etniske minoritetsbørn	2007	UK	Høj	Høj	Høj	*
Castro-Olivo & Merrell	Socio-emotionel læringsindsats til nytilkomne unge	2012	USA	Lav	Høj	Medium	
Frankenberg m.fl.	Musikprogram til etniske minoritetsbørn	2016	Tyskland	Medium	Høj	Medium	*
Lewis m.fl.	Etnisk identitetsindsats til afroamerikanske teenagere	2012	USA	Medium	Lav	Lav	
Thomas, Davidson & McAdoo	Psykologisk, adfærdsmæssig og social indsats til afroamerikanske piger	2008	USA	Medium	Lav	Lav	
Turner & Brown	Etniske majoritetsbørns holdninger til flygtningebørn	2008	UK	Medium	Høj	Høj	

Samtlige studier anvender en kontrolgruppe, og næsten alle studier har både før- og eftermålinger – på nær et enkelt studie, der kun har eftermålinger. Analysemetoderne er primært regressionsanalyse, hvor det undersøges, om gennemsnittet for et udfaldsmål er højere i een gruppe end i en anden gruppe under hensynstagen til en række baggrundskarakteristika, men også mere simpel variansanalyse, dvs. t-tests, hvor der ikke kontrolleres for baggrundsforhold. VIVEs vurdering er, at studierne generelt er af medium metodisk standard, eftersom indsatsgruppen og kontrolgruppen ofte ikke er sammenlignelige inden indsatsen.

Fire af studierne er fra USA og retter sig mod børn og teenagere af afroamerikansk oprindelse, og et studie er fra Tyskland og retter sig mod indvandrere med fortrinsvist øst- og mellemeuropæisk oprindelse. De to studier med indsats rettet mod lokale majoritetsbørn er britiske.

Af de fire studier, hvor målgruppen er afroamerikanske børn og teenagere, og indsatsen sigter mod at øge deres egen etniske identitet, finder tre studier positive virkninger, mens det sidste studie finder direkte negative virkninger. Indsatserne, der retter sig mod unge afroamerikaneres etniske identitet, er 10-16 ugers programmer, som foregår på skolen og indeholder en kombination af undervisning, gruppearbejde og diskussion. Undervisningsemnerne omhandler fx slaveriet og borgerrettighedskampene i 1960'erne, men også strategier til at håndtere fx mobning (coping) mv. Studiernes designmæssige kvalitet er høj, men VIVE betragter målgruppen, som studierne retter sig imod, som mindre relevant i en dansk sammenhæng, mens problematikken med etnisk identitet generelt betragtes som relevant også i dansk sammenhæng. I forhold til overførbarheden for indsatserne er den lav eller medium.

Det tyske studie finder positive virkninger på deltagernes kendskab til den lokale populærkultur for efterkommere af indvandrere fra Øst- og Centraleuropa. Indsatsen er musikundervisning, der løber over flere år. De børn, der har gavn af programmet og opnår en bedre tilknytning til tysk populærkultur, har deltaget i flere år og spillet i et skoleband, mens de børn, der ikke har spillet i skoleband, ikke opnår succes. Da målgruppen også er relevant i dansk sammenhæng, og studiets designmæssige kvalitet er god, så vurderes indsatsens overførbarhed til danske forhold som værende høj.

Det ene engelske studie, hvor målgruppen er den etniske majoritetsgruppe, rapporterer om positive fund, mens det andet studie kun finder kortsigtede virkninger og ingen langsigtede virkninger. Indsatsen i begge tilfælde er korte indsatser over nogle få uger, hvor børnene bl.a. hører historier om andre børn, der er venner med minoritetsbørn. Samlet vurderes overførbarheden af resultaterne fra disse studier til danske forhold som høj.

8.1 Studier af indsatser rettet mod kulturel tilpasning og etnisk identitet

Musikprogram til etniske minoritetsbørn (Tyskland)*

Frankenberg m.fl. (2016) undersøger, hvordan et flerårigt, skolebaseret musikprogram påvirker sociale relationer og kendskab til værtsnationens populærkultur for indvandrerbørn, samtidig med at børnene fastholder deres egne kulturelle identitet. Hypoteserne er bl.a., at musikundervisning er særligt velegnet til at fremme integration, da det rummer socialt fællesskab og kendskab til lokal populærkultur, samtidig med at børnene kan fastholde deres egen identitet, da musik er en del af alle kulturer, men fx også ved at spille på ikke-vestlige instrumenter.

På programmets første år introduceres instrumenter og basal kendskab til musik. Det andet og følgende år har eleverne ugentlige 45 minutters lektioner for 5 elever i et instrument efter eget valg. Fra tredje år øges antallet af sessioner til to pr. uge, og eleverne optræder i et skoleband. Stikprøven omfatter 159 elever fra 14 skoler. Første måling er udført i begyndelsen af 2. eller 3. skoleår (2009, ca. 8 år) med opfølgning efter 18 måneder. Deltagerne blev udvalgt ved lodtrækning fra skoler, der allerede var tilmeldt programmet, og inddelt i to kohorter: 2. klasse (n = 105) og 3. klasse (n = 54). Ved den opfølgende måling havde 62 elever deltaget i programmet i mindst 2 hele skoleår. De yngste nåede ikke at optræde i et skoleband. Kontrolgruppen består af 97 børn, som fik sædvanlig obligatorisk musikundervisning. Børnene er primært af tyrkisk, russisk, ukrainsk eller polsk afstamning, men mange nationaliteter er repræsenteret. Udfaldsmålene er børnenes orientering imod kulturen fra deres oprindelsesland og værtslandets kultur samt deres sociale integration (fx følelsen af at blive accepteret) og atmosfæren i klassen (dvs. opfattelsen af de sociale relationer i klasseværelset). Resultaterne viser, at de yngste elever i programmet (der ikke havde deltaget i skoleband) havde en statistisk signifikant (på et 10-procents-niveau), men kun marginalt større tilknytning til værtslandets populærkultur ved programmets afslutning end kontrolgruppen efter indsatsen. De

ældste elever, med optræden i et skoleband, havde en statistisk signifikant og markant større tilknytning til værtslandets populærkultur end kontrolgruppen. Forfatterene forklarer disse forskelle med, at deltagelse i skolegruppen kræver et større samarbejde omkring en bredere gruppe af instrumenter, hvorfor de positive virkninger kun tænkes at opstå her. Der findes ingen signifikante virkninger på orienteringen mod oprindelseslandets kultur, hvilket tilskrives, at de fleste bruger vestlige instrumenter. Resultaterne viser også, at deltagerne oplever en bedre social integration og atmosfære i klassen end kontrolgruppen, men her var ingen forskelle mellem yngre og ældre deltagere.

Med hensyn til artiklens analytiske design er der forskelle på indsatsgruppen og kontrolgruppen inden indsatsen. Forfatterne forsøger at håndtere forskellene, så VIVE vurderer, at resultaternes sikkerhed er medium. De etniske minoritetsbørn, der deltager i indsatsen i Tyskland, er i høj grad sammenlignelige med etniske minoritetsbørn i Danmark, hvor vi også har en del børn med tyrkisk, russisk, ukrainsk eller polsk baggrund. At børnene herhjemme har tilsvarende udfordringer i forhold til kulturel tilhørsforhold og (manglende) viden om majoritetskulturen gør, at vi betragter indsatsen som relevant i dansk sammenhæng. VIVE forventer også, at det er muligt at overføre indsatsen til Danmark i skolen eller i forbindelse med den. Men vi antager også, at indsatsen vil være ressourcekrævende, især fordi den løber over 3 år. Indsatsen kan dog muligvis integreres i nogle af de musiske aktiviteter, der allerede foregår i skoleregi som del af den udvidede skoledag i de fleste kommuner.

Psykologisk, adfærdsmæssig og social indsats med fokus på køn og etnicitet til afroamerikanske piger (USA)

Thomas, Davidson og McAdoo (2008) rapporterer resultater fra et program, der har til hensigt at hjælpe unge piger af afroamerikansk herkomst med at udvikle psykologiske, adfærdsmæssige og sociale kompetencer, der kan hjælpe pigerne med at håndtere de udfordringer, som afroamerikanske piger er særligt følsomme over for i ungdommen. Udfordringerne er bl.a. relateret til kønsrollemønstre og racisme, men også af socioøkonomisk karakter. Indsatsen sigter mod at styrke fire værdier: etnisk identiet forstået som følelsen af samhørighed med sin etniske gruppe, fælles holdninger og følelser (måles på en såkaldt MEIM"-skala med 14 spørgsmål); lokalt fællesskab ('communalistic values'); opmærksomhed på racisme, og civilretligt engagement ('liberatory youth activism'). Indsatsen, der er skole-baseret og løber over 10 uger a 1,5 time to gange ugentligt, omfatter historieundervisning om bl.a. slaveriets afskaffelse og borgerrettighedskampen, gruppearbejde og diskussion samt undervisning i strategier til håndtering af fx mobberi. Deltagerne rekrutteres i middagsfrikvarteret på et socialt udsat gymnasium, hvor over halvdelen af eleverne er af afroamerikansk oprindelse. De 74 deltagende piger går enten på første år eller andet år i gymnasiet og var i gennemsnit knap 15 år gamle. 38 af pigerne var i kontrolgruppen, som modtog sædvanlig undervisning. Udvælgelsen skete frivilligt i middagsfrikvarteret blandt de piger, der viste interesse; indsats og kontrolgruppen blev udpeget af forsøgslederne med det formål at udjævne baggrundskarakteristika. Data blev indsamlet i klasseværelserne 2 uger før forsøget og umiddelbart efter afslutningen efter ca. 10 uger. Der måles på deltagernes etniske identitet (fx følelsen af tilhørighed til sin etniske gruppe), bevidsthed om racisme (fx synspunkter om tilstedeværelsen af lige muligheder for personer af afroamerikansk oprindelse) samt kollektivisme (fx støtte til emner relateret til borgerrettigheder) og aktivisme (fx vilje til deltagelse i frivilligt arbejde mod racisme). Forfatterne finder statistisk signifikante sammenhænge med deltagelse for alle udfaldsmål. Således oplever indsatsgruppen større stigninger i alle fire udfaldsmål, end kontrolgruppen gør over samme periode. Eksempelvis øges ’etnisk identitet' fra 43,17 til 46,29 i indsatsgrupper, mens ændringen i kontrolgruppen er fra 40,89 til 41,78. Rent kvalitativt er ændringen størst for 'etnisk identitet', mens ændringerne i de øvrige udfaldsmål synes marginale.

Indsatsgruppen har en signifikant større andel af elever på andet år i gymnasiet og scorer signifikant højere på lokalt fællesskab og civilretligt engagement inden indsatsen sammenlignet med kontrol-

gruppen. Ellers måler forfatterne ingen observerbare forskelle på de to grupper. Analyserne kontrolleres for de to baseline testværdier, der er signifikant forskellige for de to grupper inden indsatsen. VIVE vurderer, at håndteringen af selektionen ind i indsatsen ikke virker helt overbevisende, og vurderer derfor det metodiske design og resultaternes sikkerhed som medium. Selve formålet med at lære at håndtere mobberi bedre betragter VIVE som relevant i en dansk kontekst, eftersom etniske minoritetsunge også oplever diskrimination i Danmark (Liversage & Christensen, 2017). Imidlertid forekommer selve indsatsen ikke VIVE helt ligeså relevant i en dansk kontekst, fordi indsatsens indhold er så specifikt tilpasset den afrikanske samt afroamerikanske historie og kultur. Hvis indsatsen skal overføres til en dansk kontekst, forventer VIVE, at det er nødvendigt at ændre indholdet, så det er tilpasset etniske minoritetsgrupper i Danmark.

Etnisk identitetsindsats til afroamerikanske teenagere (USA)

Lewis m.fl. (2012) minder om studiet af (Thomas, Davidson & McAdoo, 2008) ovenfor, idet fokus er på etnisk identitet for afroamerikanske børn i teenage-alderen. Indsatsen er også skole-baseret og omfatter undervisning i historie, kulturelle værdier, metoder til selvstændiggørelse og diskussioner af emnerne race og racisme. Varigheden er 3 dage a 1 time pr. uge over 16 uger. Eleverne kommer fra samme socialt udsatte skole og udvælges ved lodtrækning på klasseniveau fra skolens tre 8. klasser til indsats (n = 32) eller kontrolgruppe (n = 33). Godt halvdelen var drenge, og gennemsnitsalderen var lidt over 13 år. Kontrolgruppen deltager i et kursus i 'livsfærdigheder', hvor de lærer om dagligdagsfærdigheder, basal viden om arbejdsmarkedet, tager på udflugter mv., men her er ingen diskussioner om race og racisme. Etnisk identitet måles på samme 14-spørgsmåls MEIM-skala som Thomas, Davidson og McAdoo før, under og efter forløbene. Kontrolgruppens udviklinger over kursusforløbet er stabil. Indsatsgruppen derimod oplever et gradvist fald over programperioden, så de afslutter med en signifikant lavere etnisk identitet end i udgangspunktet. En af forfatternes hypoteser om dette overraskende og negative resultatet er, at diskussionerne om race og racisme har forårsaget en bevidsthed hos deltagerne om, hvilken gruppe de tilhører, der har ført til faldet i etnisk identitet. Kontrolgruppen, der ikke har haft disse diskussioner om race og racisme, er derimod ikke blev gjort bevidst om deres racemæssige tilhørsforhold.

Resultaterne viser, at indsatsgruppen og kontrolgruppen har samme udgangspunkt på MEIM-skalaen inden indsatsen, og VIVE vurderer derfor studiets metodiske standard som medium, og de negative resultater af indsatsen som sikre. Dermed anser VIVE hverken indsatsen som relevant eller hensigtsmæssig at overføre til en dansk kontekst.

Kulturel indsats til afroamerikanske piger (USA)

Belgrave m.fl. (2004) undersøger sammenhængen mellem deltagelse i et kulturelt program efter skoletid og etnisk identitet. Målgruppen er 12-årige piger af afroamerikansk herkomst fra familier med primært arbejdende mødre. Studiet er baseret på en før- og eftermåling med ca. 6 måneder imellem for både en indsats- og en kontrolgruppe og omfatter 59 personer, hvoraf de 17 er i kontrolgruppen. Både indsatsgruppen og kontrolgruppen modtager 2 timers vejledning og støtte ('tutoring') fra ældre universitetsstuderende i 30 uger, mens indsatsgruppen i tillæg deltager i et 15 ugers program a 1,5 time efter skoletid. Programmet ledes af en rollemodel ('mzees'), som forestår traditionelle afrikanske ritualer, læsning, socialt samvær og fysisk aktivitet. Grupperne består af ca. 12 personer. Udfaldsmålene er etnisk identitet, kønsroller (i form af mere androgyn adfærd) og pigernes relationelle adfærd. Kun for etnisk identitet finder forfatterne signifikante positive resultater, således at indsatsgruppen har en gennemsnitlig højere etnisk identiet efter deltagelsen. For de øvrige to udfaldsmål findes også forskelle, men de er ikke statistisk signifikante.

Det er uklart, om fordelingen i indsatsgruppen og kontrolgruppen er vellykket, således at de to grupper er sammenlignelige inden indsatsen. Forfatterne kontrollerer dog for eventuelle forskelle i udfaldsmål ved førmålingen, så VIVE vurderer den metodiske standard som medium. Igen betragter VIVE, at indsatsens formål kan være relevant i en dansk kontekst, men det kræver, at indholdet tilpasses etniske minoritetsgrupper i Danmark. I forlængelse heraf betragter VIVE det som muligt at blive inspireret af elementer af indsatsen i en dansk kontekst, eksempelvis i pigeklubber, som bl.a. Dansk Flygtningehjælp har rundt om i landet.

Socio-emotionel læringsindsats til nytilkomne unge (USA)

Castro-Olivo og Merrell (2012) evaluerede *The strong teens SEL program,* som er en skolebaseret socio-emotionel læringsindsats (SEL), der har til hensigt at hjælpe unge immigranter med at overkomme og håndtere udfordringer i forbindelse med transitionen til det nye land. Indsatsen indeholdt 12 lektioner, som fokuserede på emotionel erkendelse, problemløsning, træning i empati, stress reduktion, anger management, positiv tænkning og målsætning. Derudover indgik også dimensioner som stress relateret til den kulturelle tilpasning og etniske stolthed. 40 nytilkomne unge (14-18 år) latinamerikanske immigranter, som gik i offentlige skoler i USA, deltog i indsatsen. Programmet blev gennemført på spansk og i øvrigt tilpasset, så det inddrog latinamerikanske kulturelle værdier, metaforer og fortællinger. Deltagerne blev rekrutteret fra to *Spanish for Spanish speakers language art classes*, hvor de og deres forældre blev tilbudt at deltage i undersøgelsen. Med henblik på at undersøge virkningen af programmet i forhold til at forbedre de unges socio-emotionelle læring udfyldte de et spørgeskema, der afdækkede deres niveau af stress i forhold til kulturel tilpasning, symptomer på internaliserede problemer (fx depression og angst), viden om SEL og elevernes følelse af et tilhørsforhold til deres skole 3 gange i løbet af forløbet. Der blev anvendt før- og eftermålinger uden kontrolgruppe, og resultater fra variansanalyse viste, at der var en signifikant udvikling i SEL-viden fra før- til eftermåling med en effektstørrelse på 0,98 (Cohen's d). For internaliserede problemer, stress relateret til den kulturelle tilpasning og følelse af skoletilhør, var der ingen signifikante ændringer over tid. Undersøgelsen viste herudover, at *Strong Teens* programmet var muligt at tilpasse nyligt immigrerede latinamerikanske unge, som går i high school, og at indsatsen blev opfattet som social valid og acceptabel. Imidlertid kan man ikke på baggrund af resultaterne afgøre, hvorvidt mere viden om SEL i sig selv forbedrer de unges trivsel og integration. Dernæst er det usikkert, om den udvikling, som studiet finder i viden om SEL, kan tilskrives indsatsen, eller om de unge også uden indsatsen ville have gennemgået den samme udvikling, da der i studiet ikke indgår en kontrolgruppe. Dermed vurderer VIVE den metodiske standard som lav. VIVE vurderer, at indsatsen har nogle interessante elementer i forhold til at afhjælpe nytilkomnes udfordringer – også i en dansk sammenhæng, hvor SEL evt. kan bidrage positivt til omstillingsprocessen.

Etniske majoritetsbørns holdninger til etniske minoritetsbørn (UK)*

Cameron, Rutland og Brown (2007) undersøger, om man kan ændre lokale ikke-indvandrerbørns holdning over for indvandrerbørn, så fremtidige indvandrerbørn møder mere åbne holdninger fra de lokale børn. Indsatsen består af undervisning med afsæt i to forskellige metoder, hvor den ene metode (A) går ud på at introducere historier om børn, der har en britisk baggrund, og som er venner med børn med minoritetsbaggrunde ('extended contatct'). Den anden metode (B) går ud på at sortere billeder af mennesker med forskellige etniske baggrunde og beskæftigelser, så børnene lærer at kategorisere i grupper ('multiple-classification skills'). Ideen med sidstnævnte er, at hvis børn lærer at forstå gruppeforskelle mellem mennesker, før de danner deres egne indtryk eller fordomme, hvilket typisk sker ved 7-8-årsalderen, så kan man modvirke misforståelser og tilegnelse af eksisterende stereotype opfattelser. Begge metoder kan implementeres uden direkte kontakt med børn af minoritetsbaggrund og involverer én session om ugen i 6 uger a ca. 20 minutters varighed. I alt deltog 198 børn med engelsk oprindelse fra syv skoler i forsøget. De var inddelt i to lige store aldersgrupper: 6-8-årige og 9-11-årige. Ved lodtrækning blev de delt i fire omtrent lige store grupper,

hvoraf de to første grupper modtog undervisning efter en af de to beskrevne metoder, mens den tredje gruppe modtog en kombination af begge typer. Den sidste gruppe – kontrolgruppen – modtog ingen indsats. Børnene interviewes individuelt umiddelbart efter programmets afslutning. Udfaldsmålene omfatter fire områder, hvoraf de første to er de primære: (1) Et mål for opfattelsen af andre etniske grupper, fx venlige, gode, slemme, beskidte, dovne. (2) Et mål for lysten til at interagere med den anden etniske gruppe. (3) Et mål for børnenes egen identitet og tilhørsforhold, fx om de er stolte af at være engelske. (4) Et mål for børnenes evne til at kategorisere ting ud fra billeder. Resultaterne viser, at kun når metode (A), der involverer historier om venskaber, benyttes, er der signifikante positive virkninger for målet (1) opfattelsen af andre etniske grupper. Dette gælder også, for så vidt angår mål nummer (2) lysten til at interagere med andre etniske grupper. For så vidt angår mål (3) børnenes eget etniske tilhørsforhold, så var der ingen signifikante forskelle for de fire grupper. Angående mål (4) om børnenes evne til at kategorisere, var der en positiv signifikant sammenhæng, sådan at børn i grupper, der havde modtaget undervisning efter metode (B), var bedre til dette, mens ældre børn også scorede signifikant højere på denne dimension. Der var ingen signifikant sammenhæng mellem metode (B) og udfaldsmålene (1) og (2). Forfatterne konkluderer, at klassifikationsmetoden (B) virker efter hensigten, jf. den positive sammenhæng med mål (4), men at metoden er ineffektiv i forhold til det primære mål (1). Derimod er der en klar sammenhæng mellem metode (A) og børnenes opfattelse af andre etniske grupper samt deres lyst til at interagere med dem.

Overordnet konkluderer VIVE, at evalueringens metodiske fundament er medium, fordi der ikke er en førmåling af udfaldsmålene inden indsatsen. Etniske minoritetsunge i Danmark er i højere grad udsat for diskrimination end etnisk danske unge. Derfor er indsatsen ifølge VIVEs betragtninger relevant, hvis den kan mindske jævnaldrendes både bevidste og ubevidste diskriminerende adfærd. Samtidig er metode (A) en konkret og ikke særlig ressourcekrævende indsats. VIVE forventer, at der er gode muligheder for at overføre indsatsen til danske forhold.

Etniske majoritetsbørns holdninger til flygtningebørn (UK)

Turner og Brown (2008) undersøger på samme måde som Cameron, Rutland og Brown (2007) (jf. ovenfor), om det er muligt at ændre lokale børns holdning over for flygtningebørn via et 4-ugers skolebaseret undervisningsprogram med fire lektioner, der retter sig mod 9-11-årige i et område af England, hvor der er mange nyankommne flygtninge. Ideen i programmet er, at børnene skal lære at stille spørgsmål til deres egne holdninger via diskussioner i grupper, men programmet omfatter også læring om kultur, livsstil og oplevelser med flygtninge. Studiet benytter flere udfaldsmål, men det primære er at øge graden af empati over for flygtninge, hvorfor to af lektionerne har fokus på, at børnene skal lære at sætte sig i flygtningens sted og tænke over deres følelser i den forbindelse. Børn fra tre skoler deltager, hvor der er to klasser fra hver skole. Én klasse udvælges til kontrol og indsats. Der måles før og efter programmet; dog foretages eftermålingen på forskellige tidspunkter: Efter 1 uge på den ene skole og efter 7 uger på de to øvrige skoler. Holdninger måles på en Likert-skala med spørgsmål såsom 'flygtninge er søde', 'jeg kan lide at have flygtninge i min klasse' og 'flygtninge kan lide at lave de samme ting, som jeg kan' mv. I tillæg måles der på børnenes empati via to spørgsmål om, hvordan det må føles at være flygtet. Umiddelbart efter programmets afslutning finder forfatterne positive virkninger på de lokale børns holdninger over for indvandrere, mens der ikke er nogen virkninger på længere sigt (7 uger) efter programmets afslutning. De positive virkninger relaterer sig til kun til holdninger – der er ingen signifikante virkninger på de lokale børns empati over for flygtningebørn.

VIVE konkluderer, at artiklens metodiske fundament er godt, men der er behov for flere undersøgelser af langtidsvirkningerne af indsatsen. Ligesom i beskrivelsen af Cameron, Rutland og Brown ovenfor, så betragter VIVE indsatsens formål som relevant i en dansk kontekst, men eftersom Turner og Brown ikke finder nogle virkninger af indsatsen på længere sigt, anser VIVE ikke indsatsen som relevant eller overførbar i en dansk kontekst.

Litteratur

Allen, L., Sethi, A., & Astuto, J. (2007). An Evaluation of Graduates of a Toddlerhood Home Visiting Program at Kindergarten Age. *NHSA Dialog*, *10*(1), 36–57.

Anderson, J.D., Newby, R., Kehm, R., Barland, P., & Hearst, M.O. (2015). Taking Steps Together: A Family- and Community-Based Obesity Intervention for Urban, Multiethnic Children. *Health Education and Behavior*, *42*(2), 194–201.

Arbona, C., Jackson, R.H., McCoy, A., & Blakely, C. (1999). Ethnic identity as a predictor of attitudes of adolescents toward fighting. *Journal of Early Adolescence*, *19*(3), 323–340.

Ayón, C., & Lee, C.D. (2005). A comparative analysis of child welfare services through the eyes of African American, Caucasian, and Latino parents. *Research on Social Work Practice*, *15*(4), 257–266.

Barghadouch, A., Kristiansen, M., Jervelund, S.S., Hjern, A., Montgomery, E., & Norredam, M. (2016). Refugee children have fewer contacts to psychiatric healthcare services: an analysis of a subset of refugee children compared to Danish-born peers. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, *51*(8), 1125–1136.

Barrett, P.M., Sonderegger, R., & Xenos, S. (2003). Using FRIENDS to Combat Anxiety and Adjustment Problems Among Young Migrants to Australia: A National Trial. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, *8*(2), 241–260.

Beehler, S., Birman, D., & Campbell, R. (2012). The Effectiveness of Cultural Adjustment and Trauma Services (CATS): Generating Practice-Based Evidence on a Comprehensive , School-Based Mental Health Intervention for Immigrant Youth. *American Journal of Community Psychology*, *50*(1–2), 155–168.

Belgrave, F.Z., Reed, M.C., Plybon, L.E., Butler, D.S., Allison, K W., & Davis, T. (2004). An Evaluation of Sisters of Nia: A Cultural Program for African American Girls. *Journal of Black Psychology*, *30*(3), 329–343.

Berry, J.W. (1997). Lead Article: Immigration, Acculturation, and Adaption. *Applied Psychology: An International Review*, *46*(1), 5–68. https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.1997.tb01087.x

Birman, D., Beehler, S., Harris, E.M., Everson, M.L., Batia, K., Liautaud, J., … Cappella, E. (2008). International Family , Adult , and Child Enhancement Services (FACES): A Community-Based Comprehensive Services Model for Refugee Children in Resettlement, *78*(1), 121–132.

Bjørknes, R., & Manger, T. (2013). Can Parent Training Alter Parent Practice and Reduce Conduct Problems in Ethnic Minority Children? A Randomized Controlled Trial. *Prevention Science*, *14*(1), 52–63.

Black, K., & Lobo, M. (2008). A Conceptual Review of Family Resilience Factors. *Journal of Family Nursing*, *14*(1), 33–55.

Bloom, H.S., & Weiland, C. (2014). To What Extent Do Head Start's Effects on Children's Language, Literacy, Mathematics, and Socio-Emotional Skills Vary Across Individuals, Subgroups, and Centers? In *Society for Research on Educational Effectiveness, SREE Spring 2014 Conference Abstract Template,* (pp. 1–10).

Bonke, J., & Esping-Andersen, G. (2011). Family Investments in Children-Productivities, Preferences, and Parental Child Care. *European Sociological Review*, *27*(1), 43–55.

Bonke, J., & Schultz-Nielsen, M.L. (2013). *Integration blandt ikke-vestlige indvandrere - Arbejde, familie, netværk og forbrug*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.

Bovaird, T. (2007). Beyond Engagement and Participation: User and Community Coproduction of

Public Services. *Public Administration Review*, *67*(5), 846–860.

Boyce, L.K., Innocenti, M.S., Roggman, L.A., Norman, V.K.J., & Ortiz, E. (2010). Telling Stories and Making Books: Evidence for an Intervention to Help Parents in Migrant Head Start Families Support Their Children's Language and Literacy. *Early Education & Development*, *21*(3), 343–371.

Brannan, T., John, P., & Stoker, G. (2006). Active Citizenship and Effective Public Services and Programmes: How Can We Know What Really Works? *Urban Studies*, *43*(5–6), 993–1008.

Bronstein, I., Montgomery, P., & Ott, E. (2013). Emotional and behavioural problems amongst Afghan unaccompanied asylum-seeking children: results from a large-scale cross-sectional study. *European Child & Adolescent Psychiatry*, *22*(5), 285–294.

Brotman, L.M., Calzada, E., Huang, K., Kingston, S., Dawson-McClure, S., Kamboukos, D., Petkova, E. (2011). Promoting Effective Parenting Practices and Preventing Child Behavior Problems in School Among Ethnically Diverse Families From Underserved , Urban Communities. *Child Development*, *82*(1), 258–276.

Bruening, M., McClain, D., Moramarco, M., & Reifsnider, E. (2017). The Role of SNAP in Home Food Availability and Dietary Intake among WIC Participants Facing Unstable Housing. *Public Health Nursing*, *34*(3), 219–228.

Callahan, R., Wilkinson, L., Muller, C., & Frisco, M. (2009). ESL Placement and Schools Effects on Immigrant Achievement. *Educational Policy*, *23*(2), 355–384.

Cameron, L., Rutland, A., & Brown, R. (2007). Promoting children's positive intergroup attitudes towards stigmatized groups: Extended contact and multiple classification skills training. *International Journal of Behavioral Development*, *31*(5), 454–466.

Castro-Olivo, S.M., & Merrell, K.W. (2012). Validating cultural adaptations of a school-based social-emotional learning programme for use with Latino immigrant adolescents. *Advances in School Mental Health Promotion*, *5*(2), 78–92.

Cavazos-Rehg, P.A., & Delucia-Waack, J.L. (2009). Education, Ethnic Identity, and Acculturation as Predictors of Self-Esteem in Latino Adolescents. *Journal of Counseling & Development*, *87*(Winter 2009), 47–54.

Cesario, S.K., Nava, A., Bianchi, A., McFarlane, J., & Maddoux, J. (2014). Functioning outcomes for abused immigrant women and their children 4 months after initiating intervention. *Revista Panamericana de Salud Pública = Pan American Journal of Public Health*, *35*(1), 8–14.

Chang, M., Park, B., Singh, K., & Sung, Y.Y. (2009). Parental Involvement, Parenting Behaviors, and Children's Cognitive Development in Low-Income and Minority Families. *Journal of Research in Childhoos Education*, *23*(3), 309–324.

Charsley, K., ed. (2013). *Transnational marriage: New perspectives from Europe and beyond*. *Transnational Marriage: New Perspectives from Europe and Beyond*. New York: Routledge.

Charsley, K., Bolognani, M., Spencer, S., Jayaweera, H., & Evelyn, E. (2016). *Marriage Migration and Integration. Project Report*. Bristol, UK: University of Bristol.

Chowbey, P., Salway, S., & Clarke, L. (2013). Supporting Fathers in Multi-Ethnic Societies: Insights from British Asian Fathers. *Journal of Social Policy*, *42*(02), 391–408. https://doi.org/10.1017/S004727941200102X

Chuang, S.S., & Tamis-LeMonda, C. (2009). Gender Roles in Immigrant Families: Parenting Views, Practices, and Child Development. *Sex Roles*, *60*(7–8), 451–455. https://doi.org/10.1007/s11199-009-9601-0

Clair, L. St., & Jackson, B. (2006). Effect of Family Involvement Training on the Language Skills of

Young Elementary Children from Migrant Families. *The School Community Journal*, *16*(1), 31–42.

Collier, V.P., & Thomas, W.P. (2017). Validating the Power of Bilingual Schooling: Thirty-Two Years of Large-Scale, Longitudinal Research. *Annual Review of Applied Linguistics*, *37*, 203–217.

Costello, E.J., Egger, H.L., & Angold, A. (2005). The developmental epidemiology of anxiety disorders: phenomenology, prevalence, and comorbidity. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America*, *14*(4), 631–48, vii.

Cowell, J.M., McNaughton, D., Ailey, S., Gross, D., & Fogg, L. (2009). Clinical Trail Outcomes of the Mexican American Problem Solving Program (MAPS). *Hispanic Health Care International*, *7*(4), 179–189.

Cunningham, C.E., Boyle, M., Offord, D., Racine, Y., Hundert, J., Secord, M., & McDonald, J. (2000). Tri-ministry study: Correlates of school-based parenting course utilization. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *68*(5), 928–933

Curtis, P., Thompson, J., & Fairbrother, H. (2018). Migrant children within Europe: a systematic review of children's perspectives on their health experiences. *Public Health*, *158*, 71–85.

Danmarks Statistik. (n.d.). Statistikbanken. Retrieved June 19, 2018, from: http://statistikbanken.dk/statbank5a/default.asp?w=1920.

Danmarks Statistik. (2017). *Indvandrere i Danmark 2017*. København: Danmarks Statistik.

Danmarks Statistik. (2018). *Nyt fra Danmarks Statistik - Kvindekrisecentre 2017*. København: Danmarks Statistik.

Dansk Flygtningehjælp. (2011). *Flygtningebørn – virkningsfulde indsatser*. *Forskningsregistrant om psykosociale interventioner for børn og unge med flygtningebaggrund.* København: Center for Udsatte Flygtninge, Dansk Flygtningehjælp.

Darnell, A.J., & Schuler, M.S. (2015). Quasi-Experimental Study of Functional Family Therapy Effectiveness for Juvenile Justice Aftercare in a Racially and Ethnically Diverse Community Sample. *Children and Youth Services Review*, *50*, 75–82.

Davis, M., & Stoep, A. (1997). The transition to adulthood for youth who have serious emotional disturbance: Developmental transition and young adult outcomes. *The Journal of Behavioral Health Services & Research*, *24*(4), 400–427. https://doi.org/10.1007/BF02790503

Dearing, E., Walsh, M.E., Sibley, E., Lee-St.John, T., Foley, C., & Raczek, A. E. (2016). Can Community and School-Based Supports Improve the Achievement of First-Generation Immigrant Children Attending High-Poverty Schools? *Child Development*, *87*(3), 883–897.

DeGarmo, D.S., Patterson, G.R., & Forgatch, M.S. (2004). How do outcomes in a specified parent training intervention maintain or wane over time? *Prevention Science, 5*(2), 73-89.

Dekovic, M., Pels, T., & Model, S. (2006). *Child Rearing in six Ethnic Families – the multi-cultural Dutch experience*. Lewiston: The Edwin Mellen Press.

Egelund, N. (2009). *PISA 2009 - Danske unge i en international sammenligning - Bind 1, resultatrapport*. København & Frederiksberg: Danmarks Pædagogiske Universitetsskole, Aarhus Universitet & Dafolo.

Egelund, N., Nielsen, C.P., & Rangvid, B.S. (2011). PISA Etnisk 2009. *Etniske og danske unges resultater i PISA 2009*. AKF-Rapport. København: AKF, Anvendt KommunalForskning.

Ehntholt, K.A., Smith, P.A., & Yule, W. (2005). School-based Cognitive-Behavioural Therapy Group Intervention for Refugee Children who have Experienced War-related Trauma. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, *10*(2), 235–250.

Elder, J.P., Litrownik, A.J., Slymen, D.J., Campbell, N.R., Parra-medina, D., Choe, S., Ayala, G.X. (2002). Tobacco and Alcohol Use-Prevention Program for Hispanic Migrant Adolescents. *American Journal of Preventive Medicine*, *23*(4), 269–275.

Ellis, B.H., Miller, A.B., Abdi, S., Barrett, C., Blood, E.A., & Betancourt, T.S. (2013). Multi-Tier Mental Health Program for Refugee Youth. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *81*(1), 129–140.

EVA. (2012). *Det gode skole-hjem-samarbejde med forældre i udsatte positioner. Erfaringer fra seks skoler med stærk praksis.* København: EVA. Danmarks Evalueringsinstitut.

Farver, J.A.M., Narang, S.K., & Bhadha, B.R. (2002). East meets West: Ethnic identity, \nacculturation, and conflict in Asian Indian families\n. *Journal of Family Psychology*, *16*(3), 338–350. Retrieved from http://doi.apa.org/journals/fam/16/3/338.html

Fazel, M., Reed, R.V, Panter-Brick, C., & Stein, A. (2012). Mental health of displaced and refugee children resettled in high-income countries: risk and protective factors. *The Lancet*, *379*(9812), 266–282. https://doi.org/10.1016/S0140-6736(11)60051-2

Frankenberg, E., Fries, K., Friedrich, E.K., Roden, I., Kreutz, G., & Bongard, S. (2016). The influence of musical training on acculturation processes in migrant children. *Psychology of Music*, *44*(1), 114–128.

Garcés-Mascareñas, B., & Penninx, R., eds. (2016). *Integration Processes and Policies in Europe*. *Integration Processes and Policies in Europe*. London: IMISCOE Research Series, Springer.

Gilliam, L. (2006). *De umulige børn og det ordentlige menneske - et studie af identitet, ballade og muslimske fællesskaber blandt etniske minoritetsbørn i en dansk folkeskole*. Århus: Århus Universitetsforlag.

Gorinas, C., & Jakobsen, V. (2015). *Indvandreres og efterkommeres placering på det danske arbejdsmarked. Betydning af uddannelse og andre karakteristika* (SFI 15:03). København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

Green, N.L. (2006). Time and the study of assimilation. *Rethinking History*, *10*(2), 129–258.

Groark, C., Sclare, I., & Raval, H. (2011). Understanding the experiences and emotional needs of unaccompanied asylum-seeking adolescents in the UK. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, *16*(3), 421–442.

Guryan, J., Hurst, E., & Kearney, M. (2008). Parental Education and Parental Time with Children. *Journal of Economic Perspectives*, *22*(3), 23–46.

Guzmán, B.L., Casad, B.J., Schlehofer-Sutton, M.M., Villanueva, C.M., & Feria, A. (2003). CAMP: A Community-Based Approach to Promoting Safe Sex Behaviour in Adolescence. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, *13*, 269–283.

Halman, L., Inglehart, R., Diez-Medrano, J., Luijkx, R., Morena, A., & Basanez, M. (2008). *Changing values and beliefs in 85 countries: Trends from the Values Surveys from 1981 to 200*. Leiden: Brill Publishers.

Heath, A., & Brinbaum, Y. (2007). Guest editorial. *Ethnicities*, *7*(3), 291–304.

Heckman, J.J. (2006). Skill Formation and the Economics of Investing in Disadvantaged Children. *Science*, *312*(5782), 1900–1902.

Helweg-Larsen, K. (2012). *Vold i nære relationer. Omfang, karakter, udvikling og indsats i Danmark*. København: Statens Institut for Folkesundhed, Syddansk Universitet.

Holden, G.W., Lavigne, V.V., & Cameron, A.M. (1990). Probing the Continuum of Effectiveness in Parent Training: Characteristics of Parents and Preschoolers. *Journal of Clinical Child*

Psychology, *19*(1), 2–8.

Ijalba, E. (2015). Effectiveness of a parent-implemented language and literacy intervention in the home language. *Child Language Teaching and Therapy*, *31*(2), 207–220.

Jakobsen, M. (2013). Can government initiatives increase citizen Coproduction? Results of a Randomized Field Experiment. *Journal of Public Administration Research and Theory*, *23*(1), 27–54.

Jakobsen, M., & Andersen, S.C. (2013). Coproduction and Equity in Public Service Delivery. *Public Administration Review*, *73*(5), 704–713.

Jakobsen, V. (2015). *Uddannelses- og beskæftigelsesmønstre i årene efter grundskolen. En sammenligning af indvandrere og efterkommere fra ikke-vestlige lande og etniske danskere* (SFI 15:17). København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

Jakobsen, V., & Liversage, A. (2010). *Køn og etnicitet i uddannelsessystemet*. *Litteraturstudier og registerdata* (SFI 10:29). København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

Jørgensen, M.B., & Thomsen, T.L. (2012). Crises Now and Then - Comparing Integration Policy Frameworks an Immigrant Target Groups in Denmark in the 1970s and 2000s. *Journal of International Migration and Integration*, *14*(2), 245–262.

Kataoka, S.H., Stein, B.D., Jaycox, L.H., Wong, M., Escudero, P., Tu, W., Fink, A. (2003). A School-Based Mental Health Program for Traumatized Latino Immigrant Children. *Journal of the Amarican Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, *42*(3), 311–318.

Keita, A.D., Risica, P.M., Drenner, K.L., Adams, I., Gorham, G., & Gans, K.M. (2014). Feasibility and Acceptability of an Early Childhood Obesity Prevention Intervention: Results from the Healthy Homes, Healthy Families Pilot Study. *Journal of Obesity*, 2014:378501. doi: 10.1155/2014/378501. Epub 2014 Oct 27.

Kim, S., Chang, M., & Kim, H. (2011). Does teacher educational training help the early math skills of English language learners in Head Start. *Children and Youth Services Review*, *33*(5), 732–740.

King, R., Thomson, M., Fielding, T., & Warners, T. (2006). Time, Generations and Gender in Migration and Settlement. In R. Pennix, M. Berger, & K. Kraal (Eds.), *The Dynamics of International Migration and Settlement in Europe* (pp. 233–268). Amsterdam: Amsterdam University Press.

Klebanov, P.K., & Brooks-Gunn, J. (2008). Differential exposure to early childhood education services and mother-toddler interaction. *Early Childhood Research Quarterly*, *23*(2), 213–232.

Kleist, N. (2010). Negotiating respectable masculinity: Gender and recognition in the Somali Diaspora. *African Diaspora*, *3*(2), 185–206.

Knox, L., Guerra, N.G., Williams, K.R., & Toro, R. (2011). Preventing Children's Aggression in Immigrant Latino Families: A Mixed Methods Evaluation of the Families and Schools Together Program. *American Journal of Community Psychology*, *48*, 65–76.

Korzen, S., Fisker, L., & Oldrup, H. (2010). *Vold mod unge i Danmark*. K. En spørgeskemaundersøgelse blandt 8.-klasses-elever (SFI 10:32). København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

Lau, A.S., Fung, J.J., Ho, L.Y., Liu, L.L., & Gudiño, O.G. (2011). Parent Training With High-Risk Immigrant Chinese Families: A Pilot Group Randomized Trial Yielding Practice-Based Evidence. *Behavior Therapy*, *42*(3), 413–426.

Le, T.N., Arifuku, I., Vuong, L., Tran, G., Lustig, D.F., & Zimring, F. (2011). Community Mobilization and Community-Based Participatory Research to Prevent Youth Violence Among Asian and

Immigrant Populations. *American Journal of Community Psychology*, *48*(1–2), 77–88.

Leacox, L., & Jackson, C.W. (2014). Spanish vocabulary-bridging technology-enhanced instruction for young English language learners' word learning. *Journal of Early Childhood Literacy*, *14*(2), 175–197.

Lee, K., & Won, S. (2015). Effect of Enrollment Length in Migrant Head Start on Children's Weight Outcomes. *Health and Social Work*, *40*(2), 142–150.

Lee, R.M., Choe, J., Kim, G., & Ngo, V. (2000). Construction of the Asian American Family Conflicts Scale. *Journal of Counseling Psychology*, *47*(2), 211–222.

Levine, C.H., & Fisher, G. (1984). Citizenship and Service Delivery: The Promise of Coproduction. *Public Administration Review*, *44*, 178–189.

Lewig, K., Arney, F., & Salveron, M. (2010). Challenges to parenting in a new culture: Implications for child and family welfare. *Evaluation and Program Planning*, *33*(3), 324–332.

Lewis, K.M., Andrews, E., Gaska, K., Sullivan, C., Bybee, D., & Ellick, K.L. (2012). Experimentally Evaluating the Impact of a School-Based Emancipatory Intervention on the Ethnic Identity of African American Adolescents. *Journal of Black Psychology*, *38*(3), 259–289.

Lindenskov, L., Sørensen, H., & Egelund, N. (2017). *PISA 2015 - Problemløsning i samarbejde*. København. VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.

Lindholm-Leary, K. (2013). Bilingual and biliteracy skills in young Spanish-speaking low-SES children: impact of instructional language and primary language proficiency. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, *17*(2), 144-159.

Liversage, A., & Ottosen, M.H. (2017). Out of Touch. *Nordic Journal of Migration Research*, *7*(1), 38–46.

Liversage, A., & Christensen, C.P. (2017). *Etniske minoritetsunge i Danmark*. *En undersøgelse af årgang 1995* (SFI 17:08). København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

Lomeli, J., Parks, J., Basurto, I., & Padilla, F. (2006). California Mini-Corps: Developing Quality Teachers for 40 Years. *Education*, *127*(1), 100–108.

Lugo-Neris, M.J., Jackson, C.W., & Goldstein, H. (2010). Facilitating Vocabulary Acquisition of Young English Language Learners. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools*, *41*(July), 314–327.

Marcella, J., Howes, C., & Fuligni, A.S. (2014). Exploring Cumulative Risk and Family Literacy Practices in Low-Income Latino Families. *Early Education & Development*, *25*(1), 36–55.

Marschall, M. (2006). Parent Involvement and Educational Outcomes for Latino Students. *Review of Policy Research*, *23*(5), 1053–1076.

Marschall, M.J. (2004). Citizen Participation and the Neighborhood Context: A New Look at the Coproduction of Local Public Goods. *Political Research Quarterly*, *57*(2), 231–244.

McElvain, C.M. (2015). The Bridge Project: Connecting Home, School, and Community for Mexican Immigrant Children. *Journal of Latinos and Education*, *14*(3), 153–170.

McNaughton, D.B., Cowell, J.M., & Fogg, L. (2015). Efficacy of a Latino Mother–Child Communication Intervention in Elementary Schools. *Journal of School Nursing*, *31*(2), 126–134.

Möhlen, H., Parzer, P., Resch, F., & Brunner, R. (2005). Psychosocial support for war-traumatized child and adolescent refugees: evaluation of a short-term treatment program. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, *39*(1–2), 81–87.

Moilanen, K.L., Shaw, D.S., Dishion, T.J., Gardner, F., & Wilson, M. (2010). Predictors of Longitudinal Growth in Inhibitory Control in Early Childhood. *Social Development*, *19*(2), 326–347. https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.2009.00536.x

Montgomery, E. (2011). Trauma, exile and mental health in young refugees. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, *124*(Suppl. 440) 1–46, https://doi.org/10.1111/j.1600-0447.2011.01740.x.

Mughal, M.K., Ginn, C.S., Perry, R.L., Karen, M., Kashif, M., Ginn, C.S., Benzies, K.M. (2016). Longitudinal effects of a two-generation preschool programme on receptive language skill in low-income Canadian children to age 10 years. *Early Child Development and Care*, *186*(8), 1316–1326.

Nelson, A., Cordova, D., Walters, A.S., & Szecsy, E. (2016). Storytelling for Empowerment for Latino Teens: Increasing HIV Prevention Knowledge and Attitudes. *Journal of Adolescent Research*, *31*(2), 202–231.

Nielsen, A., Krasnik, A., Vassard, D., & Holm, L. (2015). Use and Preference of Advice on Small Children's Food: Differences Between Parents From Ethnic Minority, Ethnic Majority, and Mixed Households. *Journal of Health Communication*, *20*(12), 1397–1405.

Nielsen, S.S., Norredam, M., Christiansen, K.L., Obel, C., Hilden, J., & Krasnik, A. (2008). Mental health among children seeking asylum in Denmark – the effect of length of stay and number of relocations: a cross-sectional study. *BMC Public Health*, 8:293, doi: 10.1186/1471-2458-8-293.

Nuñez, A.-M. (2009). Creating Pathways to College for Migrant Students: Assessing a Migrant Outreach Program. *Journal of Education for Students Placed at Risk (JESPAR)*, *14*(3), 226–237.

Oldrup, H., Christoffersen, M.N., Kristiansen, I.L., & Østergaard, S.V. (2016). *Vold og seksuelle overgreb mod børn og unge i Danmark 2016,* (SFI 16:16). København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

Orren, P.M., & Werner, P.D. (2007). Effects of Brief Wilderness Programs in Relation to Adolescents' Race. *Journal of Experiential Education*, *30*(2), 117–133.

Ostrom, E. (1996). Crossing the great divide: Coproduction, synergy, and development. *World Development*, *24*(6), 1073–1087.

Ottosen, M.H., Andersen, D., Dahl, K.M., Hansen, A.T., Lausten, M., & Østergaard, S.V. (2014). *Børn og unge i Danmark. Velfærd og trivsel 2014* (SFI 14:30). København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

Ottosen, M.H., Andersen, D., Nielsen, L.P., Lausten, M., & Stage, S. (2010). *Børn og unge i Danmark. Velfærd og trivsel 2010* (SFI 10:20). København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

Ottosen, M.H., & Liversage, A. (2016). *When Family Life is Risky Business — immigrant divorce in the women-friendly welfare state*. *The Danish Welfare State: A Sociological Investigation*. New York: Palgrave Macmillan.

Ottosen, M.H., Liversage, A., & Olsen, R.F. (2014). *Skilsmissebørn med etnisk minoritetsbaggrund* (SFI 14:18). København: 4 SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

Pantin, H., Coatsworth, J.D., Feaster, D.J., Newman, F.L., Briones, E., Prado, G., Szapocznik, J. (2003). Familias Unidas: The Efficacy of an Intervention to Promote Parental Investment in Hispanic Immigrant Families. *Prevention Science*, *4*(3), 189–201.

Park, H., Lin, C.H., Liu, C., & Tabb, K.M. (2015). The relationships between after-school programs, academic outcomes, and behavioral developmental outcomes of Latino children from immigrant families: Findings from the 2005 national household education surveys program.

Children and Youth Services Review, *53*, 77–83.

Park, M.S. (2001). The factors of child physical abuse in Korean immigrant families. *Child Abuse and Neglect*, *25*(7), 945–958.

Parsons, W.G., Garcia, G.M., & Hoffman, P.K. (2014). Evaluating School Wellness Policy in Curbing Childhood Obesity in Anchorage , Alaska. *The Journal of School Nursing*, *30*(5), 324–331.

Patscheke, H., Degé, F., & Schwarzer, G. (2016). The effects of training in music and phonological skills on phonological awareness in 4- to 6-year-old children of immigrant families. *Frontiers in Psychology*, *7*(1647), 1–13.

Phinney, J.S., & Ong, A.D. (2007). Conceptualization and Measurement of Ethnic Identity: Current Status and Future Directions. *Journal of Counseling Psychology*, *54*(3), 271–281.

Pina, A.A., Zerr, A.A., Villalta, I.K., & Gonzales, N.A. (2013). Indicated Prevention and Early Intervention for Childhood Anxiety: A Randomized Trial with Caucasian and Hispanic/Latino Youth. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *80*(5), 940–946.

Portes, A., Fermández-Kelly, P., & Haller, W. (2005). Segmented assimilation on the ground: The new second generation inearly adulthood. *Ethnic and Racial Studies*, *28*(6), 1000–1040.

Quinlan, R., Schweitzer, R.D., Khawaja, N., & Griffin, J. (2016). Evaluation of a school-based creative arts therapy program for adolescents from refugee backgrounds. *The Arts in Psychotherapy*, *47*, 72–78.

Rambøll. (2005). *Evaluering af krisecentertilbuddene. Evalueringsrapport.* Odense: Socialstyrelsen.

Rangvid, B.S. (2009). *The Impact of Home Culture, Parental Involvement and Attitudes on Cognitive Skills of Immigrant Students in Denmark* (AKF Working Paper). Copenhagen: AKF, Danish Institute of Governmental Research.

Raver, C.C., Jones, S.M., Li-Grining, C., Zhai, F., Metzger, M., & Solomon, B. (2008). Targeting children's behavior problems in preschool classrooms: A cluster-randomized controlled trial. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *77*(2):302-316.

Reid, M.J., Webster-Stratton, C., & Beauchaine, T.P. (2001). Parent training in head start: a comparison of program response among African American, Asian American, Caucasian, and Hispanic mothers. *Prevention Science : The Official Journal of the Society for Prevention Research*, *2*(4), 209–227.

Renzaho, A.M.N., McCabe, M., & Sainsbury, W.J. (2011). Parenting, role reversals and the preservation of cultural values among Arabic speaking migrant families in Melbourne, Australia. *International Journal of Intercultural Relations*, *35*(4), 416–424.

Reynolds, A.J., Richardson, B.A., Hayakawa, M., Englund, M.M., & Ou, S.-R. (2016). Multi-Site Expansion of an Early Childhood Intervention and School Readiness. *Pediatrics*, *138*(1), e20154587–e20154587.

Reynolds, T., & Zontini, E. (2014). Bringing transnational families from the margins to the centre of family studies in Britain. *Families, Relationships and Societies, 3*(2), 251–268.

Rienks, S. L., Wadsworth, M. E., Markman, H. J., Einhorn, L., & Moran Etter, E. (2011). Father Involvement in Urban Low-Income Fathers: Baseline Associations and Changes Resulting From Preventive Intervention. *Family Relations*, *60*(2), 191–204.

Riggs, N.R., & Medina, C. (2005). The "Generacion Diez" After-School Program and Latino Parent Involvement with Schools. *The Journal of Primary Prevention*, *26*(6), 471–484.

Rivera, H.H. (2014). Studying the Impact of Technology-Infused Activities Among Low-Income Spanish-Speaking Immigrant Families. *Journal of Latinos and Education*, *13*(3), 196–211.

Roach, R., Vargas, J.G., & David, K.M. (2015). Eliminating Barriers to Dual Enrollment in Oklahoma. *New Directions for Community Colleges*, (169), 31–38.

Rousseau, C., Benoit, M., Gauthier, M., Alain, N., Rojas, M.V., Moran, A., & Bourassa, D. (2007). Classroom Drama Therapy Program for Immigrant and Refugee Adolescents: A Pilot Study. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, *12*(3), 451–465.

Rousseau, C., Benoit, M., Lacroix, L., & Gauthier, M. (2009). Evaluation of a sandplay program for preschoolers in a multiethnic neighborhood. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *50*(6), 743–750.

Rousseau, C., Drapeau, A., Lacroix, L., Bagilishya, D., & Heusch, N. (2005). Evaluation of a classroom program of creative expression workshops for refugee and immigrant children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *46*(2), 180–185.

Rowe, M.L., & Goldin-Meadow, S. (2009). Differences in early gesture explain SES disparities in child vocabulary size at school entry. *Science (New York, N.Y.)*, *323*(5916), 951–953.

Rowe, C., Watson-Ormond, R., English, L., Rubesin, H., Marshall, A., Linton, K., & Eng, E. (2017). Evaluating art therapy to heal the effects of trauma among refugee youth: The Burma art therapy program evaluation. *Health promotion practice*, *18*(1), 26-33.

Rydland, V., Grøver, V., & Lawrence, J. (2014). The second-language vocabulary trajectories of Turkish immigrant children in Norway from ages five to ten: the role of preschool talk exposure, maternal education, and co-ethnic concentration in the neighborhood. *Journal of Child Language*, *41*(02), 352–381.

Rytter, M. (2018). Writing Against Integration: Danish Imaginaries of Culture, Race and Belonging. *Ethnos*, 1–20, https://doi.org/10.1080/00141844.2018.1458745.

Sandahl, H., Norredam, M., Hjern, A., Asher, H., & Nielsen, S.S. (2013). Policies of access to healthcare services for accompanied asylum-seeking children in the Nordic countries. *Scandinavian Journal of Public Health*, *41*(6), 630–636.

Santiago, C. D. C., Lennon, J. M., Fuller, A. K., Brewer, S. K., & Kataoka, S. H. (2014). Examining the impact of a family treatment component for CBITS: When and for whom is it helpful? *Journal of Family Psychology*, *28*(4), 560–570.

Schneider, M., Teske, P., Marschall, M., Mintrom, M., & Roch, C. (1997). Institutional Arrangements and the Creation of Social Capital: The Effects of Public School Choice. *American Political Science Review*, *91*(01), 82–93.

Sclare, I., Michelson, D., Malpass, L., Coster, F., & Brown, J. (2015). Innovations in Practice: DISCOVER CBT workshops for 16-18-year-olds: development of an open-access intervention for anxiety and depression in inner-city youth. *Child and Adolescent Mental Health*, *20*(2), 102–106.

Scott, S., O'Connor, T.G., Futh, A., Matias, C., Price, J., & Doolan, M. (2010). Impact of a parenting program in a high-risk, multi-ethnic community: the PALS trial. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *51*(12), 1331–1341.

Small, L.A., Jackson, J., Gopalan, G., & McKay, M.M. (2015). Meeting the complex needs of urban youth and their families through the 4Rs 2Ss Family Strengthening Program: The "real world" meets evidence-informed care. *Research on social work practice*, *25*(4), 433-445.

Smith, E.P., Walker, K., Fields, L., Brookings, C.C., & Seay, R.C. (1999). Ethnic identity and its relationship to self-esteem, perceived efficacy and prosocial attitudes in early adolescence. *Journal of Adolescence*, *22*(6), 867–880.

Socialstyrelsen. (2017). *Parent Management Training – Oregon.* Viden til Gavn. Retrieved May 22, 2018*: https://socialstyrelsen.dk/tvaergaende-omrader/dokumenterede-metoder-born-og-*

unge/om-dokumenterede-metoder/pmto.

Stoep, A.V., Beresford, S.A.A., Weiss, N.S., McKnight, B., Cauce, A.M., & Cohen, P. (2000). Community-based Study of the Transition to Adulthood for Adolescents with Psychiatric Disorder. *American Journal of Epidemiology*, *152*(4), 352–362.

Støren, L.A., & Helland, H. (2010). Ethnicity Differences in the Completion Rates of Upper Secondary Education: How Do the Effects of Gender and Social Background Variables Interplay? *European Sociological Review*, *26*(5), 585–601.

Strier, R., & Roer-Strier, D. (2010). Fatherhood in the context of immigration. In M. E. Lamb (Ed.), *The Role of the Father in Child Development* (pp. 435–458). Hoboken: Wiley.

Sundheds- og Ældreministeriet (2018). Sundhedsloven LBK nr. 191 af 28/02/2018.

Suárez-Orozco, C., Onaga, M., & Lardemelle, C.De. (2010). Promoting Academic Engagement Among Immigrant Adolescents Through School-Family-Community Collaboration. *Professional School Counseling*, *14*(1), 15–26.

Telleen, S., Kim, Y.O., & Pesce, R. (2009). An Ecological Developmental Community Initiative to Reduce Youth Violence: Safe Schools/Healthy Students. *Journal of Prevention & Intervention in the Community*, *37*(4), 326–338.

Tenenbaum, H.R., & Ruck, M.D. (2007). Are Teachers' Expectations Different for Racial Minority Than for European American students? A Meta-analysis. *Journal of Educational Psychology*, *99*(2), 253–273.

Thomas, O., Davidson, W., & McAdoo, H. (2008). An Evaluation Study of the Young Empowered Sisters (YES!) Program: Promoting Cultural Assets Among African American Adolescent Girls Through a Culturally Relevant School-Based Intervention. *Journal of Black Psychology*, *34*(3), 281–308.

Thomson, M., & Crul, M. (2007). The Second Generation in Europe and the United States: How is the Transatlantic Debate Relevant for Further Research on the European Second Generation? *Journal of Ethnic and Migration Studies*, *33*(7), 1025–1041.

Troia, G.A. (2004). Migrant Students with Limited English Proficiency: Can Fast ForWord Language Make a Difference in Their Language Skills and Academic Achievement?, *25*(6), 353–366.

Turner, H.A., Finkelhor, D., & Ormrod, R. (2006). The effect of lifetime victimization on the mental health of children and adolescents. *Social Science & Medicine*, *62*(1), 13–27.

Turner, R.N., & Brown, R. (2008). Improving Children's Attitudes Toward Refugees: An Evaluation of a School-Based Multicultural Curriculum and an Anti-Racist Intervention. *Journal of Applied Social Psychology*, *38*(5), 1295–1328.

Udenrigsministeriet. (2012). Lov om etnisk ligebehandling LBK nr 438 af 16/05/2012.

Udlændinge- og Integrationsministeriet. *Bekendtgørelse af lov om integration af udlændinge i Danmark (Integrationsloven)*. LBK nr 1127, Retsinformation.Dk § (2017). Retrieved 2018: https://www.retsinformation.dk/forms/r0710.aspx?id=163323#Kap4a.

Undervisningsministeriet. (2017). *Sådan er elevernes fravær i skoleåret 2016/17*, 1–7. Retrieved 2018: https://uvm.dk/-/media/filer/uvm/udd/folke/pdf17/nov/171110-elevfravaersnotat-2017-v5.pdf.

van Tuijl, C., Leseman, P.P.M., & Rispens, J. (2001). Efficacy of an intensive home-based educational intervention programme for 4- to 6-year-old ethnic minority children in the Netherlands. *International Journal of Behavioral Development*, *25*(2), 148–159. https://doi.org/10.1080/01650250042000159

Vitus, K., & Nielsen, S.S. (2017). *Asylbørn i Danmark – En barndom i undtagelsestilstand.* København: Hans Reitzels Forlag.

Webster-Stratton, C., & Herman, K.C. (2008). The Impact of Parent Behavior-Management Training on Child Depressive Symptoms. *Journal of Counselling Psychology*, *55*(4), 473–484.

Weine, S.M., Raina, D., Zhubi, M., Delesi, M., Huseni, D., Feetham, S., Pavkovic, I. (2003). The TAFES multi-family group intervention for Kosovar refugeesA A feasibility study. *Journal of Nervous and Mental Disease*, *191*(2), 100–107.

Williamson, A.A., Knox, L., Guerra, N.G., & Williams, K.R. (2014). A Pilot Randomized Trial of Community-Based Parent Training for Immigrant Latina Mothers. *American Journal of Community Psychology*, *53*(1–2), 47–59.

Wilson, R.K. (1981). Citizen Coproduction as a Mode of Participation: Conjectures and Models. *Journal of Urban Affairs*, *3*(4), 37–49.

Winther, S.C. & Nielsen, V.L., red. (2013). *Lærere, undervisning og elevpræstationer i folkeskolen* (SFI 13:09). København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

World Values Survey. (2015). *World Values Survey*. *WVS Database*.

Yeh, C.J., Ching, A.M., Okubo, Y., & Luthar, S.S. (2007). Development of a Mentoring Program for Chinese Immigrant Adolescents' Cultural Adjustment. *Adolescence*, *42*(168), 733–747.

Yuan, S., & Freeman, R. (2011). of an oral health education and their infants ?, *70*(1), 57–66.

Zwirs, B.W.C., Burger, H., Buitelaar, J.K., & Schulpen, T.W.J. (2006). Ethnic differences in parental detection of externalizing disorders. *European Child and Adolescent Psychiatry*, *15*(7), 418–426.

VIDENSENTER FOR VELFÆRD

DET NATIONALE FORSKNINGS-
OG ANALYSECENTER FOR VELFÆRD